

PRW 62703
T-46

Б-УР

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ +

Шифр РШб(2-Ук); Т46 Інв. № 38242

Автор Тигиша, Павло.

Назва Вибрані поезії.

Місце, рік видання Б.м., 1945.

Кіл-ть стор. 347, [1]с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій [1] арк. портр.

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

Примітка: 13.07.2006.
Моль-

ПАВЛО ТИЧИНА

ВИБРАНІ

ПОЕЗІЇ

ПЕРЕДБІЛІК
1957 Р

КНИЖКА № 38242
Літ. 1957
БІБЛІОТЕКА № 100

«РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК»

1 9 4

ПЕРЕМАГАТЬ І ЖИТЬ

Я УТВЕРЖДАЮСЬ

Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косцла! —
а сила знову розцвіла.

Щоб жить — ні в кого права не питаюсь.
Щоб жить — я всі кайдани розірву.
Я ствѣрджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Німеччино! Мене ти пожирала,
як вішала моїх дочок, синів
і як залізо, хліб та вугіль крала...
О, як твій дух осатанів!

Ти думала — тобою весь з'їдаюсь? —
та, подавившись, падаєш в траву...
Я ствѣрджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла.

Сини мої, червоні українці,
я буду вас за подвиг прославлять, —

Ідіть батькам на допомогу й жінці,
дітей спішіте визволять!

На українських нивах, на російських,
на білоруських — я прошу, молю! —
вбивайте ворогів, злодюг злодійських,
вбивайте без жалю!

Нехай ще в ранах я — я не стидуюсь:
гляжу їх — мов пшеницю ярову.
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Із ран — нове життя заколоситься,
що з нього світ весь буде подивлять:
яка земля! яке зерно! росиця! —
ну як же не сіять!

І я сію, крильми розгортаюсь,
своїх орлів скликаю, кличу зву...
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Ще буде: неба чистої блакиті,
добробут в нас підніметься як ртуть,
заблискотять косарки в житі,
заводи загудуть...

І я життям багатим розсвітаюсь,
пущу над сонцем хмарку як брову...
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла.

Німеччино, тремти! Я розвертаюсь!
Тобі ж кладу я дошку гробову.
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

ЯК СТАЛІН НАС КЛИКАВ ДО БОЮ

Як Сталін нас кликав до бою,
він дав нам знаряддя до рук,
щоб ним розквитатись з тобою,
фашистська гадюко з гадюк.

В чім суть твоя — діло підлоти?
Кишені чужої проріз? —
Дадуть тобі наші пілоти,
як брязнеш навіки униз!

Ти вдерся, щоб пити і їсти?
Ну що ж бо — цього у нас є.
Дадуть тобі наші танкісти
у самеє серце твоє!

За кров, за знущання, руїну —
за все ми відплатим тобі!
Ніколи ти нашу країну
не зловиш у цій боротьбі!

І форма твоя як у спрута,
Й доктрина — як вітер в трубі...
Пітворо треклятая, люта,
навіщо культура тобі?

Шахрай ти, брехні проповідник,
безумством од тебе несе...
Ім'я тобі просто — негідник,
бандит, злодіюка та й все.

Пророка ти корчиш, неситий?
В душі ж ти весь голий як єсть.
Ой будем тебе ми косити,
за нашу свободу, за честь.

За кров, за знущання, руїну —
за все ми відплатим тобі!
Ніколи ти нашу країну
не зламиш у цій боротьбі!

Ти маска, хитрющая маска, —
ми спустим тебе із висот.
Землі захотів ти? — будь ласка,
землею заб'єм тобі рот!

Ти клоун, ти вічний кривляка, —
у тебе й мозки шкереберть...
Хлібця захотів ти? — собака! —
не хліба дістанеш, а смерть.

Кричиш ти про себе з одчаєм,
кричиш перед страшним кінцем.
Бо ми ж тебе добре стрічаєм
залізом, вогнем і свинцем!

За кров, за знущання, руїну —
за все ми відплатим тобі!
Ніколи ти нашу країну
не зламиш у цій боротьбі!

Все красти тобі та все красти?
Спіткнешся... Ой бре море, бре...
Придеться ж бо так тобі впасти,
що й ворон кісток не збере!..

Ти думав, що в нас тут «пейзани»?
Й війна — як проходка у гай?
А тут ось кругом партизани —
хоч просто візьми та й лягай...

І хай це тебе не втішає,
що ти в наші межі забіг.
Завжди перемогу рішає
правдивість війни, не «бліц-кріг».

За кров, за знущання, руїну —
за все ми відплатим тобі!
Ніколи ти нашу країну
не зламиш у цій боротьбі!

МИ ЙДЕМО НА БІЙ

Ти, земле наша, рідная, святая!
Ти, батьківщино люба, золотая!
Це знову напад? З ворогом двобій?
Ми чуєм, нене! Ми йдемо на бій!

Чого від тебе ворогу потрібно?
За що свою він злість зганяє дрібно?
Бо ти єдина, вільна на весь світ,
в тобі свобода й сонце, ясен-цвіт!

Чого той ворог так кипить, лютує?
Бо в нас пшениця вистига, квітує.
Чого той ворог нападуть спішить?
Бо він вже знає, що йому не жить.

Бо ним в Європі скорені народи
повстати можуть за зорю свободи.
А тим народам приклад і мета —
лиш ти, радянська земле золота.

Ворожа ставка — ой же буде бита:
Червона Армія — вся славою повита!
Ми переможемо! В нашій бо землі
і правда, й сила, й Сталін у Кремлі.

Ти, земле наша рідная, святая!
Ти, батьківщино люба, золотая!
Це знову напад? З ворогом двобій?
Ми чуєм, нене! Ми йдемо на бій!

ЛЮБА ЗЕМСЬКА

«Люба Земська, вірна дочка українського народу, зі зброєю в руках виступила на захист своєї батьківщини. В боях під Харковом вона підбила із протитанкової рушниці дві машини, але в нерівнім бою пала смертю хоробрих».

(Правда, 16 травня, 1942 р.).

Як на горах і в долині
клич пішов по Україні —
Сталіна могутній клич:
А ставайте всі до бою!
Ми фашистів у двобою
посічем на кровосіч!

Гей, звитяжці! Гей, хоробрі!
Голову зотніте кобрі!
Мужі, юнки й юнаки!
Нам чи жити чи не бути —
дайте ж ворогу почути
силу нашої руки!

Одгукнулись на просторі:
Чуєм, батьку, всі ми в зборі!
Чуєм, чуєм, ідемо!
...Танки наші задвигтіли,
самольоти полетіли —
небо попливло само...

Славнії полки червоні,
танки вірні в дужій броні, —
стали проти німця йти.
Ось ще трохи... Харків видно!

Бій нерівний — аж обидно:
мусимо ж перемогти.

Там, де смертна прополка,
вийшла в бій і комсомолка —
Земська Люба на ім'я.
І сказала: маю крицю —
протитанкову рушницю, —
геть, тевтонська змія!

Ще сказала Люба Земська:
Геть ти, сило чужоземська!
Хочеш нас зробити рабами?
Геть, фашистська сатано!
Хай ти рвала нас зубами —
будеш бита всеодно.

В танки ворога вціляла,
вся вона вогнем палала,
хоч кругом зима, зима...
Нате вам за Україну!
Мстити вам я не покину
поки й житиму сама!

Раптом ранило їй в руку...
Пересилуючи муку,
крикнула: не відступать!
Ей, ви німці! Душогуби!
Цим вам комсомолки Люби
зніяк не залякать.

Втрачу руку серед бою -
я стрілятиму й одною,
буду нищить вас дотла.
Нате вам за всі знущання!
Од світання й до світання
я б огонь на вас лила!..

Скільки проклятих тевтонів!
Хоч би стало нам патронів...
Оглянутись? Ні, тримайсь!

Почувай себе мов сторуч;
ось сержант Андреев поруч,
десь і Клава... не теряйся!

За кохану Україну ---
як прийдеться, то й загину.
Хоч би лист мій хто найшов!
В тім листі я написала:
з свого серця я кресала
та вселюдську ж любов.

Раптом ранило їй в ногу...
Чуючи хвилину строгу,
крикнула: Хоча б стерпіть!
Я до вас, мерзенні гади,
відповзу й без ніг... Пощади?
Смерть вам буде! Вам не жить!

Нате вам за всіх побитих,
за зрабованих, роздітих,
за дівчат-сестер, жінок, —
за старих, за юну силу,
за Шевченкову могилу
й золотюсінських діток!

Скрегіт, вибухи і гуки...
Хтось простер до неї руки...
Мамо! Ви?! Немов слюда
очі вкрила... Озовися!
Любо, Любо, стрепенися, —
не ж свідомість покида!..

В трупах вражих вся дорога.
Здержуй німців якомога!
Всіх би знищить і змести!
Ну, ще трохи... Харків видно!
Бій нерівний — аж обидно:
мусимо ж перемогти.

Раптом Любі щось, мов голка,
вшилось в око... Комсомолка

крикнула: Хай біль – клянусь:
не здригну я, не заплачу,
вас очима серця вбачу,
буду бить — не промахнусь!

Я — дочка свого народу:
всю красу свою, всю вроду
лиш йому, йому віддам.
Земле рідна, врожаїста,
розступись, поглинь фашиста,
розстрій дай його рядам!

Стала Люба націлятись,
стала голова схилятись,
знову мати... гладять: спи...
Хилиться ж і день. Смеркає.
Люба зором прозирає —
ген прожекторів стовпи!..

Світла більш! Щоб душогуби...
...й не скінчила. Серце в Люби
ще кричало: наступать!
Ось ще трохи... Харків видно!
І за Сталіна побідно
всі на ворога біжать...

ПАРТИЗАН ЗАЛІЗКО

Вранці-рано до селянки в хату
не вовки вбігали, не гієни,
то з ворожої землі чужої
два голодних вдерлись розбишаки.

Що один з них офіцер німецький,
а другий слуга-жовтоблакитник.
— Гей, Мокрино, ти селянська шкуро!
Ми спішим у ліс на партизанів —
то ж давай нам молока... та швидше!
(п'ять солдатів жде ще за ворітьми).
Хліба пошукай, і масла, й сала!
Як нема — піди позич в сусідів.
Ну ж не стій, бо ще не так примусим

І прокинулись од крику діти:
— Мамо! Може татко? Де наш татко?
Та, протерши кулачками очка,
враз заплакали, в куток забились.

Затремтіла тут Мокрина з гніву,
затрусилася, здійнявши руки:
А не діждете, щоб я кормила!
Вже ж ви все забрали, ненажери!
Що вам треба, іроди прокляті?
Мало ще того, що ви зробили?
Тиждень, як мого ви чоловіка
витягли із хати на розправу.
Де він є? За що його забрали?

І, розсівшись важно на ослоні,
пфенькнув-цвенькнув офіцер німецький:

— Цить! Чи знаєш хто перед тобою?
Ми тевтони! Щонайвища раса!
Ми прийшли зробити вас рабами.
Але що... Хіба ж ти зрозумієш?
Гей, слуго німецький, іскажи їй
(це ж твоє єдинокровне кодло),
розкажи, що ми, мовляв... ну, словом.
Їсти хай скоріш шукає. їсти!

— Їсти! — заревів жовтоблакитник, —
хоч сказись, а подавай на стіл нам!
Чи оте чи се — яке завгодно,
тільки щоб і німця ж не прогнівають.
Як поб'єм Залізка партизана —
зараз вам попа я підшукаю.
Отоді молебня ми відправим,
заспіваєм разом «Ще не вмерла».
Ми ж ідем створить новий порядок,
гетьмана над вами настановим, —
ти б раділа, тіточко, раділа,
що більшовиків твоїх воюєм.

З гнівом кинула Мокрина в вічі:
— Геть од мене, слинява гадюко!
Ти круг серця хочеш обкрутиться?
Одійди! Коли б я силу мала —
я б руками всіх вас подушила!
Хочете, щоб всім я вам раділа?
(а сама як полотно поблідла),
добре... дуже вам, кати, радію,
ще й подякувати можу. Ось вам! —
І, підбігши, плюнула в обличчя —
як одньому, так і другому: — собаки!
Розтерзайте, а мовчать не буду!

Пфенькнув-цвенькнув офіцер німецький:
— Що! На мене? Як вона посміла?
І, схопившись миттю із ослона,
вихопив свого він револьвера.

Та не встиг він стрельнуть, як Мокрина
кулаком йому підбила руку.

Одлетів той револьвер, де діти.
— А, ти он як? — офіцер підскочив, —
обома струснув за плечі жінку
й пхнув її щосили він од себе.
Як підкошена Мокрина впала
головою просто на долівку.
— Будьте прокляті!.. — лиш стогін вирвавсь.

— Мамо! Мамо! — діти закричали.
закричали, в плач заголосили.

Кинувся, як звір, жовтоблакитник.
Сівши зверху, став крутить їй руки,
в рота їй забив суху ганчірку
і, підвівшись, козирнув: готово!
Офіцер, велично крок ступивши,
злісно став їй чоботом на груди:
— От за те, що ти мені зробила,
я дітей твоїх застрелю. Потім
і тебе я мучить буду. Чула?
І в той бік, де причаїлись діти,
олов'яно глянув, з місця рушив,
по долівці чобітьми загупав...
Скрикнули — заверещали діти,
мати на долівці заметалась.

Та в цю хвилю двері розчинились
і ввішли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко щуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався.
Обернувся офіцер німецький
і, сховавши револьвера, тупнув:
— Хто такі? Чого їм тут потрібно?
Скочив до дверей жовтоблакитник:
— Говоріть мені, чого вам треба?

Захрестившись, лірник уклонився.
Те ж хотів зробити рудобородий

та здригнув, як глянув на долівку:
— Може б збризнути водою? — мовив: —
а то й діти, бач... бідненькі плачуть.

Вдарив же його жовтоблакитник:
— Ти прийшов сюди розпоряджатися?
Говори скоріш: чого пришвендяв?
А не то... здеру з живого шкуру!

— Не інакше! — кашлянув тут лірник.
— Суща правда! — пропищав безрукий.

Низько уклонивсь рудобородий
і сказав у голосі із дрожем:
— Милостиві мої панове,
не прогнівайтесь за слово сміле.
Я — куркуль. Більшовикам був зайвий.
Вам же хочу зараз прислужитись.
Ой візьміть же ви мене на службу!
На ваш бік я приверну народ весь,
нахилю, мов ту берізку в лісі.
Одмахнувся офіцер рукою:
— От іще, найшов коли балакать.
Він розсівся знову на ослоні
і, цигарку запаливши, цвенькнув:
— Що «народ»? Народ і так примусим —
нам, насамперед, зловить Залізка.

— Господи! — зрадів рудобородий: —
Ми ж якраз і знаєм де Залізко.
— Знаєте? — і офіцер аж свиснув: —
Гей, жовтоблакитнику, ти чуєш? —
Тут обличчя з радості йому скривилось,
як в собаки, що побачив кістку,
а жовтоблакитник підхіхкнув:
що, мовляв, — само нам в руки лізе?

Раптом стріл на вулиці почувся —
раз, а потім другий — та й затихло.

— Що таке! — схопилися обоє.
— Та нічого, це в скажену сучку, —

заспокоїв їх рудобородий:
ми як йшли, то бачили, що бігла.
Кидається ж на людей... Та що там!
Думка тут про те, щоб ви на службу
нас взяли... чи тобто, — кашлянув він.

— Не інакше! — кашлянув і лірник.
Суща правда! — пропищав безрукий.
І почав прохати жалібненько:
— Дайте службу вже йому їй право!
Дайте папірця йому такого,
Щоб печать на нім була і підпис.
Ну, а все останнє — не турбуйтеся:
зараз же ведем вас до Залізка.
Лірник ось оцей, як старець божий,
всі туди вже протоптав доріжки.
А для кого ж? — за для вас, звичайно.
У Залізка — вісім чоловіка,
кулемет один — та й більш нічого.
Мо' ще бомба-дві, та то дрібниця
Тільки щоб зайти із того боку,
де торік повісився Омелько —
може знаєте? Якраз ізвідти
як ударить, то було б невредно.
Дайте папірця йому... ми ж ваші...

— Що ж, це можна, — офіцер пом'якшав.
Повернувшись до стола обличчям,
став шукать у себе він печатки.
І жовтоблакитник сів-зашкрібав,
лікті на столі свої розклавши.

Стрельнуло на вулиці ізнову,
— От проклята сучка! — буркнув лірник.
— Єсть уже! — сказав жовтоблакитник.
Офіцер пристукнув тут печатку:
— От і все. Готово. Хай ведуть нас.

...Як обидва ж потім обернулись —
смертний жах скривив їм враз обличчя:
три нагани проти них стирчали!

Зичним голосом громоподібним
крикнув лірник: стій мені, ні з місця!
— Хто поворухнеться — бомбу кину!
Нікуди тікати, заспокойтесь.
Чули постріли? То вашу варту
всю вже перебито.

В хату вбігло
ще чотири діда. — Ізв'язати!
Ізв'язать! — гукнув рудобородий.
...І коли вже вороги жорстокі
зв'язані лежали на долівці —
разом з лірником рудобородий
заходився рятувать Мокрину.
Рот звільнив її він од ганчірок,
руки скручені розв'язав їй,
тричі приснув і лице водою.
Й після того, як вона зітхнула,
перенесли в той куток, де діти.

Сам же виступив на́серед хати
і сказав до тих, що на долівці:
— Ви хотіли упіймать Залізка?
Ну ловіть мене, чого ж притихли?
Вирвавшись із ваших рук звірячих,
довго я сочив вас по дорогах.
Я б давно убив вас двох проклятих,
та хотілося ж живими взяти,
щоб про німця «язика» добути.
Ну, так як на Україні — тісно?
А пождіть — не так ще припечем вас!
Що, простору захотіли? Хліба? —
А пождіть — іще ми вас накормим!
Хочете народ вернуть у рабство?
Ех, ви гітлерівські посіпаки, —
та ніколи ж бо цього не буде,
і не мрійте — чуєте? — ніколи!
Що сказав нам Сталін, те ми й зробим
на землі святій своїй радянській.
— Зробим! — крикнув той, що був безруким.
Він в другий рукав продів тут руку,
і рукав вже більш не теліпався.

— Зробим! — повторив за ним і лірник,
а за ним всі інші: — німця знищим,
не залишимо ж і на насіння.
— Ну винсьте цих собак, та й гайда, —
обернувся до них рудобородий: —
Ху! аж душно стало... час і їхать! —
Бороду зірвав він тут із себе,
хусткою лице став витирати.
— Тату! татку! — упізнали діти.
— Голуб'ята! — батько до них кинувся: —
ви не бійтесь, ви ж — самі вояки:
винесем їх з хати, та й не буде.
Я прийду ще, повернуся. Мати ж,
мати осьде з вами, — чуєш, мати? —
Підвелась тут і Мокрина: Хто се?
Ой, води... пече мене... Та хто се?
— Ну, прощайте! — і рудобородий
аж останній вийшов. — Тату! татку!
ручєнята простягали: — татку! —
діти лепетали...

1941

ТЕБЕ МИ ЗНИЩИМ — ЧОРТ З ТОБОЮ

Дойчлянд, Дойчлянд — що це з нею?
Щоб здіймати ахінею —
Треба ж бути не при собі!

Дойчлянд каже! «Я всіх вища,
світ пуцу на попелища...» —
Треба ж бути не при собі!

«Що мені слов'ян культура?
Я ж хапаюча хаптура...» —
Треба ж бути не при собі!

Дойчлянд — дура! що одхватить —
то вкінці зовсім протратить, —
для могили їй лиш хватить!
Треба ж бути не при собі!

Слов'яни любі, й ви, усі народи!
Борітесь, стійте за свої свободи!
Весь світ на вас бо дивиться сьогодні:
фашизм звірячий ввергнуть у безодні!

Німеччина пожерла совість, право.
Та прийде час — і виблює криваво
і побіжить — як та собака — згинці...
Борітеся, братове українці!

Німеччина обжерлась — аж опухла.
Та прийде час — і стане вона, трухла,
на гноїщи зализувати рани...
Борітеся, братове-росіяни!

Німеччина — всім прогресивним ворог.
Та прийде час — розсиплеться ж на порох!
У ній ще грянуть, грянуть землетруси...
Борітеся, братове-білоруси!

Грайся ж, Дойчлянд, з «юбер аллес».
Будеш ти сама — як палець!—
Смішно ж, — кури загребуть.

Совістю народа гралась?
Звіра-Гітлера діждалась?
Смішно ж, — кури загребуть.

Гітлер взяв тебе в обценьки,
У «Майн Кампфа» побрехеньки.—
Смішно ж, — кури загребуть.

Як на твого пустодзвона
є в нас Армія Червона!
Прийдеш, Дойчлянд, до поклона! —
Смішно ж, — кури загребуть.

Погарячився ж ти, погарячився,
що в Мефістофеля хитрить учився.
Бо хитрість все ж не хитра... аж обидно —
на всій Європі пальці твої видно.

Погарячився ж ти, погарячився,
що від дурного батька уродився.
Напившись крові, п'яно ти хіхочеш.
А якже! Світ завоювати хочеш?

Воюй, воюй... кінець свій увоюєш:
на тому світі скоро пораюєш.
Туди к чортам злетять під регіт преси
і Герінги, і Геббельси, і Геси...

Говорячи про «надлюдини совість»,
ти визнаєш лиш силу й примусовість?
Тому ж то, як Європу ти зацапав,
в твою там совість — горобець накапав.

Гітлерівська чорна совість —
крадена ж промисловість
награбованих земель.

Гітлерівська чорна слава —
це ж насмикана держава
з награбованих земель.

Гітлерівська чорна добрість —
іzza спин чужих хоробрість
з награбованих земель.

Гітлерівська чорна сила —
все, що лють його скосила,
що зміюка відкусила
з награбованих земель.

Коси, коси... мо' смерть собі укосиш,
на всю Європу жалко загундосиш.
Заплаче зграя по тобі сороча:
твою «Майн Кампф» писала потороча.

Косу свою узяв ти помантачить
угорцями й румунами?—то значить,
уже ти сили власної рішився?
Чого ж в число ти дурників пошився?

Ах, правда: в дурні ж входять без талона,
безплатно корчать там Наполеона,
Європу ділять махом, без okazій, —
чому в дурних не може бути фантазій?

Та раз ти ніцшеанська надлюдина,
та раз тобі все сниться Україна,
та раз ти хочеш нищівного бою, —
то що ж, тебе ми знищим — чорт з тобою!

Раз фашисти — «вища раса»,
як же їм без сала й м'яса? —
ну то, значить, грабувать.

Раз мораль їм не годиться,
то ж не можна не скориться?
ну то, значить, грабувать.

Раз вони проти освіти,
як же їм не здичавіти? —
ну то, значить, грабувать.

Раз вони ні в що не вірять,
раз до всіх зубами щирять,
де лежить що тільки й зирять, —
ну то, значить, грабувать.

Грабуй, грабуй — хай гроб тебе поцупить,
ногою ж на змію народ наступить,
тебе роздавлену навік одбуде,
а Україна—буде жити, буде!

Від того, що твоя крадіжка часта—
у тебе й філософія пальча́ста.
Від того, що ти любиш панувати—
твій мозок став легенький, як із вати.

Казала щука: ех, якби їй — крила!
Свиня казала: ех, якби до рила
та ще й два роги! Що ж, коли немає.
До тебе, Гітлер, смерть вже наближає.

Та раз ти ніцщеанська надлюдина,
та раз тобі все сниться Україна,
та раз ти хочеш нищівного бою,—
то що ж, тебе ми знищим — чорт з тобою!

1941

ГОЛОС МАТЕРІ

Страшна була осіння ніч:
скрипів будинок, буря вила...
Я спав — не спав: залізна річ
мені на серце надавила.

І вчув я в бурянім витті:
Ой, брате, встань... щоб я не згинув!
І враз — з постелі в темноті
недремний дух мене підкинув.

У морок глянув я — й здалось,
немов отут передо мною
висіло чорне довге щось
з одкинутою головою.

І кинувсь я й жахнувся: Ти?!
— З петлі здійми! — мені хтось крикнув.
І порожнечу темноти
хапав я... сам же вглиб поникнув.

І наче я далеко вже—
аж в Києві!.. Гарчать там в твані
собаки... Німець стереже
повішеного на майдані.

Там сонце кров'ю запеклось!
Там трупний сморід, ями, рани...
Та німців виб'ють вже ось-ось
десанти наші й партизани.

Як солодко віддять життя
за свій народ, за щастя краю!

Біжу до шибениці я —
петлю ножом перетинаю.

На землю брата я кладу,
бужу його, даю напиться.
Він оживає на виду
й хрипить: Помститися! помститися!

Аж раптом ворог по мені
тут вистрелив — і я прокинувся.
Ой що це — ніч! Це снилось в сні?
А душно ж як... Я з хати кинувся.

На серце знов залізна річ
ще дужче, тяжче надавила.
Страшна була осіння ніч!
Деревагнулись, буря вила...

Й крізь бурю вчув я: ти пробач,—
це я сама тебе збудила,
свій дух недремністю познач,
бо нам потрібна сила! сила!

Ідуть брати твої на бій —
не тисячі, а мільйони...
Ти надихнути їх зумій,
створи пісень залізні тони!

Ідуть полки, ідуть полки,
щоб побороть змію-потвору...
Ти дай вогненні нам рядки
гартованого в гніві твору!

Хіба глухий? — мої сини,
що полягли за батьківщину,
кричать до тебе: проклени
нелюдськість лютою звірину!

Он глянь, що діє ворог злий:
повішених гойдає вітер...
Свою ненависть перелей
у строгеє звучання літер!

Згвалтованії матері!..
Закопані живими в землю!..
Як їх відчуєш в цій порі —
лише тоді тебе приємлю.

Ти ж молодий із молодих —
зведи на голос силу краю!
Сьогодні до дітей своїх
я в грізній бурі промовляю.

Твоє хай серце — як алмаз —
не лірне буде, а напруге!
Бо як ослабнеш ти хоч раз —
до тебе не промовлю вдруге.

Чи пізнаєш мій голос? Я—
це ж я твоя крило-орлина,
що дбає за твоє життя,
Червона мати Україна!

...І засвистіло у дротах
і вщухло. Узяло світати...
Прокинувсь люд. Озався птах.
Лише два прòмені у небесах —
мов то зняла там руки мати...

«СВИНЯ-НАПОЛЕОНЧИК»

Сказала раз свиня собі:
— Ну, чим я не персона?
Ростуть же груші на вербі —
то ж можу й я у цій добі
пограть в Наполеона.

І стала рилом підривать
радянські кордони,
і стала хитро поглядать,
ще й істерично верещать
у два свинячих тони:

Ось я свиня — то вже свиня!
од всіх свиней свиніша!
Ніхто мене хай не спиня,
бо філософія моя—
щоб я була ситніша.

А їй з радянської землі
як цопнули по рилу!
Аж клюнула свиня землі —
аж в голові гули джмелі
і дроз пiшов по тілу...

І стала вухами тріпать
і по-фашистськи хрюкать:
— Навчусь зозулею кричать,
бо щось я стала примічать—
прийдеться мені кукать.

А їй з радянської землі:
— Ой, кукнеш ти, та й скоро!

Свиня в Європі на столі?
Ми знищимо твої плани злі,
фашистська потворо!

Та знов її вогнем, вогнем,
а під бочок штиками.
Чекай, іще не так труснем!
У тебе й думку ми зітрем,
як воювать із нами.

Тріщи, бряжчи, жерстяним сям,
порожній болобончик..
Тебе уб'єм—і казка вся.
Віднині будеш зватися
«Свиня-наполеончик».

ВІН НЕ СКАЗАВ НІ СЛОВА

Вони знущалися над ним:
кололи, били,—та нічого
їм не сказав юнак. І строго
кругом мовчало й поле. Грім,
прогуркотівши ген в селі,
проносив свист над головою—
і десь позаду за горою
плювався в небо із землі...
І німці кидалися знов:
—То ти не скажеш скільки війська?
Й чого ти йшов? Ух, неарійська
твоя душа... Замучу! — Й кров
на землю нитками лилась,
як обрубали юнакові
всі пальці... «Значить, в нас готові,
раз канонада почалась», —
юнак подумав — і в ту ж мить
відчув у пальцях біль великий.
— Ну, говори! Чи без'язикий
ти, може?.. «Звідти грімкотить?» —
все розмірковував юнак: —
«Виходить, вже добіг товариш
і сповістив...» — Ти воду вариш? —
гукнули німці:—стій, не так
з тобою зробим!—й по ногах
його рубнули... «О, країно!»
юнак всміхнувся, на 'дно к'оліно
упавши: — «знай же, що ні жах,
ні муки не страшні були
мені за тебе...» Грімкотіти
тут почало частіше. Квіти
попід ногами підпливли

липучою... А біль, а біль—
такий страшний був, нестерпучий.
«Хай смерть», — подумав: — «дух могучий
все 'дно їх переможе!..» Джміль
на квітку на криваву сів
біля коліна... В блакиті неба
літак з'явивсь. «Його ж і треба
якраз: це наш!» — юнак зрадів: —
«Товариш все їм передав,
і зараз буде наступ. Сили!—
щоб в грязь фашистів розмісили —
ти нам пошли, вітчизно!..» Впав
юнак, а зверху німець сів
на груди. Став він різати вуха
своїй тут жертві... та до слуха
долинув клич більшовиків.
І оглянувсь мучитель: жах!
він сам! бо другий — утікає.
Й фашистський полк он відступає—
й рідіє, тане на очах,
і німці падають од куль —
і німці падають... Стікає
юнак весь кров'ю — а співає
душа його! Бо як не руль,
фашисте, а підеш на дно.
... «За Сталіна!» — кругом лунає.
Юнак то в сон десь западає,
то знов проснеться... «Всеодно», —
шепоче він, — «тупий обух
Союзу міць розбить не зможе.
Фашистів — наш дух переможе,
могутній більшовицький дух!»
...А біль пекучий не вгава.
І сниться: він іде до хати,
його стрічає рідна мати
і каже ніжні слова:
— Ой синку любий, одпочинь,
спочинь... І пісню починає.
«За Сталіна!» — кругом лунає.
Юнак розплющив очі:—синь!
Літак... Димки... І височінь...

В БЕЗСОННУ НІЧ

Думи про Україну

Погасла свічка. У вікні морози,
як місяць, мовчазним звучать...
Не спиться. Ніч — мов та печать.
Лиш на вокзалі паровози
бадьоро, весело кричать.

Я встав. Чого? Мо' бомба хоче
влетіти з гулких галерей?
В вікно щось грохне з батарей?
Чи брязне ряма й загрімкоче,
й скалки одскочать до дверей?..

Та ні. Не чуть нічого. Сонна
поміж планет летить земля...
О, батьківщино, син твій я!
Не тонкостанна ти Мадонна,
а матір дужая моя!

Що з матір'ю? О, що там з нею?
Чолом до шибки я тулюсь.
Я не ридаю, не молюсь—
своєю чистою душею
на штик скорботи наколюсь.

О, Україно! Україно!
Це ти в стражданнях там не спиш.
Це ти і мучишся й гориш,
пожежно-блискно-горобино
вся боротьбою гомониш!

О, Україно! Сонце волі!
Від ран твоїх мене болить.

За тебе — ворога спалить!
Твою скорботу, муки, болі
я хочу в себе перелить.

Мене ж ти від землі роди́ла.
Земні твої я груди ссав.
По горах, по полях гайсав.
Твоя рука — на шлях водила,
твою я силу запасав.

А потім, як на ноги звівся
і як на голосі почувсь,—
я заспівав, аж сам не зчувсь,
як я й співцем твоїм зробився
і весь в тривогу обернувсь.

Турбуюсь я не за домівку,
тривожусь я не за куток
(ще буде й сонця і квіток!),
а за Дніпро, за житню нивку,
за люд український, за діток...

Не гнівайся на свого сина,
що кличе матір кожду мить.
Без тебе — як мені і жить?
Не може не боліть дитина,
коли щось в матері болить.

А цить... В душі озвались грози,
що над тобою мчать і мчать...
Не спиться. Ніч—як та печать.
Лиш на вокзалі паровози
бадьоро в далечінь кричать.

То йдуть вагони без упину
з вантажем бойових речей —
гармат і танків і мечей—
на північ, захід, Україну—
у сяйві дня, у тьмі ночей...

О, побори їх, людоїдів,
ти, наща техніко нова!

Хай з пліч злетить їм голова!
Щоб нашу землю більш не гидив
гидотний змій, що кров спива.

За що бо справді люд він мучить?
В чім діти винні, матері?
Чи те дівча, що дві зорі
їй випекли на грудях?.. Ручить
ось хлопчик мертвий... А вгорі

з балкона батько й сестри звисли.
Вони ж раділи і жили!
Таке хіба було коли?
Та ось ми ворога вже стисли:
і не проси, і не моли!

Хай гине Змій за муки, сльози
дітей, що в них ножі стирчать!..
...Не спиться. Ніч—як та печать.
Лиш паровози—
кричать...

МІЙ НАРОД

Сьогодні — увесь у сталі, в сталевоброні —
мій народ головою піднісся
вище тисячі тисяч стратосфер!
Бо треба,
щоб очі його, чоло і перенісся—
видніли на всій простороні
всесвітнього неба
зоряних озер.

Сьогодні, прориваючись танком,
народ у прах повергає
звіря зажерного й отруйну його мисль!
Силу,
що кипить в ньому аж збігає,
брате, цим визволення світанком
в душу мою забагровілу
ти перемогами перечисль.

Від залізної ходи мого народу
лунає аж ген за Тихим Океаном,
і на Північнім Морі, й там, де Гібралтар!..
О, витязю! Герою!
Твій червоноармієць з партизаном
усьому ж світові виборює свободу!
І вже Югослави за тобою в двобою
героїчним просвічують, як янтар...

Народе український! Стрясло твоєю землею —
не ударами грому, не землетрусом,—
а дикою несправедливістю орд навісних!
І ти, підвівшись гнівно,
разом з росіянином і білорусом —

за щастя, за добро, за ідею —
став супротивно
при всіх озороєннях своїх.

О!.. перед оциренням коричнявої гієни
народ мій не став на коліна:—
бий свастику в серце, у висок!
Хто в силі погасити зорю нашу східню?
Поранена Україна,
перетнувши ворогу вени,
кидає його на смерть послідню
просто в грязь, у пісок!

Славтеся ви, Київські гори!
На вас бо Добриня змагався із Змієм.
Слався й ти, могутня Дніпро-ріка!
Слався, слався, наша сило,
якого ми Змія навік убить зумієм!
Не зашиється вже він ані в печери, ні в нори:
І там його достане сміло
рука більшовика.

І ви, Канівські рідні висоти,
Із живим, вічно-трепетним серцем Тараса,
ви ж для нас вищі од усіх на світі гір!
По якому праву ворог по вас ходить?
Згине душетріскуча, згине автоматна раса!
Від її на порох перетертої німоти
ніде в світі й колючка не вродить:
закрутить її історії вир...

Сьогодні—майбутнього далину я оком прозираю:
розбивсь об нас ворог, став він як глина,
й на смітнику вже і «берта», і автомат, і газ.
А в височині—така ж прекрасна й чудова
посеред народів стоїть Україна, —
немов та яблуня в садах народолобного раю!
І гляньте: мова її там виблискує, мова—
як щирій, як чистий алмаз.

1942

ВЕСНА

(1942 р.)

То сонце вигляне, то знову туча,
і блискавка і дощ... Ах, ця весна —
така ж мені одгострена й болюча,
аж вся моя істота голосна.

Увесь мій організм і кожда жилка
напружені, як та мембрана! Мить —
і я вже чую: наче руку пилка
мені пиляє, — і болить, болить...

Он лащиться трава, ще й квіт-ласкавчик,
мене ж ніщо у серце не торка:
ні ліс, ні сад — зелений мій кудрявчик,
ані в луску розплавлена ріка...

Цвітуть луги... В душі ж моїй колючки,
я згадую про цвіт наш, про дітей,
що їх тевтон вдавив у землю... Ручки
іспід землі ще ж видно!.. Сй, смертей!..

Поля до сонця пнуть зелені пальці —
а я ж на них по-своєму дивлюсь.
Гойдаються березові хрустальці —
а я ж того гойдання аж боюсь.

Бо все мені стоять перед очима
повішені. І ті, яких на хрест
живцем прибили. Сила нескорима
в їх пальцях скрючених! Протест, протест!

Уста розкрив тюльпан. Мене ж мов дротом
гарячим прошива! Бо й не сказать:

а скільки ж там з розкритим ротом
в землі завмерлим криком ще кричать!

Кричать вони: до помсти над фашистом!
кричать, де Буг, де Рось, Дніпро й Десна...
Новим, новим наповнюється змістом
для мене сьогорічняя весна.

Вона ж бо, одірвавшись од турбацій,
Сама до мене словом промовля:
Боїшся ти гойдань беріз? акацій? —
А ти бери все просто, як земля.

Лиш те на ній од смерті виживає,
що має силу життяну в собі.
Ти не дивись на жертви, що земля приймає, —
дивись на покоління в боротьбі!

Дивись на весь народ, його моральність,
на його серце — серце, віщий птах,
на героїчну відповідальність
за всіх пригноблених, що по світах.

Хіба не бачиш ти ознаки слави
народу нашого? Нащо журба,
коли ось чехи, серби, югослави —
почули голос наш! Нова доба!

Нова доба з новим сонцеворотом!
Тевтонство — виведем, як той лишай.
Ну що ж, в землі кричать з одкритим ротом,
а ти, поете, — духа не вгашай!

Той крик підземний струни хай німії
в душі твоїй розбудить: Помста, Гнів
хай зазвучать! Не плач Ієремії,
а безпощадний гнів богатирів!

Умій помщатись! В час, коли танкета
і танк ворожий гавкають в боях —
чи ж до лиця заглиблення аскета
й пророчий сум в розширених очах?

Поет повинен наново родитись.
Не тихо догорять, як та свіча, —
не тільки мудрістю в піснях світитись, —
а й бути свідомим свого меча!

Хіба можлива дряхлість для стратега?
Чого ж поет, коли ідуть бої,
бере із допотопного ковчега
і образи й епітети свої?

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю!
Чи мо' новаторство не на часі?
Як не здригнеш перед страшною гиддю —
тоді ти з'явишся у всій своїй красі!

Прокляття людоїдам загребущим!
А всім борцям, що йдуть за людство в бій —
(не тільки в нас на Україні сушим), —
ти стріли ядом їхній напій!

Напій ти їх, ще й піднеси борцеві, —
нехай той яд, хай справедливий яд
за матерні рани, за отцеві
поверже ворога на смертний спад!

Поверже! — враз береза зашуміла...
У прах! — в ній вітер парусом надувсь...
І розлилась в мені така сила,
що я ж на ній ніколи ще не чувсь!

Весна, весна... Хоча вона й болюча —
зате ж моя істота вся дзвенить...
То сонце вигляне, то знову туча.
Нехай... А нам перемагать і жить!

МАТЕРІ ЗАБУТЬ НЕ МОЖУ

Матері забуть не можу!
Скрізь, на що я тут не гляну—
чи на ліс, чи на поляну, —
бачу її душу гожу,
чую вимову кохану.

Голос чуть, де поле й трави:
— Я тебе любила, сину!
То ж прилинь хоч на часину:
душать ось мене удави,
гнуть к землі як колосину.

І я кидаюсь на голос,
але там — нема нікого! —
крім як сонця золотого...
Та ще гнеться, гнеться колос
від зерна свого важкого.

І кричу я: Україно!
Потім стану й прислухаюсь.
Чути... здалеку: — Тримаюсь!
Хмарко! Ластівко! Калино! —
І в той бік я повертаюсь.

Я іду. Куди? — до неї!
Крилами між люди лину!
Може там її зустріну, —
душу сталі — не лілеї! —
сталь незламну — Україну.

Матері забуть не в силі!
Що це! — від газет, агіток —

що це! — рідний запах квіток!
Тільки хмари, тільки білі,
мов розриви од зеніток...

Йду я містом. На майдані
чую — радіо говорить:
Слухайте, це ж ворог творить!
Це ж над нею він у брані
насміхає... Та не скорить!

І кричу я: Мамо! Рідна!
Голос дай! До тебе рвуся!
й чути... здалеку: — Борюся!
І така ж ця мова срібна —
аж вогнем я весь схоплюся...

Раптом тут стрічаю жінку.
В військовому! — Вправна. Звикла.
Сонце! Ти фашизм там сікла?
Партизанко! Стій! Хвилинку!
Та всна — в юрбі вже зникла...

Завтра — знов її шукаю, —
біль свій на терзання множу,
і знахожу й не знахожу,
де світогляд річки й гаю...
Матері забуть не можу.

А який же то світогляд
в річки, в поля, у діброви?
Може тихий, бірюзовий? —
Ні! Я бачу гнівний погляд,
строгі, войовничі брови.

До природи — як я ставлюсь?
Не як пантеїст молюся,
не в річах духотворюся, —
а грозою переплавлюсь,
сталлю блиску насталюся!

І тому, коли я бачу,
як на небі туча тучить, —
душу всю мою озвучить
громом гніву! — й на піддачу,
блискавками намогучить!

І кричу я: — Обізвися!
Потім стану й наслухаю,
й чути... звідти: — Наступаю!
Сину мій! Гартуйсь! Не гнися!
Вже ось-ось перемагаю!

І такий тут грім покотить —
небом, небом небозводом, —
мов червоний гнів походом
у німецькі дзоти дзотить
з українським всім народом!

Гей, народе! Будеш жити!
А я ж матір — не забуду!
Україні, її люду
хочу вічно я служити!
А раз їй — то й людству буду.

ТОБІ, НАРОДЕ, ЛЮБИЙ МІЙ

І сонце й день, і вишня в цвіті,
і творчості крилата мить...
Нема краси другої в світі,
як починаєш ти ходить.

І дужі м'язи, й пружні жили,
і відчуження гроз в собі...
Нема другої в світі сили,
як брати участь в боротьбі.

Але ця сила — повним ходом
сама не прийде, не вбіжить...
Її навчайся ти з народом:
і як боротись, як і жить.

Життя пройти не екскурсантом, —
не гостем на коротку мить...
Хай діалектика брильянтом
в твоїх подіях заблищить.

Перо мое — пісні мережить,
пісні, що закликають в бій.
Та сила ж їх — тобі належить,
тобі, народе, любий мій.

Тече вода, шумлять осоки,
на прив'язі стоять човни...
Земнії соки, свіжі соки —
як освіжають нас вони!

Матерію мій розум стежить,
вивчає рух, закон подій...

Але це все ж тобі належить,
тобі, народе, любий мій.

І сонце й вітер, свисти хвої,
майбутнього передчуття...
Немає мужності другої,
як не боятися життя.

І серце й племін'я! — ніж по брусу! —
обточка гостроти ідей...
Нема сильніш од землетрусу,
як потрясать серця людей.

Але ти зможеш потрясати
лише тоді, тоді, тоді,
як сам в душі не волосатий,
як в тебе думи молоді.

Слівце твоє, легке як перце
(хоч би й старі твої літа), —
і дівчині впаде на серце,
і всю країну обліта...

Чи буде грім, чи буде стужа —
ти прожени іржавий жаль:
ти будь виносливим, як дужа
аустенітова сталь.

Дивитися і підмічати,
виводить висновок з подій, —
тобою ж хочу я звучати,
народе рідний, любий мій.

Як хочеш жить од роду й роду —
душі ти в мріях не гойдай,
а рідному своєму народу
і Сталіну себе віддай.

ВІДПОВІДЬ БІЙЦЯМ НА ФРОНТ

Плаксію, Макаренку, Захаренку, Хоменку,
Тимошенку, Бойку, Неленю, Ярошенку,
Фіньку.

Мої братове! Любі! Золоті!
Я ваші голоси почув із фронту.
Хоч з вами ми й не бачились в житті, —
а всіх я вас відчув. У відчутті
докрикнув голосом до горизонту.
Одважні! Мужні! Дайте вас обнять!
На вас великая відповідальність!
В житті ж вам випало як честь: узять,
розбить, розвергнуть, грізно розметать
фашистських дикунів — війни тотальність.
Усі слова із вашого листа
в душі моїй гримлять як сурми срібні.
Червона Армія іде, зроста.
Звільняєте ви села і міста,
за зéмлі ви б'єтесь — удобні, хлібні.
За землі ви б'єтесь, за рідний люд,
щоб міг він щасно жити на свободі.
Ще відбудуєм шахти й Дніпробуд!
І ваш патріотизм, геройство, труд —
безсмертні стануть в рідному народі.
Тримайте ж високо звання бійця!
Вперед несіте прапор перемоги!
Дітей звільняйте, матір і отця!
Як бити ворогів — то до кінця,
самі ж бо не впадуть вони під ноги.
Хитрують вороги. Та хитрість їх
не виведе: орда погине дика.
За Україну, за святе святих —
народів дружбу — ви йдете, за всіх
трудящих світу, — слава ж вам велика!

УКРАЇНА БОРЕТЬСЯ

О, дух вселюдського! О, дух прекрасного!
Твій поклик чуємо — йдемо до щасного,
йдемо із муками — через бої, бої...
Перед навалами, перед ворожими
із нею завжди ми — із Україною.
Шляхами трудними, в віках несхожими,
за наше ріднее, за ниви, за гаї
йдемо верхів'ями, йдемо долиною,
щоб вдарить в голову неситої змії.

Ще гідь фашистська на штик напореться.
Україна дихає! Україна бореться!
Воскресне славою, засяє, оживе!..
Не смійся, вороже: ще буде буряно!
Звіряча жадносте, змії нещиросте,
ти може думаєш, що люд обдурено?
Ах, животворчєє ж повік, повік живе!
І знов од кореня тополя виросте, —
наш дух підніметься у вічне, світове.

А в тому ж вічному — ой сонця-золота!
Удари й виблиски серпа і молота.
А в тому ж вічному — смарагду, хоч збирай...
І прийде час ясний — ще нива з'ореться,
І матір радісна й дітки забавляться...
Україна дихає! Україна бореться! —
За щастя вільнее, за той вселюдський рай.
Якби ж не німчики, що рвуть, аж давляться,
Що світ загидили злочинством з краю в край.

В них дух казенщини, в них дух обіжника, —
осатанілого того грабіжника,
якого (смерть нехай!), а не приймє народ.

Із тим же йдуть вони, що в них в казармі є,
душить безвинного все муштрувалися...
Червона Арміє! Червона Арміє!
Удар, щоб німчики — у власній крові вброд —
тікали, падали і захлиналися, —
хай будуть прокляті вовік із роду в род!

Ніщо не цінно їм, ніщо не дорого:
стріляють зрілого, стріляють хворого;
хто в цвіті юності — закопують живим...
Ні просьби матерні, ні честь дівочая
стримать не в силі їх слизької похоті.
О, грязь німецькая, грязноохочая!
А розлетишся ж ти, як попіл, як той дим...
Пали нас полум'ям, лякай нас в грохоті —
наш дух є молод-юн, то й буде молодим!

О, дух вселюдського! О, дух прекрасного!
Твій поклик чуємо — йдемо до щасного,
ми ловим промені, що від твоїх очей...
Йдемо під грозами, йдемо світаннями,
де шлях озорено й де неозориця.
Бо через муки ж ми, через страждання ми
прийти лиш зможемо до батьківських дверей.
Україна дихає! Україна бореться! —
За щастя вільнее, за долю всіх людей!

ДЕНЬ НАСТАНЕ

Что ми шумит? Что ми звенят?
(«Слово о полку Игореве»).

На Україні, там на Україні
народ невольний стогне у ярмі...
Розбито двері, викинуто скрині,
батьків на обгорілій деревині
повішено... Біда! Самій чумі

такого ж бо ніколи не зробити,
в могилу стільки ж бо не закопать —
як це вчинили німчики!.. Спалити,
чи до землі ножем пришити,
чи серце вирізати — о, як це звать

в тих... «європейців», виродків! Падіння?
Червивість? Гниль? — Будь проклята земля,
що породила їх, що здичавіння
таке плекала! Як гірке коріння —
їх філософія. Змія, змія!

Чого прилізла? Що тобі потрібно?
Щоб онімечить зємлі і краї?
На те, що в нас на Україні хлібно,
давно вже позирали звіровидно
усі Вільгельми й Фрідріхи твої.

А цей ублюдок Гітлер — аж пригнувся,
як нападав... Ой, звіре, не терзай
народ! не їж! Безсмертен він: не гнувся
в напасті й не погнеться. Хоч не збувся
тебе, але врятується! Він край,

свій рідний край любить не перестане!
В Червоній Армії ж сини його —
вони за все помстяться! В партизани
пішли діди і внуки. День настане,
той грізний прийде час — і одного

не буде німця на Україні... Світе
мій соняшний! Ясне життя моє
ти животворче! Ласкою нагріте
поллешся ти на нас тоді... Скажіте:
яке ж то буде щастя!.. Устає

уже й на Заході гроза повстанська:
як радісно, що блискає вона!..
Розгойдується хвиля океанська
і плескає на берег... Ти! поганська,
орангутанга сило! Залуна

колись же й над тобою грім рішучий
і вдарить в саму голову: — за кров;
за пекло вдієне; за яд гадючий,
що ти ним бризкаєш; за той жеручий
твій дух, що непосієне знайшов;

за те, що ти кладеш тавро людині:
вогнем — зорю... Світи нам, зірко, в тьмі,
світи! «Что ми шумит? Что ми звенит?»
Ми будем мужні, мужні в цій годині!
...На Україні, там на Україні
народ невольний стогне у ярмі...

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ

Народе український! З лихом, з горем
ти знавсь издавна ще. Ні на хвилину
в історії застоєння не знав.

То з річки раптом розливався морем,
то брався ручаєм через долину,
хоч мало й сам на сонці не всихав.

І міг на тебе кидать хто завгодно
і хмиз і бруд — іще й плюватись ядом...
Та ти, було, струснеш із себе хмиз —
і знову плинеш плавко, повноводно,
аж поки десь із кручі водоспадом
не ринеш несподівано униз...

Така твоя досадлива мінливість
тяглась віки. І не тому, що рвійно
не міг ти взятись до перебудов
(була в тобі і мужність і сміливість),
а все тому, що діяв ти стихійно
й відходив, як всихала вража кров.

Твою хотіли душу полонити
і князь, і гетьман, і ще й пан, підгінчий,
що обіцяли гори золоті.
Голодний був ти сам, і жінка, й діти.
То в один бік тебе тягли, то в інший,
а ти — все кликав Правду у житті.

— О, Правдо! Де ти є? Прийди! Я гину!
Хоч раз я хай дихну на повні груди!
Ти покажи вогонь твого лиця!

Пани перетворили Україну
на місце гульбища. А бідні люди
старцюють — і нема цьому кінця.

І ось — явилась Правда вогнесила
й сказала: Годі вже твого терпіння!
Тобі відкрито двері — говори:
Чи хочеш, щоб земля заколосила? —
То встань! іди! борись! життя твори! —
І ти устав — і почалось творіння.

Було це в Жовтні, як дзижчали куді.
Було це в дні класового повстання, —
ти гнівно на весь світ заговорив.
Зламав старе! Розсік серця нечулі!
...Мов океана довге колихання,
нескоро заспокоївся твій гнів.

А одійшовши 'д гніву, пильно стежив
за ворогами. З силою буй-тура
стояв ти. Все забув! Одне лиш знав:
щоб хтось тебе в зростанні не обмежив.
В одній руці був меч, в другій культура, —
і світ тебе богатирем признав.

І от як богатир — з богатирями
ти взявсь дружить, насамперед, з Москвою.
Ти з Києва вслухався до Кремля...
І вороги тремтіли за морями,
як піснею, як творчістю новою
повнилась українська земля.

В тій пісні чулися гудки заводів,
і рев машин, і шепоти пшениці.
У всього світу викликали подив
і Дніпрогесу й гідростанцій шум,
твої міста і села і станиці.
І ворогам не спалося від дум...

І вороги — бездушні дітозгуби —
на тебе кинулись. О, що робили,

що витворяли ці німецькі пси!
У них ще закривавлені губи
від твоєї крові... Та не вбили
вони тебе. Ти їм ще віддаси! —

Ти віддаси сторицею! Розпореш,
ще й розпанахаєш нутро прокляте
тевтона! Йди! перемагай! живи!
Народе український! Ти побореш!
З тобою ж серце, правдою багате,
рідний брат твій — богатир з Москви.

ЧЕРВОНА АРМІЯ — ЛЮБОВ НАРОДУ

Червона Арміє! Залізо! Криця!
Ну хто ж тебе у світі не боїться?
Ти — міць, що викликає здивування!
Ти — мишлення, ти — грізне наростання!
Ти — довгее терпіння, ти — знання!
Яким би враг не прикидався хитрим —
Розіб'ється об твій безстрашний витрим,
заскигнуть, як щеня...

Червона Арміє! Життя! Надіє!
Від перемог твоїх народ радіє!
Це ж ти до себе владно привернула
увагу світу! Вражі плани гнула
як ту підкову у своїх руках,
і от — переламала! Гроном, градом
ударивши, безсмертним Сталінградом
засяяла в віках!..

Червона Арміє! Ростеш на подив,
З братерських бо складаєшся народів!
Ідеї сталінської дружби гідна —
ти кожному у нас і близька й рідна.
Ростеш, могутня, на очах, очах...
І вічно-юна і морально-чиста
новою технікою б'єш фашиста,
щоб вже й навік зачах...

Ти зробиш рух — і радісно Балканам,
вільніш стає морям і океанам.
І з континентів за тобою стежать,
бо їх удачі — від твоїх залежать.
Ти йдеш від фрїців землю очищать.

О, скільки в них до нас було погорди!
А що їм допомгло це? Дикі орди
в полон навчились... руки піднімать.

Останній вже надходить день розплати:
у Сталінграді Паулюса взяла ти.
Береш врагів не тисячу й не двісті.
Як не здаються — знищуєш на місці.
Інакше й бути не може: смерть катам!
Ти всіх, що зветься «раса вища»,
у землю знижуєш, на кладовища —
нехай хоч там прочумаються, там.

Наш край, квітучий край садів і парків
замислив знищить враг. Але вже Харків
звільнила ти! Вся Україна рада
за воскресіння Ворошиловграда!
Оновлюється доменний Донбас!
Вугілля запах чути з Краматорська!
Тіка німецька солдатня й угорська —
га не втечеш від нас.

Багато ще турбот перед тобою, —
але завжди готова ти до бою.
Багато ще переживать прийдеться, —
та вже під Гітлером земля трясеться...
Хай він кричить — яка тому вага,
яка? Вороні соколом не бути.
Нам треба знищить — загребти — її забути
треклятого врага.

Над матір'ю він нашою знущався —
то що ж, — йому щоб злочин цей прощався?
Збезчестив він Шевченка і Толстого —
то що ж, — його щоб нам судить не строго?
замучив батька він твого, мого —
то що ж, — щоб ми над ним та не помстились?
О, як нам в душу умістились
ці омерзіння всі його!

Червона Арміє! Любов народа!
Як сильна ти — то сильна і свобода.
І Україну, і Великі Луки,
й Кавказ — твої ж це: серце, мозок, руки
звільняють до життя. Ще будем жить!
Ти вся, як той стокрилець і стоходець.
Веде ж тебе преславний полководець,
ім'я якого всі трудящі світу
проказують замість привіту —
товариш Сталін!

ЗА ТУЧАМИ, ЗА ХМАРАМИ

За тучами, за хмарами та зливами —
я бачу: сходить ясний день над нивами!
За бурями, за грозами, буранами—
я чую: суд вершиться над тиранами!

Жорстоко з нас загарбники знущалися—
так вдар по них, щоб більш і не пручалися!
Замість душі у них чуланчик жадності—
хай силу визнають нашої нещадності!

Нащо їм люди, нації—о дерево!—
аби щоб їхнє розпухало черево.
Кордони їх — з чужих шальовок рямочка, —
тож хай з них не лишиться ні уламочка.

Народи світу! Не мовчіть струдовано:
Європу буде всю перебудовано.
І ваше місце в ній — своє, високее!
Громіть загарбництво брудне, жорстокеє.

Народи світу! В боротьбі мужайтеся!
З захисниками Правди ви схожайтеся!
Не вірте багатющому зрадливому—
будуйте ви життя по-справедливому!

В ділах у справедливих ви не дліяйтеся:
на наш народ очима подивляйтеся,
на наш народ, на нашу душу гожую,
зробіть свою—такою ж бо, похожую.

За тучами, за хмарами та зливами —
я бачу: сходить ясний день над нивами!

Здоров будь, рідний краю мій, гартований.
Ти в муках був — ти будеш урятований!

Других ти першим рятувати кинешся.
Ще кращою одежею одінешся —
І шахтами, й заводами і доками...
Земними наливаєшся ти соками.

Тож піднімайся, піднімайсь, оновлений!
На вічнім ти фундаменті встановлений!
І хто його хита — із світа збудемо.
Ми будем жить, ми будемо, ми будемо!

СИРІТКА

Ріки ллються в море, море,
сонце ходить аж кипить...
А сирітка — горе! горе! —
та й не знає де ступить.

Вліво гляне — й ну ридати:
мати спалені лежать...
Вправо гляне — де ж ті хати? —
тільки припічки стоять...

А на шворці брат звисає,
брат Івасик дорогий.
Вітер його повертає
то в один бік, то в другий...

Онде ж обгорілу палю
видно — і кістяк на ній...
Змій з Берліна та з Вестфалю
це зробив — проклятий змії!

У повітрі ж — літо! літо! —
та кому воно тепер?
Німцем скошено все жито.
ворон крила розпростер...

А було ж: як батько косять —
в поле їм обід несуть.
Мати там гребуть і носять,
а Івась кричить овсу:

— Драстуй, вівсе-вівсюгане!
як зернина — чи вдалась?

Ми з тобою два братани:
ти—Овес, а я—Івась.

А було ж... пасуться вівці...
Через шлях—соняшники!
Мати гладять по голівці,
притулившись до щоки...

І така в душі хвилинка:
працювати б! Жити й жити!
Пропливе десь павутинка...
Мишка в норку пробіжить...

Мати кажуть довгу казку
про Зміюку у норі.
А в полях і дзвону й брязку,
як мантачать косарі...

Мамонько! да любя, рідна!
Знаю я: тебе болить...
Я ж така на світі бідна—
і не знаю що робить.

Я німецькую звірюку
не розчулила плачем:
я вкусила німця в руку,
як він бив тебе бичем!

Я все рвалась, не мовчала,
та мене він — носакон!..
Чула ще як ти кричала—
потім... світ пішов кругом...

Як прочнудась я—так само:
постріли!.. село в огні!..
Я тебе шукала... Мамо! —
страшно стало тут мені!

Я три дні тебе будила:
мамонько, та встань же, встань!
Розум свій я помутила:
розстаємся у роцань.

Братіку! мої пальчата!
Я з петлі б тебе зняла—
рук не здужаю здійняти,
бо й не їла, не пила.

Без води жила я три дні,
там лежала де дроти.
Ви ж мої єдині, рідні—
як я можу одійти?

Батько є ще! З Краснодону
нам був звістку передав:
в Армію пішов Червону.
Це ж він, певно, нас згадав.

Напилася б я водиці,
вийшла б з горя, із тумй,
так закидано криниці
матерями та дітьми.

Напилась би з рівчака я,—
так од крові в нім вода
і солона і гіркая,
зачервонена, руда.

Це так німець нас споганив
серед літа, у жнива—
за батьків, за партизанів,
за сміливії слова.

Будь він проклятий віднині,
кат, злодійська рука!
Он він полем на машині
з награбованим тіка...

Мамонько! Ну що робити?
Братіку! хоч ти промов!
Знаю, знаю: німця вбити
за всі муки і за кров.

Тільки як це?—ви скажіте,
я ж знесилена, мала.

За все вами пережите
німця я б огнем пекла.

...Це сказала—та й замовкла,
важко впала на пісок.
Тут зчорнілая, пожовкла
мати шле їй голосок:

— Ти іди, моя сирітко,
в партизанський у загін.
Німця він стріляє мітко,
хай за нас помститься він.

Хай нас прийде поховає,
добрим словом пом'яне.
Щастя в них тебе чекає —
ось послухайся мене.

Десь ідуть сюди червоні:
чути—слухай!—добре чуть...
Отоді вже від погоні
німці-звірі не втечуть!

Хай впаде на них прокляття!
Наша сила ще жива!
Любі сестри, миле браття,
підкріпіть мої слова!

І почулися тут крики
з рівчака, з колодязів:
— Проклинаєм їх навіки!
В них—як у гадюки зів!

— В них — як у мокриці око!
В них — як в павука живіт!
І їдять вони жорстоко
й дивляться жорстоко в світ!

І почулися ридання,
і почулися плачі:
— Вмерла я від голодання!
в мене штик стирчить в плечі!

— А у мене ніж у горлі —
і ніяк я не помру!
Дітки мої славні, орлі,—
вже й шматків вас не зберу!

Тут спід попелу устали
та старі ж, старі діди:
— Ой страшні часи настали—
німцю клятому годи...

— Ми ж годити не схотіли —
запорожці в нас в роду!
...І діди аж затремтіли,
затрусилась як в аду...

Їй мати знову: — Ой, Наталю!
Слухай же і пам'ятай:
оцього зняли на палю,
а оцих... і не питай!—

Їх живими, всю родину! —
в землю... їй стали танцювать.
Кров'ю залили Вкраїну!
Звірем мало німця звать!

Україна ж буде вільна:
візьме долю обома —
голосна, ширококрильна
між народами всіма!

...Голову звела сирітка:
Пить! ой пити! хочу пить!
...Десь за лісом б'є зенітка,
сонце сяє аж кипить...

Закричала—та їй ізнову
головою у пісок.
Коли раптом чує мову—
Івасевий голосок:

— Ти іди, Наталю-квітко,
в партизанський у загін.

Німця він стріляє мітко,
хай за нас помститься він.

Ти не плач — вже наступає
помсти німцям, помсти час:
Сталін силу посилає
на визволення до нас.

З нею батько наш—зенітчик,—
чи не він оце там б'є?
Он згори чужий розвідчик
падає, вогнем стає...

...Голову звела сирітка:
Сталін? батько?—повтори!
...Десь за лісом б'є зенітка,
сонце ллється ізгори...

І сирітка тут устала
і з піднесенням новим
мамі й брату одказала
тихим голосом своїм:

Правда, мамо, правда, рідна:
тільки так уб'ю біду.
Де діброва непрохідна—
партизанів я знайду.

Братіку! — сказав до серця.
Я піду, я побіжу —
в с е про німця-людоджерця
партизанам розкажу!

Ну прощайте ви навіки!
Мамо, проведи ж... устань...
Братіку, закрий повіки—
ростаємся у ростань.

Там, де обгоріла паля,
ще земля тряслась, гула...
Уклонялася Наталя,
тихо рушила й пішла.

І пішла вона поволі—
хоч хитається, а йде.
Вітер крутиться у полі,
у стовпах, дротах гуде...

Озирнеться—крик злітає:
Ой Івасю дорогий!
Вітер його повертає
то в один бік, то в другий...

А матуся... ні, не видно!
тільки чорні стовпці...
Тож було всміхнеться рідно
і притулиться к щоці...

Тож було: і книжка й квітка!—
з мамою до школи йду...
...Десь за лісом б'є зенітка,
вітер рветься на ходу...

І сирітка — горе! горе! —
спотикається, спішить...
Ріки ллються в море, море,
сонце ходить аж кипить...

ЗА ХАРКОВОМ ВОСКРЕСЛА І ПОЛТАВА

Червоній Армії — любов і слава!
Залізна в неї дужая рука!
Ми розлились як навесні ріка...
За Харковом воскресла і Полтава, —
І ворог покотився і тіка...
Уже з Ново-Московська й Павлограда
Дніпро там видно, любий наш Дніпро...
Гей Київ! Фастів! Канівська горо!
Від Армії Червоної порада
Й до вас іде — на волю, на добро!..
Червоній Україні — сонця! щастя!
Поглянь: з Москви на неї леться світ...
Усім трудящим на землі привіт.
Нікому ззісти нас тепер не вдасться.
За все ти, враже, нам даси одвіт.
Сьогодні полягло тебе багато.
А ще ж поляже скільки — начувайсь!
Чи кайся, людоїде, чи не кайсь.
А вже коли тебе у руки взято —
Із білим світом, проклятий, прощайсь.
Ми ж підемо вперед, все далі й далі —
аж поки й станемо на рубежах.
Що фріци на землі — який це жах!
Так будемо до них гостріш од сталі:
Із ними ціле людство на ножах.
Радянській батьківщині — слава! слава!
Гукає з неба й сонце молоде:
Ніде щоб фріца не було, ніде!
За Харковом воскресла і Полтава.
Воскресли ми! Нас Сталін бо веде!

РАДІЙТЕ, СПІВАЙТЕ!

Радійте, співайте! Гучна перемога!
Вже ворог тікає — відкрилась дорога!
Відкрилась дорога на захід буять,
де наші кордони священні стоять.

Хотіли нас фріци узять онімечить —
та їхньому духу наш дух суперечить.
Хотіли нас фріци рабами зробить —
та нам їхні орди вдалось пощербить.

Радійте, співайте! В нас воля залізна!
Червоная Армія — силою грізна!
Червоная Армія — гнобленим щит,
а нам рідна хата і сонце і цвіт.

Хотіли поганці віднять у нас хату —
та ми тую жадність одсікли рукату.
Хотіли заброди розбить наш народ —
та ми оточили кругом їхній зброд.

Радійте, співайте! Не так ще оточим!
Ми стиснемо з флангів, із тилу заскочим!
А нам же на поміч і міць партизан —
шумить вся країна, кипить як казан!..

Шумить вся країна, і поле й долина:
оце, тобі, враже, остання хвилина!
Хотів нас загарбать? Не дуже ярій.
Полеж тепер, кате, у ямі сирій.

Радійте, співайте! Із пекла, із ада
врятовано серце й життя Сталінграда!
Ти, Волго могутня, на фріців хлюпни.
Хай хвилею гніву заллються вони!

І ти, ясний Доне, від степу кордоне, —
уся ота нечисть в тобі хай потоне!
І ви любі — Дніпре, і Десно, і Рось,
втопіте ви гада, щоб нам зажилося!

Х А Р К І В

Ще кулемет за містом десь татакав, —
як нас вже Харків радо зустрічав.
Погнутий він, покручений стирчав...
Такими взяв би я слізьми заплакав!
Таким би криком закричав!

Але не час оплакувать руїни:
пора відплати, помсти настає.
Мій дух на доброту не розтає.
Запеклось кров'ю серце України —
залеклось і моє.

Рукою ворога — наругам грізним
було віддано місто. Час минав.
В неволі брат мій падав і стогнав.
Я в Харкові ще більше став залізним,
як силу свого народу взнав.

Та сила, мов пригнутеє колосся,
через фронти все уклонялась нам.
Ой, важко од повішених дротам!
Ударте в німця! — гнівно розрослося —
вогнем спалнув цей поклик тут і там.

І в бій вступила Армія Червона —
за руку Харків вивела на світ.
І всі ідуть, скінчивсь німецький гніт.
І, тулячись до матернього лона,
дитина ручкою дає привіт...

І хочеться сміятися і плакати,
бо радощів у серці через край...
О, сило наша, ворога скарай!
Не цвенькать німцю більше тут,
не дзвякать, —
Це вільний наш радянський край!

К И І В

Ти — наша честь, і гордість, і краса,
Як голуб — ніжний, гострий як коса.
Ти — наша слава, помста за руїни.
Ти — невмируще серце України!

Ах, серце, серце... Ти пережило
Найтяжчеє поработіння зло.
Взяли ж тебе — чужі, іноязикі...
Й гукнуло ти: Сини мої великі!

Та як же так — щоб не було Дніпра!
Щоб не було дітей моїх добра!
Та як же так — щоб не було Майдана,
Софії, Лаври й булави Богдана!

Це ж наша вся історія свята!
Ніхто її, ніхто не захита!
В могилу ляже прòклята звірòта!
І смерть її — нам золоті ворота: —

Ті Золоті, що на Валу стоять;
І ті, що вогнекрило гоготять —
Проти загàрбника і самозванця! —
У серці в нас у кожного радянця.

Ворòта боротьби тебе ведуть
На шлях свободи, на правдиву путь,
Через ворота Спаської до Крёмлю...
Поверг ти німця-ворога на землю!

Ой випала ж тобі трудна́я путь,
Як хлюпнула фашистська каламуть:

Ні дня, ні сонця світу не видати —
Ревуть німецькі п'янії солдати...

Тоді вся кров'ю підплила земля,
Бо замість хліба — розстріл та петля.
Тоді тебе взяла за Людство туга:
На Правду стала чоботом наруга.

Але недовго туга побула —
Ти весь напружився як та стріла.
Колись ти звався: чудодій, кудесник, —
Тепер тобі ім'я — лиш месник! месник!

Ти знав: Червона Армія іде.
Влилось тобі уміння молоде —
І щоб приборкати ворога свавілля —
Пішов ти в партизани та в підпілля.

Висока ж твого духу височінь!
Тяжкії твої рани, — одпочинь.
Яких ти мук зазнав, якого болю. —
Ти витерпів і вийшов знов на волю.

Ти — наша честь, і гордість, і краса.
Як голуб — ніжний, гострий як коса.
Ти — наша слава, помста за руїни,
Ти — невмируще серце України!

Ворота боротьби тебе ведуть
На шлях свободи, на правдиву путь,
Через ворота Спаської до Крємлю...
Поверг ти німця-ворога на землю!

Не віддамо ж ми рідної землі!
В ній прах священний Муромця Іллі.
Тобі тепер — кругом у світ оконця.
А від Москви — ой сонця! сонця! сонця!

ГРОЗА

В башкирських горах я стояв. Урал
дививсь на мене грізно звідусюди.
Від спеки — літній день розхрістав груди
й мовчав... І чулося: як мінерал
ізпід землі до мене шепотів;
як золото у надрах ворушилось;
як щось велике тут кругом вершилось
на ворога, що нас узять хотів.

Все ліс та камінь. Між квіток-жарин
дорога йшла то вниз, то знов угору.
І скрізь — наскільки вистачало зору —
на всіх верхів'ях синь, ультрамарин
(коли вони під хмарами), — на всіх
верхів'ях дим блакитно-бірюзовий
(коли вони на сонці)... Щей по них
перебігав вітрець передгрізовий...

Гроза уже ішла, але десь там
далеко! Й інколи на чорній тучі
сліпучий змій звивався — і містам
та селам в серце попадав. Летючі
легкі вітри доносили мені
пожежі запах. Аждаха¹! — з презирством
кричав я змію: — грайся! На вогні
згориш! Ой не змагайся з богатирством!

У легендарного Кахим-туре,
що переслідував Наполеона,
раз вирвалось із уст: Нехай умре

¹ «Аждаха» — по башкирському змія.

навіки ворог наш. У три прокльона
його клянем! На бій, за Батьківщину,
за тонкостанную свою стаєм, —
на бій, жорстокий бій аж до загину!
Хай илькяєм, незек бількяєм¹!

О ти, братерська богатирська мово!
Хоч рідний край лиш в мене на устах, —
не можу я твоє башкирське слово
не полюбить. Воно ж неначе птах
в душі моїй: в потрібную хвилину
само злітає вгору. — Аждаха! —
лиш так назову я фріца. Хай здиха
за те, що мучив нашу Україну!

Ліворуч, там де степ — все темні плями,
Немов би взяв струснув хто чорний мак...
То — Ішимбай, а з ним Стерлітамак.
То нафтові озера, вишки, ями...
На сонці блискали вони й співали:
— Ми спід землі тут силу дістаєм,
щоб вороги попадали й не встали!
Хай илькяєм, незек бількяєм!

...Мов щось мене торкнуло—й я ще вище
на гору видерся. Яка ж краса!
Здорово будь, могутне родовище
вогню підземного, що не згаса!
Твоя недремність — рідна ж нам, отецька.
У тебе й люди — радість бо сама.
Такої музики ніде нема,
як шум машин заводів Белорецька.
Я був на тих заводах. Бачив я
таких людей, в яких самовідданість —
це совість, честь, це вся душа твоя.
От в цім є наша перша первозваність
поміж усіх народів! (Я зірвав
із дерева червоний горобинець —
попробувать на смак...) Багато дав
труда свого Уралу й українець.

¹ «Хай илькяєм, незек бількяєм» — по башкирському приблизно означає: життя свого не пожаліємо за батьківщину тонкостанну.

Праворуч глянув я: біля Авзяна
золотоносна жила, як кудель,
в землі згорнулась. Річка Ак-Ідель,
ця гордість гордая Башкортостана,
текла велично. Що по оден бік
її від бур оберігали гори —
(такі як Яман-Тау), — й Ірандик
по другий... В них — просіки ж коридори.

І скрізь просіками машини бігли —
в Магнітогорськ, Челябінськ... А суніць
в лісах, черемхи, що на сонці стигли.
Та на заводах — оборони міць
ще швидше вистигала. І літала
над горами упевненість якась.
...Сім'я орлина з скелі он знялась
й на захід подалася від Урала.

На Захід мчать богатирі щодня.
Там на полях моєї України
виборюється щастя для людини
й свобода... Грохит! Буря!.. На коня,
я бачу, скочив сам Кахим-Туре
і замахнувся шаблею... По хмарі
блискучим пальцем хтось черкнув: старе
умре! — в останньому від нас ударі!

Ударив грім і повторивсь не раз
обвалами у горах... І закрапав
краплинами важкими дощ. І враз
на Заході мені відкрилось: дряпав
своїми кігтями неситий звір
обличчя матері моєї... Й кинувсь
до неї з криком я! Тут грім розкинувсь
і струсонув усі підніжжя гір...

І впав і завалився світ увесь!
І ніби артилерія гриміла.
І бомби падали. І в мряці десь
тут коло мене же ріка стриміла

униз — і німців трупи в ній крутились
і в прірву ринули з водою... Гнів
народу нашого страшний! Родились
богатирі у нас нечуваних ще днів.
...І вже як потім вщухло, й як блакить
продерлася крізь хмари й приснув з нею
і сонця сміх, — я вбачив: над моєю
країною веселка! Аж тремтить —
так сяяла, раділа кольористо...
Вона казала: — Звіря ми уб'єм!
Вітчизно-мамо! Рідна! Урочисто
синовню клятву на шаблях даєм. —
Тобі ми щастя золоте скуєм!
Хай илькяєм, незек бількяєм!

САРАТОВ

Небо — як склепіння м'ягове,
в димці осені земля...
Любий, славний мій Саратове,
знов тебе побачив я.

Волга, зелень, сонце, вулиця, —
війська, молодь, дітвора...
І до міста тепло тулиться
жовто-сизая гора.

Тут традицій — стільки криється!
Лиш торкни ти їх, збуди.
Гнів Шевченка пламеніється,
Чернишевського сліди...

Стеньки Разіна роз'яреність,
Пугачова меч-жало,
давнєє з новим як спареність
у Саратові зросло.

Тут кипить життя, хвилюється,
ось прислухайся, простеж —
всіх народів мова чується,
й наша українська теж.

Звідци по врагу, по змієві,
стріл іде — туди аж ген!
Не навік засів він в Києві, —
прийдем в сяєві знамен.

Враг проклятий ще покотиться,
кров зацебенить руда.
Наша доля позолотиться,
мов удосвіта вода...

Вчора стрівсь я з однолітками —
мова йшла про партизан.
Содрогалась ніч зенітками,
місто грало мов казан.

Й те, що звідти розказалося,
що прослухалось вночі, —
на мій гнів понастромлялося,
мов німота на мечі.

Військо на врага частинами
все проходить, все іде.
І машина м'яко шинами
аж підплигує, гуде...

Місто вслід їм із заводами
шле гарячії слова:
Бийтесь з дикими забродами,
хай спаде їм голова!

Та свинцем в лице у кáтове
плюньте — щоб тряслась земля.
Любий, славний мій Саратове,
знов тебе побачив я...

ІРЛАНДСЬКОМУ ПИСЬМЕННИКОВІ ШОН О'КЕЙСІ

«... хороший, роботящий та чесний
люд південно-західної Англії все
більше й більше зближується з своїми
товаришами з Дніпра, Волги та Дону».

Шон О'Кейсі: «Лист із Англії».
«Новый Мир», 1943, кн. 4.

Шон О'Кейсі! Шон О'Кейсі! —
серце к сердцю — рухи стрічні.
Поміж нас в постійнім рейсі
токи дружби електричні.

Шон О'Кейсі! Дружби токи —
вічні, вічні, не пропащі.
Поміж нас нема протоки:
тут трудящі — там трудящі.

Ти знайомиш люд свій чесний
з нашим чесним та могутнім.
Ти апостол пречудесний,
що пройнявсь увесь майбутнім.

Грізно голос ти підносиш
проти німця-людожера,
кулями-словами косиш,
в яд свої вмочаєш пера.

Ти в звертаннях досягаєш
мужнього, дзвінкого тону,
бо до друзів промовляєш,
що з Дніпра, од Волги й Дону.

Друзі з Волги та із Дону,
друзі од Дніпра-Славути

Йдуть до 'дного унісону:
всім народам в щасті бути!

Так почуй слова зірчаті
у одвіт у одвічання,
що мов гусла яровчаті
ще й російського звучання; —

Так почуй як ми'рубали
ворогів на їх ричання!
Славу грали нам цимбали
білоруського звучання; —

Так почуй же нашу мову,
мову серця розкривання,
як бандуру, як кленову
українського звучання.

Як прийнять затори шлюзу —
скільки доброго поллеться!
Що є краще від союзу! —
цвітом хай між нас цвітеться...

Море нас ділило строго,
поміж нас зростали хащі.
А тепер вони — до чого? —
тут трудящі — там трудящі.

Шон О'Кейсі! Шон О'Кейсі! —
серце к серцю — рухи стрічні...
Поміж нас в постійнім рейсі
токи дружби електричні.

Край мій, що в огні найтяжчим,
на устах народів світу.
Передай своїм трудящим
ти від нас слова привіту!

Богатирство, чорнобрів'я —
ось краса мого народу!
... По землі твоїй ходив я,
з Темзи пробував я воду.

Пив з твоїх джерел культури,
де здоров'я ходить-бродить...
Ах, до нашої статури
особливо ж це підходить!

Як закінчимо походи,
як тяжкі загоїм рани, —
всі трудящії народи
зійдуться як океани.

Океани все хлюпочуть,
в думках кожної години,
бо вони лиш сонця хочуть,
щастя-волі для людини.

Океани! океани!
Хлюпочіте ж одночасно! —
І розійдуться тумани
і на світі буде ясно...

Народ єврейський! Славний! Не втішать тебе я хочу. Кожен хай тут слуха: в цей час, коли синам твоїм вмирать прийшлося від фашистського обуха, — я хочу силу, силу оспівать, — безсмертну, вічну силу твого духа!

Вона родилась ще давно, — тоді, як був ти нерозсіяним і цілим.
Буяли в тобі соки молоді!
І розкривавсь цвітастий шлях, як килим . . .
Та ось підкрався ворог — і в біді ти голубом забився сизокрилим.

Ах, голуб, голуб . . . Образ він душі твоєї був колись . . . Але як стався той злам, коли і ниву й спориші тобі стоптали, й ти не покорявся врагу, а кинув поклик «сокруши!» — то образ голуба на сокола змінявся.

О, скільки раз в середньовіччі ти скорялись не хотів ні королеві, ні герцогам. Й було не страшно йти, коли звучали голоси сталеві:
і Ібн-Габірола із темноти,
і Езри, й Іуди — мужнього Галеві.

А в дев'ятнадцятий суворий вік — ой, скільки від царів ти настраждався! Єврей? — сміялись: — це ж не чоловік і не людина. І в колючках слався твій шлях, — і шлях, здавалось, вже зник . . .
Аж тут Шолом-Алейхем засміявся! . .

Цей сміх, мов нерозгризаний оріх,
все на царів котивсь, котивсь... Лиш згодом,
як розкотився він по стежках всіх
далеко й опинився між народом,
царі тривогу вдарили. Та тих
не вбить, в яких життя кипить під сподом...

Життя усіх нас красно розцвіло
лише в безсмертнім Жовтні. Вічно слався
свободи час, коли тирана зло
повержено! Й єврей тоді назвався
бійцем. За волю скільки їх лягло! —
між них і Ошер Шварцман красувався...

Красується ж і зараз він. Слова
його нам: «Югент, югент» — так потрібні!
О, молодість! Ти молодість нова
єврейського народу. Непохибні
шляхи твої тепер. Душа жива
за Правду дзвонить людям в дзвони срібні...

Алеж на Заході — твої брати
і сестри в кігтях звіра-людодоїда
ще тяжко мучаться! О, де знайти
тих слів, щоб висловить: яка огида
проймає нас до нього! Не гніти,
проклятий! Правда встане вогневида!

Вона поборе! Правда вже встає!
І там, де греки, серби і хорвати,
виковується гнів. Вже виграє
сурма до помсти. Доки ж, доки ждати?
Чи мо', хай душолюб усіх уб'є? —
Повстанцям час до битви вирушати.

Й повстанці йдуть: в стратегії своїй
то появляються, то в ліс зникають...
Кипи, наш гнів, грозою пламеній
за дике гетто у Європі! Знають
хай німчики, що є відплата: — Стій!
по всьому світу грози нарастають...

І ми — переблиски блискавиць,
під грім тих гроз народів — тяжкість грузу
з євреїв скинемо. Доволі ниць
лежати їм! Доволі мук і глузду
дурного Гітлера! Залізна міць
підніметься з Радянського Союзу!

Ми чуєм із Європи плач: Рахіль
за дітьми за своїми тужить, —
мати вбивається... Ах, сльози ці і біль —
в віках обвинуваченням звучати
проти німоти будуть! Йй, як сіль
в очах, єврей. Ну що на це сказати?

Народ єврейський! Славний! Не втішать
тебе я хочу. Кожен хай тут слуха:
в цей час, коли синам твоїм вмирать
прийшлося від фашистського обуха, —
я хочу силу, силу оспівать, —
безсмертну, вічну силу твого духа.

Уфа, серпень 1942

САЙФІ КУДАШУ

Прийми слова од мене щирії,
ясні, мов зорі угорі . . .
Ти перший душу взнав Башкирії
після Мажита Гафурі.

Прийми чуття від серця дружнього —
чуття ж не зна перегород . . .
Тебе і ніжного і мужнього
не може не любить народ.

Твої пісні летять осяяні
в міста і села і лани.
Ми в дружбі, в дружбі будем спаяні
в час Вітчизняної війни.

З тобою в дні ці незабутнії
ставав я добрим, молодим.
В душі твоїй живуть могутнії
і Ідукай і Мурадим.

Твоя душа з моєю сходиться:
Добриню славлю я в піснях,—
тобі ж Урал-батир приходиться
найближчим родичем в віках.

Та родичів у тебе множество —
трудящі, славні, золоті . . .
Яка краса, коли є тожество
з самим собою у житті!

Тотожнім бути й відрізнятися —
в цьому життя живого суть.
Ти знаєш на кого рівнятися —
тому тебе й народним звать.

Співаєш пісню оборонную
і славиш свій багатий край.
Ти кобзу любиш ніжнодзвонную,
а я — співаючий курай.

Народів дружбу скрізь підносячи,
близький до українських мас,—
ти в нас, і просячи й не просячи,
береш з того, що дав Тарас.

А я з співцями й кураїстами
співаю твій Башкортостан.
Слова сіяють аметистами
і Батьківщина і Ватан.

Башкирська мова сонцем світиться,
мов повна з вишнями бутель...
В житті ж моїм вона замітиться,
так як і Біла Ак-Ідель,

як дім з зеленими ялинами,
де йде твоя життєва путь...
Не можна між всіма країнами
мені Башкирію забути!

І дружбу цю твою поетову
й душевнеє твоє добро,
уфімську гору фіолетову
і річку, схожу на Дніпро...

Прийми слова од мене щирії,
ясні, мов зорі угорі...
Ти перший душу взнав Башкирії
після Мажита Гафурі.

ПОХОРОН ДРУГА

Вже сумно вечір колір свій міняв
з багряного на сизо-фіалковий.
Я синій сніг од хати відкидав
і зупинився... Синій, оркестровий
долинув плач до мене. Плакав він,
аж захлинався на сухім морозі:
то припадав зеленим до ялин,
що зверху червоніли при дорозі,
то глухо десь одлунював в саду.
І від луни в повітрі оддавало,
немов, на тон не строючись в ладу,
там тисячі оркестрів разом грало,
міняючи мотиви...

Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
землі сирій всього себе передає...

Над ким ті сурми плакали?
Чого тарілки дзвякали?
І барабан як в груди бив —
хто вік свій одробив?

... Потухав

Багряний колір. Водяно-зелена
світилась хмара. Мутно світ стояв —
немов він був просвічений з рентгена..
І я зірвався і побіг! Такий,
такий же вечір був тому й два роки,
як з другом я прощався. Кінь баский
подаленів тоді і зник... І строки

минули — вдарила війна. І друг
подав про себе вістку: вся ж країна
гордилась ним, який, немов той плуг,
в'оравсь у ворога! І кров зміїна
круг нього по коліна піднялась...
Та друг мій, Ярослав, ще й після того
не раз був на устах усіх. Велась
жорстока боротьба за Харків. Строго
його оточували наші. Все ж
нерівні були сили, й Ярославу
прийшлося битись в загравах пожеж
всю ніч проти восьми. Ще більшу славу
він заслужив собі, як врятував
людей, що їх збирались саме вішати
фашисти. З військом він одвоював
село, та й сам погинув...

Злішать, злішать
мене ця смерть навчає! Вранці я
по радіо про тебе, о мій друже,
почув — і враз в очах моїх твоя
труна заколихалась... Дуже, дуже
хотів би я тебе — хоча б в труні,
хоч мертвого побачить!

Усе мінняється, оновлюється, рветься...

... І хитався
передо мною катафалк як в сні.
Процесію догнавши, я вглядався
у гроб закритий, хоч і добре знав,
що Ярослав не тут: його ховають
без мене... там... на фронті! Й заривав
оркестр ізнов.

Усе мінняється, оновлюється, рветься,
усе в нові на світі форми переходить.

І дивно! Сурми грають,
військові йдуть в процесії, а я
(ніяк подвоєності не позабавлюсь!)
дивлюсь, як бурякова течія
зника на заході... І не цікавлюсь —

Над ким ці сурми плакали?
Чого тарілки дзвюкали?
І барабан як в груді бив —
хто вік свій одробив?

Та хто ж — хіба потрібно тут питать?
В труні цій воїн — значить той, хто волю,
країни волю боронив! Світать
від нас же стало на весь світ. По полю —
такого розцвіло було квіток! —
братерства й дружби... Вже зоря слов'янства
й на Захід сяяла... І ось — не в строк
знялось виття німецького поганства.

Шарпнуло кігтями — і без остач
усіх нас зачепило... Сумно грають
в оркестрі — а мені здається: плач
це з України... Сурми хай ридають!
Хай розговорять горе удови,
і матері, що йдуть за гробом, тужать,
і плачуть — руки простягають... Ви!
Трикляті гітлерівці! Не подужать
все'дно вам нас, ніколи! Та за що ж
ви мучите народ безвинний? Може
од нас ви вищі? благородніш? Лож!
Собаці благородство не поможе,—
тим більше вовку.

... Мов на лапах вовк —
на заході ощирилася туча.
Упали сумерки. Оркестр замовк
і стало тихо. Рота Всевобуча
назустріч нам пройшла. Повезли он
білизну в госпіталь на санях. Діти
з собакою пробігли. В хриплий тон
завод загув і стих. Взяло темніти.
І місто на очах мінилось. Сніг
на вулиці одсвічував фосфóром.
Від ліхтаря процесії все біг
вперед промінчик... Сум мене наліг —
і ре к в і є м душа співала хором.

Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
землі сирій всього себе передає.

Усе в нові на світі форми переходить,
перебуває в тьмі — й на сонці як в раю.
Із краю в край людина світ весь перебродить,
щоб цілу вічність знов одлежувать свою.

І кожен день, і кожну годину
розгортуються й закривається земля.
І перемелює вона в зубах людину,
як випадкова із хаосу змія.

Та ні, життя тримає строгу послідовність,
і що здається хаосом — є тонкий лад.
В історію поглянь: до боротьби готовність
одсвічує тобі од всіх її свічад.

Готовність стать на битву за свою свободу
народам гнобленим й безправному рабч.
В безсмертя не увійдеш, як не знайдеш броду,
щоб перебрести через правди боротьбу.

Й сама земля — не є змія, а рідна мати,
яка тебе всякчас і носить і глядить...
Законів боротьби нікому не зламати,
закони материнства не перемінить.

І те, що в світі рух іде стрибком, не плавко,
говорить нам: Іди! Лиш наша вірна путь.
П'єш кров, Німеччино, ти, гітлерівська п'явка?
Ще буде — не турбуйсь! — води тобі
не подадуть.

І здохнеш без води. Народ твій зостанеться,
який, як сам не раб, прокинеться ж до боротьби.
Усе міняється, оновлюється, рветься,
до світлої іде народоловної доби.

Тобі в крадіжечках — як злодію ведеться.
Та попадешся ж ти, обскубана, як птах.

Усе міняється, виліплюється, мнеться,
мов глина творчая у скульптора в руках.

А скульптор — сам народ, який стоїть,
не гнеться,
хоч ти його й спішиш рабом своїм зробити.
Усе підводиться, встає, росте й сміється,
і мертвому тобі — живих нас не убить.

... Оркестр заграв. В заулочок якийсь
процесія вся наша повернула —
і блиснули вогні завода... Ввись
зробилось якоесь вище: світлі дула
прожекторів урізались аж ген
у вишину — й пересуватись стали...
Оба́пол, наче китиці знамен,
в засніжених ялин униз звисали
обривки глици.

Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
а потім знов зеленим спід землі встає.

А! Та ось уже
й кладовище. Спинили коней. Ніжно
взяли труну на руки. (Мов драже —
посипалась крупа з дерев, і сніжно
скотилася із віка). Взяв і я
труну піддержувать плечем. Несли ми,
а нас все обганяли (бо життя
спішило) — хто з вірьовками важкими,
хто з заступом. І кожен угрузав
в снігу, — як грузли й ми. Все ж темнотою
дійшли ми якоесь між хрестами. Брав
мороз на ніч. Ми з ношею святою
добралися до ями й, знявши з плеч
труну, поставили її на глину,
що од країв була.

— Червоний меч! —

тут виступив промовець: — всю країну!
боронить од фашиста! (Ближній гай
враз зашумів. Упала з криком жінка:
— Труну одкрийте!.. Синку! ручку дай!!..
О, що зробила вам моя дитинка?
... І друга вслід зайшла — та не плачем,
а реготом ридання: — Ой проснися,
Степаночку, проснись!)

— Оцим мечем! —

промовець знов: — повинна одсіктися
тевтона голова! На бій стає
вся наша техніка, живії сили.
Нам Коста Надич руку подає
із Югославії! Вже задзвонили
повстанці на розбор свячених тих
ножів у Польщі! Бачка, Закарпаття
кипить... Народу гнів ніяк не стих
і в Чехії. Там розлетівся в шмаття
вже не один тиран... Братове! Жить
в віках той житиме, хто Батьківщину
обороняв!

Промовець стих на мить,
на гроб вказав і мовив: — За Україну
замучено Степана... що й не взнать.
І от привезено його додому.
(При цих словах знов почали ридать
дружина й мати. В мороці нічному
стояли ми як тіні. Мовчазний
мороз нам душу пропікав). Герої
не знають страху! Подвиг їх ясний
нас заклика: На ворога! До зброї!

Тут гримнув залп. Зчинилося таке,
мов буря всіх крилом своїм торкнула.
І плач, і крик, і стогін... І важке
щось попливло у землю... І ковтнула
його могила. Й сипать почали
на нього груддя. Й глухо стугоніла

труна. І крики змішані були
з риданнями оркестра. Лиш ясніла
у небі зірка...

А сурми сумно плакали.
Тарілки дзвінко дзвякали.
І барабан як в груди бив:
ти славно вік свій одробив.

... Й виплакався ж я!
Не знав: коли і з ким я повертався.
Фосфором блискотіла вся земля...
І реквієм в душі моїй співався: —

Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
а потім знов зеленим спід землі встає.

І як додому я вернувсь: в дворі
в снігу стирчала ще моя лопата.
І прегірка
була темнотна тиша. Лиш вгорі
зеленкувата
блищала зірка...
Блищи, світи і сяй! Ми діждемось,
як заступом своїм в тісну могилу
всіх звірів закопаємо. Ось-ось
їх перекинем силу!..

Усе підводиться, встає, росте
й сміється.

Ми битися будемо, бо ми живі.
І мстити ворогу не перестанем.
Аж поки на фашистській голові
ногою ми не станем.

Хоча і тяжко нам,
Хоча й болючі жертви, —
Ми не дамо себе врагам
пожертви!

Я ні до кого в хаті не озвався:
на тверду постіль кинувсь, щоб заснути.
...І катафалк ув очах колихавсь,—
і було чути —
Усе підводиться, встає, росте
й сміється.

І було чути —

Усе в нові на світі форми переходить
і мертвому тобі — живих нас не убить.

І наче вже Степан устав і ходить,
і Ярослав із ним. Весна! Блакить!
У поле трактори ідуть. І в'ється
співучий жайворон. І молоде
іzza гори на конях покоління
летить сюди. І той, хто їх веде,
говорить: — Вашого уміння
од вас ми позичаємо тепер —
бороти ворога. Стражданням, горем
болів народ. Але народ не вмер —
і німця ми поборемо, поборем!
І наче всі, напившись води,
що винесла їм мати Ярослава
й Степана мати, знов свої ряди
зімкнули й полетіли в бій! І слава
їх супроводила — вгорі, вгорі
аеропланами...

Та тут зненацька
збудився я. Ой темно ж! Ніч. В старі,
в тонкій стіні стукала хижацька
рука сухого суховія. Сніг
по шибці шарудів... О, що це! Де я?
І раптом все згадав. І вже не міг
склепити вій. Могутня ідея
свободи й справедливості життя
мене піднесла, як в руках дитя, —
і стало видно все, мов на долоні.
Ще будем жити ми — і ти і я!
Ще пов'ємось, як плющ по тій колоні!

Міста ще відбудуєм, ще сади
посадимо, піднімем особовість.
Так згинь же, дух фашистської орди!
Ізгинь і не плямуй людини совість!

Чого ти став, проклятий, на путі?
До чого сатанинська арена
знущань твоїх? Ти ж мертвий у житті.
Ти ж мертвий!

І моторошно в темноті
буран завив як та сирена...

Послухавши хвилину, знов я ліг.
І так схотілось до Дніпра - Славути!
Зашарудів по шибці сніг...
І було чути —

Як сурми там десь плакали,
тарілки тихо дзвякали,
і барабан все глухо бив.
Ти славно —
вік —
одробив...

ЩО МІСЯЦЮ-ЗІРОНЬКИ КАЖУТЬ...

Що місяцю зіроньки кажуть ясненькі?
Що шепчуть квітки уночі над рікою?
Про що зітха вітер? Що чують тумани,
Коли гай зелений цілують-милують? —

Хотів би я знати, про що той струмочок
У мріях своїх гомонить між травою?
Що листячко шепче, мов дише, в садочку?
Про що очерет пісню сумною дзвонить.

Хотів би я знати, — та хто теє скаже!
Хто скаже мені, що могили гадають...
Чого реве вітер північний в діброві,
Чого він лютує, чому так радіє?

Скриплять і ридають дерева під вітром...
Чого? болить серце, чи доля їх гірка?
Чи давлять важкії, понурії хмари?
І плаче травиця сама при дорозі..

Що бачить у сні став глибокий, таємний?
Кому усміхаються рожі червоні?
А роси! Хто скаже, чиї вони сльози,
Такі дивні, чисті, мов перли коштовні!

Чернігів, 1910

ВИ ЗНАЄТЕ, ЯК ЛИПА ШЕЛЕСТИТЬ...

Ви знаєте, як липа шелестить
У місячні весняні ночі? —
Кохана спить, кохана спить,
Піди збуди, цілуй їй очі.
Кохана спить...

Ви чули ж бо: так липа шелестить.

Ви знаєте, як сплять старі гаї? —
Вони все бачать крізь тумани.
Ось місяць, зорі, солов'ї...
«Я твій» — десь чують дідугани.
А солов'ї!...

Та ви вже знаєте, як сплять гаї!

1912

РОЗКАЖИ, РОЗКАЖИ МЕНІ, ПОЛЕ...

Розкажи, розкажи мені, поле:

Чого рідко ростуть колосочки?

— Ой дощів мені б треба, дощів, а не поту,
Бо той піт прилипа до брудної сорочки,
Як плугатар кінчає роботу.

Розкажіть, розкажіть мені, хмари:

Ви чого це тікаєте далі?

— Та хіба ми, нещасні та стомлені, знаєм?
Он вітри там женуться, дричать: ей ви, кралі!
Почекайте, бо ми вас кохаєм.

Розкажи, розкажи мені, поле:

Що ж тепер нам з тобою робити?

— Ех, хіба це уперше! Така моя доля.

Хоч кукіль та волошки я буду родити —
Все ж плугатарю є щось із поля.

1911

НЕ ЗЕВС, НЕ ПАН...

Не Зевс, не Пан, не Голуб - Дух, —
Лиш Соняшні Кларнети.
У танці я, ритмічний рух,
В безсмертнім — всі планети.

Я був — не Я. Лиш мрія, сон.
Навколо — дзвонні згуки,
І пільми творчої хітон,
І благовісні руки.

Прокинувсь я — і я вже Ти:
Над мною, підо мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордились планети.
Навік я взнав, що Ти не Гнів, —
Лиш Соняшні Кларнети.

ЗАКУЧЕРЯВИЛИСЯ ХМАРИ...

Закучерявилися хмари. Лягла в глибінь блакить...
О милий друже, — знов недуже —
О любий брате, — розп'яте —
Недуже серце моє, серце, мов лебідь той ячить.
Закучерявилися хмари...

Женуть вітри, мов буйні тури! Тополі арфи
гнуть...

З душі моєї — мов лілеї —
Ростуть прекрасні — ясні, ясні —
З душі моєї смутки, жалі мов квітоньки ростуть.
Женуть вітри, мов буйні тури!

Одбивсь в озерах настрій сонця. Снує про давнє
дим...

Я хочу бути — як забути? —
Я хочу знову — чорноброву? —
Я хочу бути вічно - юним, незломно - молодим!
Одбивсь в озерах настрій сонця.

І сміх, і дзвони, й радість тепла. Цвіте веселка
дум...

Сум серце тисне: — сонце! пісне! —
В душі я ставлю — вас я славлю! —
В душі я ставлю світлий парус, бо в мене
в серці сум.

І сміх, і дзвони, й радість тепла.

ГАЇ ШУМЛЯТЬ...

Гаї шумлять —
Я слухаю.
Хмарки біжать —
Милуюся.
Милуюся — дивуюся,
Чого душі моїй
так весело.

Гей, дзвін гуде —
Іздалеку.
Думки пряде —
Над нивами.
Над нивами — приливами,
Купаючи мене,
мов ластівку.

Я йду, іду —
Зворушений.
Когось все жду —
Співаючи.
Співаючи — кохаючи
Під тихий шепіт трав
голублячий.

Щось мріє гай —
Над річкою.
Ген неба край —
Як золото.
Мов золото — поколото,
Горить - тремтить ріка,
як музика.

АРФАМИ, АРФАМИ...

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:

Йде весна
Запашна,
Квітами - перлами
Закосичена.

Думами, думами, —
наче море кораблями, переповнилась блакить
Ніжнотонними:

Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я —
скрізь поточки як дзвіночки, жайворон як золотий
З переливами:

Йде весна
Запашна,
Квітами - перлами
Закосичена.

Любая, милая, —
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай
Там за нивами:

Ой одкрий
Колос вії!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

ДЕСЬ НАДХОДИЛА ВЕСНА...

Десь надходила весна. — Я сказав їй: ти весна!
Сизокрилими голубками
У куточках на вустах
Їй спурхнуло щось усмішками —
Й потонуло у душі...

Наливалися жита. — Я сказав їй: золота!
Гнівню брівоньки зламалися.
Одвернулася. Пішла.
Тільки довго оглядалася —
Мов би кликала: іди!

Почали тумани йти. — Я сказав: не любиш ти!
Стала. Глянула. Промовила.
От і осінь вже прийшла.
Так любить? — кажи. Та швидше ж бо! —
Бліснув сміх їй мов кинджал...

Зажурились під снігом гай. — Я сказав їй: що ж...
прощай!

Враз сердечним теплим сяєвом
Щось їй бризнуло з очей...
Сизокрилою голубкою
На моїх вона вустах!

ЦВІТ В МОЄМУ СЕРЦІ...

Цвіт в моєму серці,
Ясний цвіт - первоцвіт.
Ти той цвіт, мій друже,
Срібляний первоцвіт.
Ах, ізнов, кохана,
Де звучала рана, —
Квітне цвіт - первоцвіт!

Слухаю мелодій
Хмар, озер та вітру.
Я бриню, як струни.
Степу, хмар та вітру.
Всі ми серцем дзвоним,
Сним вином червоним —
Сонця, хмар та вітру!

Десь краї казкові,
Золоті верхів'я...
Тільки шлях тернистий
Та на ті верхів'я.
Ходять - світять зорі,
Плинуть хвилі в морі —
В ритмах на верхів'я!

Світ в моєму серці,
Мрій танок, світанок.
Ти той світ, мій друже,
Зоряний світанок.
Я твої очиці,
Зорі, зорениці —
Славлю як світанок!

НЕ ДИВИСЯ ТАК ПРИВІТНО...

Не дивися так привітно,
Яблуновоцвітно.
Стигнуть зорі, як пшениця:
Буду я журиться.

Не милуй мене шовково,
Ясно - соколово.
На схід сонця квітнуть рожі:
Будуть дні погожі.

На схід сонця грають грози —
Будуть знову сльози!
Встали мати, встали й татко:
Де ластовенятко?

А я тут, в саду, на лавці,
Де квітки - ласкавці...
Що скажу їм? — Все помітно:
Яблуновоцвітно.

ПОДИВИЛАСЬ ЯСНО...

Подивилась ясно, — заспівали скрипки! —
Обняла востаннє, — у моїй душі. —
Ліс мовчав у смутку, в чорному акорді.
Заспівали скрипки у моїй душі!

Знав я, знав: навіки, — промені як вії! —
Більше не побачу — сонячних очей. —
Буду вічно сам я, в чорному акорді.
Промені як вії сонячних очей!

З КОХАННЯ ПЛАКАВ Я...

З кохання плакав я, ридав.
 (Над бором хмари муром!)
Той плач між нею, мною став —
 (Мармуровим муром...)

Пливуть тужіння угорі.
 (Вернися з сміхом - дзвоном!)
Спадає лист на вівтарі —
 (Кучерявим дзвоном...)

Уже десь випали сніги.
 (Над бором хмари муром!)
Розбиті ніжні вороги —
 (Мармуровим муром...)

Самотна ти, самотний я.
 (Весна! — світанок! — вишня!)
Обсипалась душа твоя —
 (Вранішня вишня...)

О ЛЮБА ІННО...

О люба Інно, ніжна Інно!
Я — сам. Вікно. Сніги...
Сестру я Вашу так любив —
Дитинно, злотоцінно.
Любив? — Давно. Цвіли луги...
О люба Інно, ніжна Інно,
Любові усміх квітне раз — ще й тлінно.
Сніги, сніги, сніги...

Я ваші очі пам'ятаю,
Як музику, як спів.
Зимовий вечір. Тиша. Ми.
Я вам чужий — я знаю.
А хтось кричить: ти рідну стрів!
І раптом — небо... шепіт гаю...
О, ні, то очі Ваші. — Я ридаю.
Сестра чи Ви? — Любив...

1915

Я СТОЮ НА КРУЧІ...

Я стою на кручі —
За рікою дзвони:
Жду твоїх вітрил я —
Тінь там тоне, тінь там десь...

Випливають хмари —
Сум росте мов колос:
Хмари хмарять хвилі —
Сумно, сам я, світлий сон...

Вірю яснозорно —
За рікою дзвони:
Сню волосожарно —
Тінь там тоне, тінь там десь...

Припливеш, прилинеш —
Сум росте мов колос:
З піснею про сонце! —
Сумно, сам я, світлий сон...

КВІТЧАСТИЙ ЛУГ...

Квітчастий луг і дощик золотий.
А в далені, мов акварелі, —
Примружились гаї, замислились оселі...

Ах, серце, пий!

Повітря — мов прив'ялий трунок.

Це рання осінь шле цілунок

Такий чудовий та сумний.

Стою я сам посеред нив чужих,
Немов покинута офіра.

І слухає мій сум природа. Люба. Щира.

Крізь плач, крізь сміх.

Вона сама — царівна мила —

Нераз свій смуток хоронила

В самій собі, в піснях своїх.

Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь, —
Мов перед образом Мадонни.

Лиш від осель пливуть тужні, обнявшись,
Дзвони, —

Узори сліз.

Лише знад хмар часом прилине

Прощання з літом журавлине —

Погасле, як грезет із риз...

Гей, над дорогою стоїть верба,
Дзвінки дощові струни ловить,
Все вітами хитає, наче сумно мовить:

Журба, журба...

Отак роки, отак без краю

На струнах Вічності перебираю

Я, одинокая верба.

ТАМ ТОПОЛІ У ПОЛІ...

Там тополі у полі на волі
(Хтось на заході жертву приніс)
З буйним вітром свавольним і диким
Струнко рвуться кудись в далечінь...

Йду в простори я, чулий, тривожний
(Гасне день, облітає, мов мак).
В моїм серці і бурі, і грози
Й рокотання - ридання бандур...

Хилить вітер жита понад шляхом
(Ой там хмара похмура з півдня).
І так смутно, так сумно співає —
Тільки перепел б'є десь у дзвін...

Моя пісне, вогниста, шалена
(Креше небо і котить гнів),
Ах, розбийся на світлі акорди,
Розридайсь — і затихни, як грім...

ГАПТУЄ ДІВЧИНА...

Гаптує дівчина й ридає —
Чи то ж шиття!
Червоним, чорним вишиває
Мені життя.

Танцюють звуки на дзвінниці,
І плаче дзвін.
Я йду. Мій шлях, то із костриці,
То із жоржин.

Тумани линуть вгору, вгору,
А хмари — вниз.
Чому я не люблю простору
Як я без сліз?

Я ввечері цілую рожу
І кличу сум.
Чому, чому я жить не можу
Та сам, без дум?

1914

ОЙ НЕ КРИЙСЯ, ПРИРОДО...

Ой не крийся, природо, не крийся,
Що ти в тузі за літом, у тузі.
У туманах ти сниш... А чогось так сичі
Розридалися в лузі.

Твої коси від смутку, від суму
Вкрила прòзолоть, ой ще й кривава.
Певно й серце твоє взолотила печаль,
Що така ти ласкава.

А була ж ти — як буря із громом!
А була ж ти — як ніч на Купала...
Безгоміння і сум. Безгоміння і сон. —
Тільки зірка упала...

Ой там зірка десь впала, як згадка.
Засміялося серце у тузі!
Плачуть знову сичі... О ридай же, сріблій:
Ходить осінь у лузі.

1915

ЕНГАРМОНІЙНЕ

Туман

Над болотом пряде молоком...
Чорний ворон замисливсь.
Сизий ворон задумавсь.
Очі виклював. Бо' - зна кому.

А від сходу мечами йде гнів!..
Чорний ворон враз кинувсь.
Сизий ворон схопився.
Очі виклював. Бо' - зна кому.

Сонце

Десь клюють та й райські птиці
Вино - зеленò.
Розпрозорились озера!
Тінь. Давно.

Косарі кують до сходу.
Полум'я квіток!
Перса дівчини спросоння:
Син... синок...

Вітер

Птах — ріка — зелена вука —
Ритми сòняшника.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється!

Над житами — йде з медами —
Хилить кѐлехами.
День біжить, дзвенить - сміється,
Перегулюється!

Дош

А на воді в чийсь руці
Гадюки пнуться... Сон. До дна.
Війнув, дихнув, сипнув пшона —
І заскакали горобці!..

— Тікай! — шепнуло в береги.
— Лягай... — хитнуло смолки.
Спустила хмарка на луги
Мережані подолки.

ХОДЯТЬ ПО КВІТАХ...

(Старим поетам)

✠

Ходять по квітах, по росі,
Очима чесними,
Христовоскресними
Поєми тчуть.
А сонця, сонця в їх красі —
Не чуть.
Царства.

Під спів крови: без пісень:
Вмер чорнобривий день.
О лицарі безумного лицарства,
З прокляттям вас на перегній!
— Трояндний!
— Молодий!
— Бій!

СПІВАЄ СТЕЖКА

Співає стежка
На город.
Гарбуз під парасольками
Про сонце думає.

За частоколом —
Зелений гімн.
Зоставайтеся, люди,
З своїми божками!

Соняшники горять...
— сама як струна —
Метеликів дуєти...
— а на лапках мед —

Ромашка? — здрастуй!
І вона тихо: здрастуй!
І звучить земля,
Як орган.

ПАСТЕЛІ

I

Пробіг зайчик.
Дивиться —
Світанок!
Сидить, грається,
Ромашкам очі розтулює.
А на сході небо пахне.
Півні чорний плащ ночі
Вогняними нитками сточують.
— сонце —
Пробіг зайчик.

II

Випив доброго вина
залізний день.
Розцвітайте, луги! —
я йду — день —
Пасітесь, отари! —
: до своєї любої — день —
Колисково, колоски! —
удень.
Випив доброго вина
залізний день.

III

Коливалосся флейтами
Там, де сонце зайшло.
Навшлиньках
Підійшов вечір.
Засвітив зорі.
Прослав на травах тумани

І, на вуста поклавши палець,—
Ліг.
Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.

IV

Укрийте мене, укрийте:
Я — ніч, стара,
Нездужаю.
Одвіку в снах
Мій чорний шлях.
Покладіть отут м'яти,
Та хай тополя шелестить.
Укрийте мене, укрийте:
Я — ніч, стара,
Нездужаю.

А Я У ГАЙ ХОДИЛА

А я у гай ходила
по квітку ось яку
а там дерева люлі
і все отак зозулі
ку
ку.

Я зайчика зустріла
дрімав він на горбку,
була б його спіймала,
зозуля ізлякала
ку
ку.

ХТОСЬ ГЛАДИВ НИВИ...

Хтось гладив ниви, все гладив ниви,
Ходив у гніві і сіяв співи:
О, дайте грому, о, дайте зливи! —
Нехай не сохнуть злотисті гриви.
Хтось гладив ниви, так ніжно гладив...

Плили хмарини немов перлини...
Їх вид рожевий — уста дитини!
Набігли тіні — і... ждуть долини.
Пробігли тіні — сумні хвилини:
Плили хмарини чужі, далекі...

Сліпучі тони — і дика воля!
Ой, хтось заплакав посеред поля.
Зловісна доля, жорстока доля.
Здаля сміялась струнка тополя.
Сліпучі тони — й сумтні волошки...

1916 - 17

НА СТІМЧАСТИХ СКЕЛЯХ...

На стрімчастих скелях,
Де орли та хмари,
Над могутнім морем,
В осяйній блакиті —
Гей,
Там
Розцвітали грози —
Розцвітали грози...

Із долин до неба
Простяглися руки:
О, позичте, грози,
Зливної блакиті! —
Враз
Вниз
Впали краплі крові!
Впали краплі крові...

На ланах, на травах,
На срібнозелених,
У житах злотистих,
Стрункоколоскових —
Гей,
Там,
Там шуміли шуми!
Там шуміли шуми...

Хтось горів світанно,
Коліноприклонно:
Дай нам, земле, шуму,
Шуму - божевілля! —
Ніч.
Плач.
Смерть шумить косою!
Смерть шумить косою...

ПО ХЛІБ ШЛА ДИТИНА...

По хліб шла дитина — трояндно!
: тікайте! стріляють, ідуть.
Розкинуло ручки — трояндно...

Ні бога, ні чорта—на бурю!
: гей, стійте! знайдем і в церквах.
Знялось гайвороння—на бурю...

ОДЧИНЯЙТЕ ДВЕРІ...

Одчиняйте двері —
Наречена йде!
Одчиняйте двері —
Голуба блакить!
Очі, серце і хорали
 Стали,
 Ждуть...

Одчинились двері —
Горобина ніч!
Одчинились двері —
Всі шляхи в крові!
Незриданими сльозами
 Тьмами
 Дош...

ДУМА ПРО ТРЬОХ ВІТРІВ

На ранній весні-провесні,
Гей, на світанню гук.

Ой за горами, за високими,
Там за морями та за глибокими,
Ще й за шляхами несходимими—
Рано-пораненьку Ясне Сонечко сходило.
Ясне Сонечко сходило, братів своїх, Вітрів, до себе
іскликало,

До них словами промовляло:

«Брати мої!
«Вітри мої!
«Брати мої любі, милі,
«Вольні прудкокрилі!
«А станьте ви на рівні ноги:
«На гори, доли, на людяні шляхи, на перелоги
«Летіть-співайте,
«Про мене, вашого брата старшого, Ясного
Сонечка

«Людям повідайте.
«А уже ж я та не по-зимньому грию:
«Зоря з зорею перемигнутися не вспіє,—
«Як я поломенію».
Тее Вітри зачували,
На рівні ноги ставали,
На різні сторони свої дужі крила розправляли.

На ранній весні-провесні,
Гей, на світанню гук.

Що перший Вітер молодий
Лукавий Свіговій

Та так собі подумав, так помислив:
«А чи не краще б було,
«Коли б ти, братіку мій, Ясне Сонечко, та
по-зимньому ісходило?»

«Бо цю землю тільки пригрій—
«То вже клопіт імій».
Тож перший Вітер Сніговій-Морозище
Летить, гуде, свище,
Снігом хати обкидає,
З людей насміхає:
«Це вас, — каже, — Сонечко веснянее вітає».

Тоді теє люди зачували,
Одне д'одного словами промовляли:
«Ой, не будь, видно, весні, як у грудні грому,
«Коли до нас говорять по-чужому».

На ранній весні-прóвесні,
Гей, на світанню гук.

Що другий вітер молодий
Безжурний Буровій
Та так собі подумав, так помислив:

«Хай собі Сонечко як завгодно сходить—
«Чи по-зимньому,
«Чи по-весняному,
«Аби мені було можна пити-гуляти,
«Свою душеньку потішати».
Тож другий Вітер налітає,
Людам хати перекидає,
Гірко так насміхає:
«Це вас, — каже, — люди, весна та воля вітає».

Тоді теє люди зачували,
Одне д'одного словами промовляли:
«Як отака весна, як отака воля—
«Проклята ж наша доля!»

На ранній весні-прóвесні,
Гей, на світанню гук.

ХОР ЛІСОВИХ ДЗВІНОЧКІВ

Уривок із поеми

Ми дзвіночки,
Лісові дзвіночки,
Славим день.
Ми співаєм,
Дзвоном зустрічаєм:
День!
День.

Любим сонце,
Небосхил і сонце,
Світлу тінь,
Сни розкішні,
Все гаї затишні:
Тінь!
Тінь.

Линьте, хмари,
Ой прилиньте, хмари,—
Ясний день
Окропіте,
Нас нашелестіте:
День!
День.

Хай по полю,
Золотому полю
Ляже тінь.
Хай схитнеться —
Жито усміхнеться:
Тінь!
Тінь.

ЗОЛОТИЙ ГОМІН

Над Києвом — золотий гомін,
І голуби, і сонце!
Внизу—
Дніпро торкає струни...

Предки.
Предки встали з могил:
Пішли по місту.
Предки жертви сонцю приносять. —
І того золотий гомін.
Ах той гомін!..
За ним не чути, що друг твій каже.
Від нього грози, пролітаючи над містом,
плачуть, —
Бо їх не помічають.

Гомін золотий!

Уночі,
Як Чумацький Шлях срібlistу куряву простеле,
Розчини вікно, послухай.
Слухай:
Десь в небі плинуть ріки,
Потужні ріки дзвону Лаври і Софії!..
Човни золотії
Із сивої-сивої Давнини причалюють,
Човни золотії.

... Опромінений,
Ласкою в серце зраний

Виходить Андрій Первозванний.
Ступає на гори
: Благословенні будьте, гори, і ти, ріко мутная!
І засміялись гори,
Зазеленіли...
І ріка мутная сповнилася сонця і блакиті —
Торкнула струни...

Уночі,
Як Чумацький Шлях сріблисту куряву простеле,
Вийди на Дніпро!
... Над Сивоусим небесними ланами Час
проходить,

Час засіває.
Падають
Зерна
Кришталевої музики.
З глибин вічності падають зерна
В душу.
І там, в озері душі,
Над яким у недосяжній високості в'ються
голуби—

Там,
У повнозгучнім озері акордами розцвітають,
Натхненними, як очі предків!

Він був як вой, сп'янілий від одваги,
Наш Київ, —
Що воювать хотів безкровно, —
Безжурний Київ,
—буря!

Стихійно очі він розкрив —
І всі сміються як вино...
—блиск!
—жах!

Розвивши ясні короги
(І всі сміються як вино),
Вогнем схопився Київ
У творчій високості!

зрастуй! здрастуй! — сиплеться з очей.
Тисячі очей...
Раптом тиша: хтось говорить.
: слава! з тисячі грудей.
І над всім цим в сяйві сонця голуби.
- слава! — з тисячі грудей.
Голуби.

То Україну
За всі роки неслави підвеселяв
Опромінений.
Ласкою в серце зранений
Андрій Первозванний.
І засміялись гори,
Зазеленіли...

Алеж два чорних гроба,
Один світлий.
І навкруг
Каліки.
Повзають, гугнявять, руки простягають
(О, які скорчені пальці!) —
Дайте їм, дайте!
Істи їм дайте—хай звіра в собі не плекають,
— дайте.

Проходять:
бідні, багаті, горді, молоді, закохані в хмари
й музику —

Проходять:

Чорний птах — у нього очі-пазурі!
Чорний птах із гнилих закутків душі,
Із поля бою прилетів.
Кряче.
У золотому гомоні над Києвом,
Над всією Вкраїною —
Кряче.
О, бездушний пташе!
Чи це не ти розп'яття душі людської
Століття довбав?

Століття.

Чи не ти виймав живим очі,

Із серця віру?

Із серця віру.

Чого ж тобі тепер треба

В години радості і сміху?

Чого ж тобі треба тепер, о, бездушний пташе?

Говори!

Чорнокрилля на голуби й сонце —

Чорнокрилля.

— Брате мій, пам'ятаєш дні весни на світанню
волі?

З тобою обнявшись ходили ми по братніх
стежках,

Славили сонце!

А у всіх (навіть у травинки) сміялись сльози...

— Не пам'ятаю. Одійди.

— Любий мій, чом ти не смієшся, чом не радієш?

Це ж я, твій брат, до тебе по-рідному

промовляю,—

Невже ж ти не впізнав?

— Відступись! Уб'ю!

Чорний птах,

Чорний птах криче.

І навкруг

Каліки.

В години радості і сміху

Хто їх поставив на коліна?

Хто простягнуть сказав їм руку,

Який безумний бог — в години радості і сміху?

Предки з жахом одвернулись.

: виростем! — сказали тополі.

: бризнем піснями! — сказали квіти.

: розіллємось! — сказав Дніпро.

Тополі, квіти. і Дніпро.

Дзвенить, дзвенить, дзвенить

І б'ється на шматки...

— Чи то не золоті джерела скресають під

землею?

Леліє, віє, ласкавіє,
Тремтить, неначе сон...
— Чи то не самоцвіти ростуть в глибинах гір?
: виростем! — сказали.
розіллємось! — Дніпро.

Зоряного ранку припали вухом до землі —
... ідуть.

То десь із сел і хуторів ідуть до Києва —
Шляхами, стежками, обніжками.

І б'ються в їх серця у такт

— ідуть! ідуть!

Дзвенять немов сонця у такт

— ідуть! ідуть! —

Там над шляхами, стежками, обніжками.

Ідуть!

І всі сміються, як вино:

І всі співають, як вино:

Я—дужий народ,

Я молодий!

Вслухався я в твій гомін золотий —

І от почув.

Дививсь я в твої очі—

І от побачив.

Гори каміння, що на груди мої навалили,

Я так легенько скинув —

Мов пух...

Я — роз'їдаючий Огонь Палючий,

Одвічний дух.

Вітай же нас ти з сонцем, голубами.

Я дужий народ! — з сонцем, голубами.

Вітай нас рідними піснями!

Я — молодий!

Молодий! Молодий!

ПЛУГ

Вітер.
Не вітер — буря!
Трощить, ламає, з землі вириває...
За чорними хмарами
(з блиском! ударами!)
за чорними хмарами мільйон мільйонів
мускулястих рук...

Котить. У землю врізає
(чи то місто, дорога, чи луг)
у землю плуг.
А на землі люди, звірі й сади,
а на землі боги і храми:
о пройди, пройди над нами,
розсуди!
Й були такі, що тікали
В печери, озера, ліси.
— Що ти за сило еси?
питали.
І ніхто з них не радів, не співав.
(Огняного коня вітер гнав —
огняного коня —
в н́о́чі —)
І тільки їх мертві, розплющені очі
відбили всю красу нового дня!
Очі.

СІЙТЕ...

Сійте в рахманний чорнозем
з піснею, грою...

Над долиною, низом —
сонце горою!

Робіте — прокинувся вулик.
Тверезить земля:

од вас я, од вас тільки волі —
жодних кривлянь!

Будьте безумні — не зимні.

Нові, по нові марсельєзи!

Направо, наліво мечі —
ставте дієзи в ключі!

Ударте у мідь, обезхмарте!

Вірте (не лірте!), ідіть,
фанфарами крикніть вночі:
дієзи, дієзи в ключі!

І БЕЛИЙ, І БЛОК...

І Белий, і Блок, і Єсенін і Ключев:
Росіє, Росіє, Росіє, моя!
Стоїть сто-розтерзаний Київ,
і двіста розп'ятий я.

Там скрізь уже: сонце! — співають: Месія! —
Тумани, долини, болотяна путь...
Воздвигне Вкраїна свого Мойсея,—
не може ж так бути!

Не може ж так бути, о, я чую, я знаю.
Під регіт і бурю, під грім од повстань
од всіх своїх нервів у степ посилаю —
поете, устань!

Чорнозем підвівся і дивиться в вічі,
і кривить обличчя в кривавий свій сміх.
Поете, любити свій край не є злочин,
коли це для всіх!

НА МАЙДАНІ

На майдані коло церкви
революція іде.
— Хай чабан! — усі гукнули:
за отамана буде.

Прощавайте! ждіте волі, —
гей, на коні, всі у путь!
Закипіло, зашуміло —
тільки прапори цвітуть...

На майдані коло церкви
посмутились матері:
та світи ж ти їм дорогу,
ясен місяць угорі!

На майдані пил спадає.
Замовкає річ...
Вечір.
Ніч.

ЯК УПАВ ЖЕ ВІН...

Як упав же він з коня
та й на білий сніг.
— Слава! Слава! — докотилось
і лягло до ніг.

Ще ж як руку притулив
к серцю ік свому.
Рад би ще він раз побачить
отаку зиму.

Гей, рубали ворогів
та по всіх фронтах!
З криком сів на груди ворон,
чорний ворон-птах.

Вдарив революціонер —
захитався світ!
Як вмирав у чистім полі —
слав усім привіт.

ПЕРЕЗОРЮЮТЬ ЗОРІ

Перезорюють зорі.
Переночують ніч.
На східень у всі сторони —
меч! меч! меч!

З піснями, з молотками! —
(мотив-локомотив!) —
Назустріч їм заводи,
води, жита...

В її — напнуті перса!
Він весь — локомотив! —
Назустріч їм заводи,
води, жита...

Як стомляться — обнявшись,
на спадень знову спать.
Од тіла їх пахучого
росьяний піт...

І БУДЕ ТАК...

І буде так —
Сліпі: де ж те небо — я не бачу?
Глухі: мені здається, правду я б почув.
Каліки: плачу,
Од болю кричу!

І буде так —
Фальшиве небо сміхом хтось розколе.
І стане світ новий і люди як боги.
І скрізь, де буде поле, —
Плуги, плуги...

ЗРАЗУ Ж ЗА СЕЛОМ...

Зразу ж за селом —
всіх їх розстріляли,
всіх пороздягали,
з мертвих насміхали,
били їм чолом.

Випала ж зима! —
Що тепер всім воля,
врізали вам поля,
в головах тополя,
а голів нема.

Як зчорніла ніч —
за селом світило,
з співами ходило,
берегло, будило
безневинну січ.

НА МОГИЛІ ШЕВЧЕНКА

I

І, уклонившись праху,
ми сходили з гори.
— І знов тиран. І знов неволя.
Хрипкий далекий пароплав
сигару закурив...
Сонхвиля.
Як раптом за Дніпром хтось викресав огню.
Уперся в дощові стовпи,
струснув:
пий, земле, пий!
упийся од повстань!
... Забринів струнний гнів.
Заходили дерева і пристань.
І човни полякались, мов коні...
Червоно-си-зеле дугасто сказало всім
здраслуй, —
і почало брать воду.
А в мені —
(забринів струнний гнів) —
Ой, буде ще потопу,
і сміху,
і вина.

II

Спинились ми на «Чайці».
Васильченко з «Кармелюком»,
я — з «Сковородою».
Пригадую: в ріці
задумавсь місяць...
А на веранді над водою

пісні і карти круг стола:
приїхали, бач, до Тараса
од Скоропадського Павла,
од свинопаса!
Жалілися: нема добра,
а ми ж добра всім хочем.
Росію нам «собрать» пора!
Павлу послужим «между прочим»,
а там...
Кривавивсь місяць по краях.
Заснув товариш мій селюк.
... а там не випустим із рук!
І враз заплакала вода...
І ні в кого було спитать:
кого ж нам на Україну ждять?
— Кармелюк.
— Сковорода.

ІЗ ЦИКЛУ «СОТВОРІННЯ СВІТУ»

II

Вже би' заснув сиз вечір.
Заснула Єва — тихо.
Лежить отара — ніч.

Адам з шатра виходить.
Прийшов і став — печера
Розклав огонь — кує.

Взоріли бяху зорі.
Збудилась Єва — тихо.
Дзвенить залізо? — ніч.

Прийшла: йди спать!—не чує.
Стоїть Адам задумавсь,
А коло нього плуг.

День другий

III

Пустили бідних на поталу
займанщині і капіталу.
Сами ж на троні як царі.

«Ми тут внизу, боги вгорі.
Ідіть на фабрики й копальні,
нешчасні торбарі!»

Гукнули бідні: ближні й дальні!
Не телеграми привітальні,
а кулю в лоба глитаям!

Візьмім, візьмім на гострі леза!
Всім краям —
Марсельеза!

День передостанній

ЛИСТИ ДО ПОЕТА

Триптих

I

Еллади карта, Коцюбинський,
на етажерці лебідь:
оце і вся моя кімната, —
заходьте колинебудь!

Я привітаю наче друга.
Ах, я давно Вас ждала,
ще як над книжкою поезій
сміялася, ридала.

Мені все сниться: сонце, співи,
і Ви, і день весняний.—
І от я з Вами вже знайома,
поете мій коханий.

Прийдіть сьогодні — в мене вдома
лиш я сама та квіти.
Я цілий вечір буду ждати,
боятись і радіти...

II

Ви десь, мабуть, не з наших сел,
абож... о ні, не смію.
Читала Вас я — і не все,
не все я розумію.

Чи я у полі, чи в лісу —
усе мені здається:
у Вас у книжці неживе,
а тут живе, сміється...

Про Вас недавно хтось писав:
«Поезії окраса».
А все ж таки у Вас не так,
не так, як у Тараса.

Про все в Вас єсть: і за народ,
і за недолю краю.
А як до серця те узять—
даруйте, я не знаю.

III

Я комуністка, хожу в «чужому»,
обрізала косу.—
І Вам не соромно співати
в цей час про сонце, про красу?

Пишу до Вас, бо так схотіла.
Скажіть мені:
кому потрібні рахітичні
оті сонети та пісні?

Народу, скажете? голодним?—
Нещасна, жалка ж та рука,
що тріолетами годує
робітника.

Поки прощайте, не здивуйте —
це ж не любовний лист.
А втім скажу: Ви — сила,
і з Вас ще буде комуніст.

ПСАЛОМ ЗАЛІЗУ

I

Ненавидим прокляту мідь,
бетони і чугуни!

Ой, що там в полі, що за гук —
татари, турки, гуни?

Виходим вранці як з печер—
курить по всій країні!..

Замість квіток шаблі, списи
виблискують в долині!..

Спахне — ударить — прогримить,
затихне за горою —

І вже спішить і вже шумить
вгорі над головою;—

копне копитом, зареве,
підкине хмару сизу—

І з криком в небо устає
новий псалом залізу.

II

Десь за морями право, честь.

За океаном совість.

Хоч би вокзал побіг, гукнув,
розбуркав промисловість!

Заслабло місто: кашель, кров.

На труп — ворони, галки!..

Лише часом немов крізь сон
музика й катафалки.

І ходить чутка: генерал
утік із міста вранці.

Без бою, певно, издадуть,
коли кругом повстанці.

Стоїть завод,—не п'є, не їсть,
аж цвіллю взявся знизу...
І мовчки в небо устає
новий псалом залізу.

III

Минув як сон блаженний час
і готики й бароко.
Іде чугунний ренесанс,
байдуже мружить око.
Нам все одно: чи бог, чи чорт—
обидва генерали!—
Собори брови підняли,
розбіглися квартали.
Над містом зойки і плачі,
немов з перини пір'я...
Зомліло, крикнуло, втекло
зелене надвечір'я.
Це що горить: архів, музей? —
а підкладіть но хмизу!..
З прокляттям в небо устає
новий псалом залізу.

IV

Начорта нам здалася власть?
Нам дайте хліба, їсти!—
А за повстанцями ідуть,
співають комуністи.
Пождіть, пождіть, товариші,
ще будем їсти й пити.
Коли б ви нам допомогли
капіталістів бити.
Ідуть, ідуть робітники
веселою ходою.
Над ними стрічки і квітки,
немов над молодістю.
Туркоче сонце в деревах,
голубка по карнизу...
Червоно в небо устає
новий псалом залізу.

РОНДЕЛІ

I

Іду з роботи я, з заводу
маніфестацію стрічать.
В квітках всі улиці кричать:
нехай, нехай живе свобода!

Сміється сонце з небозвода,
кудись хмарки на конях мчать...
Іду з роботи я, з заводу
маніфестацію стрічать.

Яка весна! яка природа!
У серці промені звучать...
— Голоту й землю повинчать!
тоді лиш буде вічна згода.
Іду з роботи я, з заводу.

II

Мобілізуються тополі
під хмарним вітром на горі...
Уже давно ми на порі,
давно всіх кличемо: до волі!

До волі, бідні, босі й голі!
не час сидіти у норі!
Мобілізуються тополі
під хмарним вітром на горі...

Гукнем же в світ про наші болі!
Щоб од планети й до зорі —
почули скрізь пролетарі,
за що ми б'ємся тут у полі!
Мобілізуються тополі...

26—II (11—III)

Там на горі за Дніпром
радо кричать прапори:
честь йому, слава, хвала!

Грають оркестри лункі,
в квітах вітають портрет —
там на горі за Дніпром.

Котиться спів у степи,
йде від села до села:
честь йому, слава, хвала!

Встанемо ж, менші брати,
стрінем пророка свого.—
Там на горі за Дніпром,
честь йому, слава, хвала!

Я ЗНАЮ...

Я знаю: вас не раз ще прокленуть
нові співці, нова краса-голога —
за те, що з рідного свого болота
не зразу вийшли ви на вольну путь.

Спитають вас, до суду поведуть:
ви прославляли л і н ь, а де ж р о б о т а?
Чого замість човна пускали плота,
жахаючись того, що зветься Суть?—

Так годі спать! виходьте на дорогу!
Людині гімн! Людині, а не богу!
Майбутньому всю душу—славний дар!

Горіть! Дивіться сонцю просто в вічі!
Бо стогне світ од «геніїв-нездар».
І жить самі не будете ви двічі...

ПЛЮСКЛИМ ПРОРОКАМ

До вас, казенні поети, офіціантики,
до вас моє слово, мій гнів.
Не робіть, не робіть ви романтики
з червоної крові братів!

Упивайтесь славою, винами,
взивайтесь жерцями краси,—
та не плачте, не вийте над домовинами,
як пси.

Фальшива естетика, грація
для вас навіть там, де гроби.
Що вам всесвітня федерація,
продажні натхненці, раби?

Що те братерство, коли вам еротика?
Змовкніть, од могил одійдіть!
Революції від вас, як од нерівного гнотика,
тільки чадить...

ВІТЕР З УКРАЇНИ

Нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння.

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він замахнеться раз —
рев! свист! кружіння!
І вже в гаю торішній лист —
як чортове насіння...

Або: упнеться в грузлу ріллю,
піддасть вагонам волі —
ух, як стремлять вони по рельсах,
аж нагинаються тополі!..

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Сидить в Бенгалії Рабіндранат:
нема бунтарства в нас: людина з глини.
Режоче вітер з України,
вітер з України!

Крізь шкельця Захід мов зза ґрат:
то похід звіра, звіра чи людини? —
Регоче вітер з України,
вітер з України!

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він корчувату голову з Дніпра:
не ждїть, пани, добра:
даремна гра!

Ах,
нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння,
його шляхи, його боління
і землю,
землю свою.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Ліді Папарук

Сніг. Сніжок.
На княжий теремок.
День і ніч круг нього ходить,
плаче голосок:

— Ой князю, князьочку,
чи ти за Дунаєм?
чи ти на Дону?
Дай про себе вісточку,
бо умру.

Прислухається княгиня — тільки сніг,
тільки сніг та сніжок,
та за полем та за лісом
голос - голосок:

Батька війна!
Матері ма!
Хто пооре, хто засіє? —
А - а!

Ой, яка пустеля.

Тут княгиня знов:
— Послужи ще ти, вітрило,
вітре - чорнобров!
Десь князь одступає
з жменькою княжат, —
одвертай од нього стріли,
посилай назад.

Прислухається княгиня — а вітру нема,
тільки сніг та зима,

та за полем та за лісом
чути голоса:

Ми тебе одвернем!

Ми тебе пошлем!

Будеш ти лежать як князь твій —
каменем...

Ой, яка пустеля.

— Дніпре, Дніпре сон - дрімайло,
ти нам батько всім.

Встань хоч ти — коли без князя —
царство воскресім.

Царство тихе, праве,

мудре на закон:

щоб одні землі гляділи,

а другі корон.

Прислухається княгиня — тільки сміх,

тільки труситься сміх,

та шумить, шумить шумище

іспід хат, іспід стріх.

Мо' вернувся князь з походу?

Мо' дружина прийшла? —

Прислухається княгиня — брязк мечей та яса,

та все ближче голоса:

ми тебе воскреснем!

Ой, яка пустеля.

II

Дивний флот на сонці сяє,

гімном небо потрясає,

грає на крилі.

То вертаються титани

чорної землі.

Із далекої літани,

там де королі.

Що далекая літана

вбила пана - вкраїтана,

та не вбила тих,
в кого кров тече залізна
в жилах молодих,
в кого пісня сонцебризна
і правдивий сміх.

Що шумить - дзвенить верхами?
Що там трусить порохами
вранці на зорі?
То тікаючи туманять
королі й царі.
То за ними отаманять
скрізь пролетарі.

Понад горами, над степом
розлетілись грізним цепом,
стали в один хор.
Не ховайтесь, хитрі лиски,
витягнем із нор!
Б'ють згори, метають блиски —
лиш шумить мотор...

Дивний флот на сонці сяє,
гімном небо потрясає,
грає на крилі.
То вертаються титани
чорної землі.
Із далекої літани,
там де королі.

Їх внизу стрічають Ладя.
Ще й останньої безвлади
повна повноліть.
Мов жона — тонка, колисла —
нива хліб зернить.
Аж за море вусом звисла,
звисла і шумить...

Київ 1923.

НАДХОДИТЬ ЛІТО

Надходить літо,
чуєш бо? — надходить лі —
Томліє гай. Ріка струнка.
В садках додолі цвіт, додолі цвіт...
Рясніє небо. Дні вже не такі.
Повніє далина. І за повіткою
малина сивіє віями...
Повніє далина.

На призьбі дід старий —
як сон.
Кошлатить йому брови внук.
Гойдає вітер мак, і мак і явори.
Син
у землю заступа встромив
і йде до хати. Тепло як!
Це десь за тиждень вже й жита
почнуть мов справжні зорювать.

Пережили і війни і біду,
визволили молоду
і поділили. Іще б останню
доділить — тоді вже й зовсім.
Тиша. Лиш на кутку і дзвук і стук.
Проїде вулицею хтось. Тиша.
Це десь за тиждень вже й жита
почнуть мов справжні зорювать.

Електрику сусідне провело.
Пора б і нам? Заперечливо
Хитає головою дід.

Скрипить за хатою колодязь.
Дзвід
тремтить і труситься, от - от впаде.
Артезіянський буде в нас, не пропадем!
Хитає головою дід.
А над селом — пустун - літан
безжурно крильми креслить план.

Виходить з хати молодая
весела мати: де мій син?
Дитина ручками, дитина ніжками — який!
Напевно буде комсомолець — так?
І от воно вже на руках.
Забуло діда, всіх і все,
і мружить очі й груди ссе...

Надходить літо.

КОЖУМ'ЯКА

Кожі Микита м'яв —
прийшли к ньому люди,
прийшли в сльозах к ньому люди:
ой горе, Микито, якби ти знав,
горе, якби ти знав!

Король - змії
город оступив —
ну що ти йому скажеш?
Помилую, як крові нап'юся —
ну що ти йому скажеш?

Найшов на Микиту гнів —
голови не підвів,
дванадцять кож під його руками
трись! трись!

Прийшли к ньому вдруге:
і в кожного ніс обрізаний,
і в кожного уші обрізані,
і в кожного губи.
І таке загнусавили щось:
ой горе, Микито, якби ти знав,
горе, якби ти знав!

Найшов на Микиту жаль —
дурнями їх обізвав:
от уже дурні, так дурні
й коли вони переведуться!

Прийшли к ньому втретє:
і кожен перед собою вів:

жінку без голови,
сина без голови,
і так страшно, так смішно ступали їх ноги —
немов би живі...

Тут Микита з'рвавсь —
усі ви безголові!
Ну що з того, що я вам поможу?
Ви тричі приходили і тричі ті ж самі —
які ви нетями!
Де' ваші' багатії?

А! — пролунало — і стало мовчання.
Розширились очі — і стало мовчання.
— Чом в їх уші не обрізано?
— Чом в їх синів не порубано?

А! — розірвалось — і стало мовчання.
Розширились очі — і всі догада —
(лисніла кров із мертвих)...
Поклали мертвих окремо.
Живі стали окремо.
Вдарили на багатія!
Микита на короля!

Аж закипіла земля...

ТРИ СИНИ

Приїхало до матері да три сини,
три сини вояки, да не'днакі.

Що 'дин за бідних,
другий за багатих,
а третьому силу свою нігде діть,—
просто бандит,—

— Ой, мамо! — каже перший кароокій,—
який то світ широкий!

Не тільки в нас з нуждою бій,
не тільки ми тут з горем —
страждають люди і за морем,
бо скрізь проклятий багатій.

— Ой, нене! — каже другий чорногрекий, —
нащо нам думати про світ далекий,
коли в нас од природи все вже є:
і хліб, і вугіль, і голле.

Нехай же на голлі тім горлом звисне
чуже, нерідне, ненависне.

— Ой, мати! — каже третій низькобровий, —
повиганяй своїх синів із хати,
хай не см'шать мене, нехай не сердять.

Кулак здоровий —
оце і воля, і братерство й щастя краю:
чи бідний, чи багатий — я ніколи не питаю.

Блиснула шабля в першого!

Креснула в другого,
ще й в третього клинок...

«Ой, сину, синку мій, синок!»

Лежить бандит готовий.

А два брати знов далі б'ються —
ніяк їх не рознять.

ХОДИТЬ ФАУСТ...

Ходить Фауст по Європі
в смішках, свистах, брехеньках, —
молитовник у руках, —
думає про се, про те,
а назустріч Прометей.

Здрастуй, здрастуй, Прометею!
А! бунтуєш? — ну, бунтуй.
Похвалить не похваляю:
ах, повстаннями, бунтаю,
чи вшасливиш бідний люд?

Я на тайнах неба знаюсь,
в філософії кохаюсь,
цифрами перекидаюсь,
фактами смертей, нужди —
ну, а ти, а ти, що ти?

Я ношу в душі вериги,
не цураюся релігій,
не бунтую — тільки книги
все пишу, пишу, пишу —
ну, а ти, а ти, що ти?

Хочеш світ творить новітній?
А чого ж ти безробітний?
— А того, що ти не Фауст!
А того, що ти панок!
Як візьму я молоток!

А! бунтуєш? — чую, чую.
Я не Фауст? — так я й знав.
Ну, пробач! Ну, прощай!
Ходить Фауст по Європі
з молитовником в руках.

1923

ВІДПОВІДЬ ЗЕМЛЯКАМ

Немов той Дант у пеклі,
стою серед бандитів і злочинців,
серед пузатих, ситих і продажних,
серед дрібних, помстливих, тупоумних,
на купі гною жовчного, що всмоктує, затує
на дно:

співай, поете, з нами в тон!

Стою — мов скеля непорушний.

І кубляться круг мене
в багні, в болоті, — мов гадюки,
клубком сплітаються і падають,
і твань їм рота заливає...
І вони,
мов п'яні, щось белькочуть,
руки до мене простягають і за одержу шарпають.
О, будьте прокляті ви всі — я вас не знаю!
Не доторкайтесь, не вийте!
Болото власне — ви казали —
од двері до раю,
а нишком думали: нехай,
лиш дайте підрости,
ми ще покажем, хто ми є!
Підуть поети з нами і народи.
Не буде чвар, не буде зла,
коли замість кривавих стягів
усі побачать над собою
свого ж таки дзьобатого орла...
Пішли. Загрузли. Розгубились.

В погромах захлинулись. Упились...
О, будьте прокляті ви ще раз!
Душі моєї не купить вам
ані лавровими вінками,
ні золотом, ні хлібом, ні орлом:

Стою — мов скеля непорушний.

ЗА ВСІХ СКАЖУ...

За всіх скажу, за всіх переболію,
я кожен час на звіт іду, на суд.
Глибинами не втану, не змілію,
верхівлями розкрилено росту.

Ніколи так душа ще не мужала!
Ніколи так ще дух не безумів!
О, дух ясний — без яду і без жала —
давно ти снів? — а вже сучасний дій

всього мене обняв, здавив, напружив,
і я встаю, нову вдихаю міць.
Не мрію, ні, повіки я розмружив —
іронія і гордість на лиці,
іронія...

Товариство, яке мені діло,
чи я перший поет, чи останній?
Надівайте корони і йдіть
отверзайте уста...

Товариство, яке мені діло,
чи я пізній предтеча, чи ранній?
Удавайте пророків і йдіть
отверзайте уста...

Там за мною, за мною, за мною,
я не знаю там скільки іде!
Перед мене твердою ходою
наступаючий день.

Там за мною, за мною, за мною
і від плуга й від трудних станків.
Перед мене щасливеє море,
море голів...

Ну куди ж я піду після цього,
ну куди ж я оглянусь на вас,
коли сонце пронизує розум,
сонце уста?

Я дійшов свого зросту і сили,
я побачив ясне в далині.
Товариство, яке мені діло,
чи я перший, чи ні?

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ ПУШКІНУ В ОДЕСІ

Здоров будь, Пушкін мій, землі орган могучий!
І ти, морська глибінь, і ви, одеські тучі!
Я тут у вас в гостях, і всім я вам радий.
Не гнівайтесь за сміх: іще ж я молодий.

Залузаний бульвар. Бульчить калюжна плавань.
І Пушкін на стовпу—пливе у грязь, як в гавань.
Куди ж ти, підожди! — не хоче говорить.
Внизу сирени рев і море бурунить.

То ж вдячні сини невдячної Росії
поставили його... плечима до стихії...
Стій боком до людей, до многошумних площ;
господь стихи простить і епіграмний дощ...

Ах, море і поет! Та хто ж вас не боявся!
Свободи ярий гнів ні разу не смирявся!
Поет родивсь прямим. Помер — то од свобод
все боком ставили, щоб не впізнав народ.

1920

ОСІНЬ ТАКА МИЛА...

Осінь така мила,
осінь
славна.

Осінь матусі їсти несе:
Борщик у горщику,
кашка у жменьці,
скибка у пазусі,
грушка в хвартушку.

Осінь така мила,
осінь
славна.

Прийде, поставить: мамо, спите?
Підведуться мати:
це ти, моя доню?
— Я ішла все лісом,
дуб мене за хустку,
він хотів догнати,
борщик однять!

Осінь така мила,
осінь
славна.

— Мамо, мамусю, чом не їсте?
Бистро подивились
очі матусі,
зсунулось тіло,
звісилась рука...

Осінь така мила,
осінь
славна.

— Мамо, мамусю, чом не їсте?

МИ КАЖЕМО...

Ми кажемо: сходить сонце.

А це:

Уранці

маленька дівчинка, червона шапочка —
встає, встає...

Умилась там чи ні —

Корзинку — і в ліс голубий!

А в лісі душно!..

На дощ

хмари, як собаки:

то за вухом почешуться,

ато зубами клац! клац!

У лісі душно, а тут ще й вовк (місяць):
куди це в путь?

— А з сходу аж на спадень,

бо й там мої живуть,

червоношапочки ждуть не дождуться.

— А може б я тебе ззів? — Іззіж.

Червона шапочка за ніж!

Вцілила вовку в лису головку,

а сама скорій туди,

де ждуть її, ждуть не дождуться.

Ми кажемо: заходить сонце.

ВЕСНА

(З Баратинського)

Весна, весна! Яка блакить,
який кругом прозор!
Садками ходить брунькоцвіт,
а в небі — злотозор.

Весна, весна! Який там гон
на крилах вітерка? —
то в вишині біжить, зника
хмар - хмàрова ріка.

Шумлять згори шум - пінярі;
ріка своїм хребтом
несе торжественно вперед
веселий, скреслий лом.

Ще синій ліс не взеленів,
але квіток проріст
уже підняв і розрізнув
торішній злеглий лист.

А там в високій глибині,
де тоне тень ясна,
перловий жайворон тонить:
хмар - хмàрова весна!

LA BELLA FORNARINA

Гуляв над Тібром Рафаель
в вечірній час в іюні.
— се сум се сон, лелію льо,
льолюні я, льолюні —

Забилосьь серце. Слухать став:
о, як вона співає!
— чи лю чи ні, ламає руч,
а він затоном чале —

Все ближче пісня. Зза дерев
пурхнула голубина.
О хто ти, дівчино, скажи! —
(несміло): Форнаріна.

І взяв за руку Рафаель,
не мовила ні тона.
Заплакала. А він обняв:
Мадонна!

ХМАРИ КРУГОМ ОБЛЯГЛИ...

Гекзаметр

Хмари кругом облягли — і поле у тінь уступило.
Птаство веселе примовкло. Затихнули, зщулились
трави.
Тільки берези смутились. За ними вербиці
хитнулись.
Винирнув вітер з діброви й курними шляхами
понісся,
наче той кінь, що зірвався й тіка від пожежі.
Вже він далеко забіг, а йому, вороному, здається:
велит жене - здоганяє, гриви огню розпустивши.
Так той вітер шалений, вістун громогніву і зливи,
десь аж в байраки забіг і знесилений впав там
на землю.
Слідом за ним із діброви дрібночервонеє листя
кинулось, вихром заграло, мішаючись наче у танці.
Кружляння те довго носилось, з тишею гралося
плавко —
вгору, все вгору, аж поки не бризнули краплі
важкії
і шум не почав наближатись. Різнуло по хмарах
і згасло.
Тут щирозлотне мигтіння пішло коливатись
додолу —
вниз та униз осідало, мішаючись, наче у танці.
І, обкрутившись востаннє, з них кожне лягало,
на землю,
кожне на місці своєму, немов би на сон віковичний.
Блиснуло вдруге — регіт із грудей десь гряхнув
у горах!
Тріснуло, струхло і стихло... Лиш шум, все шум
в рясношумний,
шум, що його все б і слухав. Свіжо стало,
так ясно...

ПОВСТАНЦІ

(Уривок)

— Ну, пересиділи? — гайда! Пора, товариство
в дорогу!
Десь уже жде Конецпольський, та й нам то,
сказать, не сидиться.
Крикнув отаман в діброву: на коні, козацтво,
на коні!
Крик його лісом пішов, передався од воза до воза,
приснувши вниз дощоросно, далеко десь громом
скотився...

Рушили, вийшли повстанці — аж ліс зашумів
на короні.
Гей, що попереду їде, не їде, а соколом лине
свіжообраний отаман на бистрім коні вороному.
Гей, що за ним же повстанців! — туди і сюди
роздалися,
лавою сунуть, несуть, оглянутися й краю не видко:
один за одним — все на конях, один за одним —
ще й співають.
Тільки далеко обоз по дорозі гадюкою вигнувсь.
Тож піднялася голота за право, за честь,
а ще й землю.
Стали ляхи по кватирах — нема ні ладу ні проходу.
Буде страждать Україна, аж поки голота
не вradить.
Дасть вона чосу ляхам, розкватирить вона їх
на той світ!
Ей, трусне, як труснув їх Трясило у Корсуні місті!
Ідуть повстанці, сміються — туди і сюди
роздалися,

один за одним — все на конях, один за одним —
ще й співають.
Раптом отаман спинився. Далеко над шляхом
щось мріє.
Мріє, росте і хвилює, мов мак польовий перед
світом.
Браття! — отаман говорить: грозу пересиділи
в лісі:
люльки ховайте—да стрінем грозу ще й у чистому
полі.
Зараз заходьте ви збоку. А ви одійдіть
у ту балку.
Ми ж утаборимось тут. Та обоз нехай ближче
під'їде.
Так, як сказав, так і вийшло, а мак все цвіте,
наближає,
мак наближає і ширить і тупіт копит розкидає...
Стали. Заслалися димом—і ціляться знов по обозу.
Вистрелив сам тут отаман—і лях на коні захитався.
Гостинця послали всі разом — за ним іще двоє
упало.
Ой, як приступлять поляки, як кинуться наче
ті звірі —
світу не видно! здається, от - от ізметуть,
перекинуть.
Тільки ж не спали й повстанці, зайшли вони,
збоку забігли,
зараз ударили й ті, що їх балка таїла глибока.
Ну - те держіться, ляхи, забувайте назад всі
дороги!

Хмара на хмару пішла, наче й сонця не сходило
з ночі.
Тут вже рушниці замовкли: схопилися сіктись,
боротись.
Горлом земля захрипіла, заюшилась, чорно
запеклась.
Тільки все крешуть шаблюки та очі по - вовчи
скрегочуть.

Вирветься крик чи іржання та й знову у шумі
зіллється.
Звіріння те довго тривало, аж поки усіх не посікли.
Шаблі попадали з рук. Може годі? спинився
отаман.

Сходились мовчки, шаблі витирали і дихали
важко.
Тихо покотом лежало кругом многоцвітнее поле.
Годі! Здається, як слід вже. Поклали на спочив
безславний
панство прокляте. Не встане. Не прийде. Своїх
поховайте.

Так, як сказав він, то так і зробили. Високу могилу
в полі насипали, в ній же навіки братів поховали.
Рушили, вийшли повстанці — далеко могила
видніє.
Вечір над нею невтїшний, китайка над вечером
свіжа.

ЖИВЕМ КОМУНОЮ

I

Живем комуною, працюєм. Поміж горами монастир. Навколо ліс, а перед нами сам Дніпро. Чудний якийсь — ізразу й не впізнаєш. Усе він спить, усе він думає, ніяк не перемріє. Живем комуною, працюєм.

Як тільки світ — із заступами йдемо на монастирське.

Ченці минають мовчки нас і довго христяться й плюють направо і наліво. Крикучий гонг покличе до сніданку. Назустріч сонце гімн свій лє... Сміємся, вірим і горим! Лише Дніпро — ще більше похмурніє. Усе він думає, ніяк не перемріє.

II

На капусті жовті метелики, а на Дніпрі — білі.

Вітрила груди пнуть, до сонця весла грають, стежки світають за човнами і тільки пісня по воді: «ой гиля, гиля, гусоньки на став». На капусті жовті метелики, а на Дніпрі — білі.

В човнах все ліс, що рубаний, що цілий. Голодне місто проковтне і все таки обмерзне. Тоді: хоч дайте ж ви робітникові! Бандити сміються: всім дамо! Ось ми на зиму в отамани, то може й зовсім вас доб'єм:

О ні! цього не діждете!

ніяк!

Ой, гиля, гусоньки, на став.

III

Вночі фаланги сняться, господарства. А вдень трапляється й на кров. Село підбурено — прийшлося боронитись. До крові звикли ми давно, хоч не

возводим її в канон. Вночі фаланги сняться, господарства.

П о р а н е н и й: «Ви одняли у нас той спокій, якого ввік не вернеш. Ви бога скинули і зрабували землю — прокляті будьте ви!»

Взяли його, догледіли, читать навчили і писать, розкрили перед ним завісу. І от тепер він наш. Працює в полі з нами він, в театрі духом спіє, і знає, що не у кожного червона кров. До крові звикли ми давно, хоч не возводим її в канон.

IV

Іще в нас музики не досить. Ще кожен в своїй хаті, й трима себе окремо. Хоч спільні інтереси — усіх до гурту кличуть. О, знаєм, знаємо, як трудно ухопить тропи! Хай незлобиві християни гріхи покутують в печерах, — ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш! Хай «брат» — хижак на все-народне зазіхає, нехай підбурює міста і манить села за собою — ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш! О, знаєм, знаємо, як трудно ухопить тропи! Коли вже на тропу ти вийдеш, Україно? І ти, мій Дніпре-інваліде, чи ти коли прокинешся, упертий?

V

Посивів, Дніпре мій. Широкий—змеженів. О, де ж твій дух? Де запал твій і сила? Обклався лисинами з берегів: потечу, побіжу по гладенькому дну, дивні царства знайду. Хочеш мира й спокою? Під чиєю рукою? Посивів, Дніпре мій. Широкий — змеженів! Понад тобою хмари — армії хмар! Шалений вітер шаблями розмахує, кричить: хто не з нами — зарубаю! розсічу! А ти: до порогів течу. Хочеш мира й спокою? Під чиєю рукою? Адже єсть уже ж у нас рука — і сильна і прекрасна! Та й море жде, та й море виглядає: Усіх, усіх, усіх...

VI

Хочеш, Дніпре, я прочитаю тобі? Колись клекотіла Вкраїна!.. Од краю до краю, з Дністра до Дунаю, туди аж до моря й коло Стародуба — схопилась

голото до панського чуба. (Червоне. сонце. в безкраїх. степах. .) Хочеш, Дніпре, я прочитаю тобі?

І кидалась шляхта до пап, королів і панство державу собі будувало. Ой скільки там встало! Ой скільки лягло. Колись клекотіла Україна. Дніпро усміхнувся, читай — не читай

Червоне. сонце. в безкраїх. степах.

VII

Дихнуло з півночі і з півдня, з заходу і сходу
Куди тікати? Де сховатися од вітру? Знялись стовпи піску, жгутами замигтіли з кручі... Дніпре! бурі неминучі! — Мов той ведмідь встає — одною лапою на берег хлюп! другою під водою..

Вставай, старий, вставай, давно вже встали й Дін і Волга і Дністер, і на твоїх же берегах новий дали порядок люди. Дихнуло з півночі і з півдня, з заходу і сходу. Ану ж за руки всі, гей — гей!

Знялись стовпи піску, жгутами замигтіли з кручі...

VIII

Вигулюється там, а тут іще запнуто. Блисне, — упустиць на чугунне і довго ковзається і гуде. (Дош іде...)

Коли б іще, коли б частіше! Хай пройде бурею весь край! — Вигулюється там, а тут іще запнуто.

Діди витрушували з люльки, а ми згрібаєм в піраміди. — Дмухни, потужній, рознеси, розвій, щоб не зібрали і довіку! Блисне, — покотить на чугунне і довго ковзається і гуде.

Дош іде...

IX

А іноді — немов джентльмен. Сам синій весь, у білих берегах-панчохах. — «Я на конгрес, я на конгрес». І удає, що він біжить, і вірять, що він робить, заклопотаний. Сам синій весь, у білих берегах-панчохах.

О, згляньсь на нас! кричать йому об'апол ниви. — Пошли тумани нам, бо хмари все над панськими лісами. — «Я на конгрес, я на конгрес» — недбало

кида їм Дніпро,— я всіх вас боронитиму, лиш дайте мені спокій».

І враз назад він повертає. Збиває піну і лягає, як і віки лежав.

А іноді він як джентльмен.

Х

Живем комуною, працюєм. Навколо ліс, самотні села і люди дикі, мов шипшина. Ах, скільки радості коли ти любиш землю, коли гармонії шукаєш у житті! То ж кожен з нас буде людськості престол, і кожен як апостол. Ах, скільки радості, коли ти любиш землю. Нема у ній ні янголів, ні бога, ані семи небес. А є лиш гордість і горіння, сукупна праця і хвала.

Ну що ж з того, що всесвіт кров залляла? Майбутні встануть покоління — єднання тіл і душ.

Ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш.

1920. Межигір'я.

В КОСМІЧНОМУ ОРКЕСТРІ

I

Благословенні
матерія і просторинь, число міра!
Благословенні кольори, і тембри, і огонь,
огонь, тональність всього світу,
огонь і рух, огонь і рух!

Дух, що пройняв єси все,
хто ти єсть?

Чи звать тебе спокоем? вітром?
сліпою силою машин?
Чи слухом атомів, ігрою порошин?
Ти перед всім світом руки звів немов перед пюпітром,
тло —
пропелерами загуло,
хаос у танці завертіло
і десь тромбонами в бездонних коридорах
оддало

Тьми-тем тіл, часток неспаяних самотно забриніло:
скоріш, скоріш
одне з одним,
орбітно-плавко упадім,
скоріш!

Мільйони сонцевих систем
вібрують, рвуть і гоготять!
Комети ржуть і баско мчаться,
і океани над океанами шумлять.
Тьми-тем тіл, часток неспаяних
спіралять вниз, убік у стелі
Огні! огні!

І плачуть, і співають промені у далині
немов віолончелі.

Дух, що пройняв єси все,
хто ти єсть?

II

Я дух, дух вічності, матерії, я мускули передосвітні.
Я часу дух, дух міри і простору, дух числа.
Біжать річки аеролітні
од одного мого весла...

Я дух-рушій, я танк-такт, автомобілів хори,
моторами двигтять мій двір-гараж.
І я так легко, мов дітей на пляж,
веду титанів у простори.

Повітря над поверхом на воді,
розміщаю системи,
вкладаю думи молоді,
даю їм теми.

І от уже летять,
через потоки плинуть.
Аж поки не потонуть —
не встану, не піду.

Летіть, летіть, до сонць керуйте,
керуйте в круглий дах!
Скликайте всіх і федеруйте,
розносьте гасла по світах!

Не надавайте значення Сатурновим вінцям,
доволі жить для себе, черство!
Усім планетам, всім сонцям
свобода, рівність і братерство!

І от уже летять,
через потоки плинуть.
Аж поки не потонуть —
не встану, не піду.

Я дух, дух вічності, матерії, я мускули передосвітні.
Я часу дух, дух міри і простору, дух числа.
Біжать річки аеролітні
од одного мого весла

III

В космічному оркестрі
підвладно все одній руці.
Немає меж . . . і де кінці,
що ставили б сонцям семестри
у голубому молоці?

Пливе етер, струмує вітер,
джерела б'ють нових поем,
встають сузір'я в формі літер
з навколо сяючим огнем.

І що там час? і що там вік?
і що поняття «вдень», «уранці»?
Червоний крик, кривавий крик,
червоних сонць протуберанці!

Нема там смутку, суму-гніту,
чужий системам егоїзм.
Там кожен зна свою орбіту,
закон, закон-соціалізм.

Там кожен зна свої одміни:
сопутник — друг — товариш — брат.
І кожен світ аеростат
іде назустріч щохвилини.

Один впаде, — другий іскриться,
і то без краю й без кінця .
І ні планети ні сонця
не мають права зупиниться.

В космічному оркестрі
підвладно все одній руці.
Немає меж . . . і де кінці,
що ставили б сонцям семестри
у голубому молоці?

V

На берегах вічності ходить сонце,
ходить сонце в шлеях.
Натягне віз —
і всі планети в екстаз!
Не кисніть, люди, попід тинню,
не плачте од дрібних образ.
На берегах вічності ходить сонце,
ходить сонце в шлеях.

Люди, любіть землю!
Поети, у космос ведіть!
Як на планетах барикади —
всесвіту болить.
На берегах вічності ходить сонце,
ходить сонце в шлеях.

Од сонця кожна планета вагітна.
Планета планеті рівна, привітна —
од сонця.
Орбіта кожної і льот по її силі
(гаснуть інертні, тухнуть безсилі) —
угору — вниз, угору — вниз!

І оддаються луни,
і всі системи, мов комуни,
що узяли кос-федерації девіз —
угору — вниз . .
Люди, любіть землю!
Поети у космос ведіть!
А в космос шлях —
жить!
На берегах вічності ходить сонце,
ходить сонце в шлеях.

VI

Мов пущене ядро з гармати,
земля круг сонця творить цикл.
Тюпцем круг неї лисий місяць, —
беззубо дивиться в монокль.

О, скільки на землі беззубих,
бояться сонця і води! . . .
Роди нам, земле, юних серцем,
о земле, велетнів роди!

Народи йдуть, червоно мають:
свободі путь! свободі путь!
І кров'ю землю напояють
і знов у землю тліть ідуть.

Але на зміну їм — у муці
другі встають під дзенькіт куль,
що движуть сили революцій
в новий октябрь, новий іюль.

Вставай, хто серцем кучерявий!
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави!
О, земле, велетнів роди!

Мов пущене ядро з гармати,
земля круг сонця творить цикл.
Тюпцем круг неї лисий місяць, —
беззубо дивиться в монокль.

Дивись, дивись: нема поради,
нема тепер шляху до мас.
Цвіли колись твої декади,
поки ти жалко не погас.

Горіть же всі, хто кучерявий!
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави!
О, земле, велетнів роди!

1921

ВУЛИЦЯ КУЗНЕЧНА

Захід I

Іду вперед.
Там десь — за мною захід
Сухотно-жовту головешку на села кинув —
жде . . .
І чад, і дим,
і гайвороння понад кладовищем
Іду вперед.
Туди, де рельси паралеляться без краю,
де присмерк сонний гасне, гусне.
І павутиниться останній погляд вечора на вікнах
одсвічених, на баштах, на церквах.
Більма сизих калюж
тополь верхи червоні одбивають
і в жмурах щуляться од вітру.
А вітер пил несе, афішами метляє і на базарах
вивіски трясє, мов обивателя бандит
Місто от-от засне, замре, навіки заніміє, —
без хліба, без води, без ласки дружньої.
Повезли труп.
Взяли торбинки тротуари й розійшлись.
І враз передо мною
похмурим блиском ожило.
Вкипіла кров і на баркани бризнув мозок.
І тінь моя, мов тінь титана,
лягла вздовж улиці кудись .
І стало страшно, як на пожа́рищі!
Проклятий! Це ти так солодко розцвів,
що в нас лиш трупи, трупи й кров!
Чи не востаннє граєш? —
Там десь за мною захід

Захід II

Ні, не втерплю, оглянусь —
захід як вулканний лан!
Це того, що там Барбюс,
це того, що там Роллан!

Оглянуся — вся земля
океан палахкотінь!
Це того, що там як я
одкидають власну тінь.

Тінь титаниться на схід,
я ж росту, встаю,
сильним руку подаю
через націю і рід.

Через голови племен
я побачив вас.
О, благословен
час!

1921

Охляло сонце

Охляло сонце. На будинках
горить гарячий фіолет.
Останній промінь, як стилет,
поранив клен на осінь. Жінка
зніма білизну. Веремію
круг неї вітер закрутив
і запылив у свій мотив
рожеві ноги й повну шию
Немов в Елладі! Вітер з моря
вітрилить пазуху Краса!
І раптом спірка: крадеш? з горя? —
Вчепились в коси Погаса
і гоїться, і жухне клен.
В розстріл гуляє діввора.
І, патріот свого двора,
собака з ними... От і день
скінчивсь. Над містом шум кипить.
У всіх тонах стрункі морози.

Лиш божевільні паровози
когось гукають кожну мить.
Хай буде рух! Душі! Знаття!
Нехай і боротьба, одміна! —
Лиш так оновиться людина
і вся матерія життя.

Великдень

Вертаюсь по Кузнечній. Сонце
ще тільки-тільки. Так: мов тінь.
Ще «розговляються», ще тиша,
квачем. Тополя червоніша!..
така на всьому лінь!

Льодок. Граки за ніч похрипли,
а все ж... За ними скрізь цвірінь,
а там десь голуб в гулких нішах...
Ще «розговляються», ще тиша,
така на всьому лінь!

Чого ж я чую шум?
Чому в мені бадьорість?
Який там флот
з незавойованих висот
шалену розвиває скорість?

І звідки дзвін?
І звідки в грудях спочуття безкрає?
Не Воскресіння, не Різдво —
нове новітнє торжество
шумить і наближає.

І як наблизиться, впаде —
то многі з нас посліпнуть.
Такий там світ,
такий там думки літ,—
що многі з нас посліпнуть.

Не те, щоб ми були старі,
а просто: грандіозу
не в силі віри ми понять,

не в силі ще язичества прийять
таку велику дозу.

Сліпить як очі сонце! Сине
таке зелене небо. День.
Вже день, а ми ще по соборах,
а потім «розговляємся» по норах
і переспівуєм пісень.

Вже зовсім день!

1921

Перше травня на великдень

Великодній дощ
тротуаром шов-
 ковая зелена
ярилась спід землі

Це христос воскрес
мертвих воскресі —
 тихо туго вітер
кленоклонив день.

Аж тут враз! враз!
врізався оркестр:
не христос воскрес —
робітничий клас.

Аж тут враз! враз!
похід робітни-
 чий же червоніший
празник як цей май?

Загримів, заграв,
тупотом пішов-
 кову ю зелену
кленоклонив день.

1921

ХАРКІВ

I

Харків, Харків, де твоє обличчя?
до кого твій клич?
Угруз ти в глейке многоріччя,
темний як ніч.

Угруз ти так: між горбами
тупу на 'днім місці, тупу.
І раптом прорвався мостами —
і вже ти в степу!

і вже тебе вітер і віте —
розгони, одгони і гон!..
Ех! чортового сина,
отут уже ти невгомний.

Отут уже (як тільки світ блисне) —
та куди той центра крик! —
гудеш, гудеш ще й акордом приснеш —
аж поки прийде робітник.

Гудеш, ...деш... а як одгаснеш.
то довго ще, довго одгон...
І здається: десь там Донбасний
тобі відповідає в тон.

Відповідають з туману заріччя:
сокири і пилки і дзеньк...
Отут твоє, Харків, обличчя,
тут твій центр.

ФУГА

Проходжу кладовищем.
Ще літо за повним столом,
ще день з одкритим коміром,
а щось в природі схлипує.

Колихайтесь, тераси дерев, —
сьогодні такий на вас біль!..

Вітер, вітер ві
терзає дуба кле
на хмарах хмуре сон
це знов осінній ві

Ще літо за повним столом.
А в листі вже жовч.
Жовтіє.
Спать.
То тут, то там —
по всьому кладовищу.
Прекрасний сон! Терасами сон!
Лиш де в нім зміст? Мета яка?
Кому там? звідки сниться?
(А - й! Ає!)

Чи може мертвим скрізь лиш мариться? —
і кров?
і боротьба?
Хоч раз почути б ту мову,
якою вірить потойбіч!
О ні, потойбіч не всвітає.
Лиш відгук. іноді.. неясний... долітає —
а - є... а - є...

вітер кликне кла
наклони дуба кле
на хмарах хмуре сон
це знов осінній ві

Дугами горби лягли.
Опукляться могили як поросята.
а над ними
хрести.
В подертих сорочках, в робочих блузах.
не виспавшись, біжать і падають,
і в листі заплутуються, як у гудках заводу
А вслід їм
чорні пам'ятники дзеркально очатъ
презирливий сміх:

«ще й тут ви заведіться!»
— Так так, ще й тут!
Ми спід ярма, з тюрми!
Визвольний вітер з нами.

Прислухаюсь:
голос, що вкруг росте,
в собі я ношу.
Живе — давно розпалось на клітини,
клітина — в землю, в зелень, шум.

Шуми, шуми, рясне верхівля.
епохо наша вітряна!
Проходь з старого кладовища.
мелодіє моя.

Де не піду — півкруг.
Де не стану — овал.
Пругами хмари оспінились

Колесом лист по дорозь -
- і весь парус блакитний
душу мою круглу
на веслах у безкінечність —
— мелодіє моя —

Чого ж ти, серце? Плачеш тлі?
Що негодні ми світу?
негодні навіть частки світу вмістити в собі?
(вітер ві)

Чи так же, любе? Думки ріка
і радіо - струм, мов безумна рука
роздверять космос. І не буде замка.
(вітер кликне кла)

Чи так же, серце?

Так так, зникнуть злидні й злед.
Стихне націй ворожнеча,
і межі запланет розсунуться,
і ми свій круг повторимо
у вічнім рості
до безкінечності!..
і все ж незавжди буде ясно:
зелень... шум...

«Шум» — а правда, неясно? —
ця кров, і старого розгром...
Дряхлючий голос з могили
доніс мені вітер струмком.

Неясно, а правда неясно? —
І бачу вже другий встає:
збудило мене твоє серце,
чулеє серце твоє.

Ой, брате, гукни кладовище!
Дивись, яка чорна масть.
Ударимо в схід ми з тобою
і захід нам руку подасть.

А там вже й діди на підмогу,
поміщиків сила, жерців...
Ото пожили б ми іще раз,
якби оце ти нас повів.

Дивлюсь — там знов і знов примари...
З горбка униз лечу, біжу!

А проти мене сонце в'яле,
і вітер стружки вструж і струж...

І вітер стружки і підстружки
ув очі, в душу, в груди, в рот
Куди женеш ти, божевільний?
Стій! Чорт'

Прислухаюсь:
голос, що вкруг росте,
в собі я ношу.
Живе — давно розпалось на клітини,
клітина — в землю, в зелень, шум.

Шуми, шуми, рясне верхівля.
епохо наша вітряна.
Проходь з старого кладовища,
мелодіє моя.

Хмари оспінились. Вигнулись горби.
А хто кого відсвічує — не знаю, не знаю.
Лиш все те шумить і говорить,
гойдає зелень недоношену і золото і кров,
кро'...
А в шумі тім,
як арфи перебір в оркестрі —
осики тремтінь.
А в шумі тім у просвіт десь
берези хвартушок.
І несподівано
птичка...
І все те гойдає, шумить і говорить.

1921

ДОГАНЯЄМО ІХ ДОГАНЯЄМ

Доганяємо їх доганяєм
як коня що вітрами переня
ти й бачиш сам Ростем щодня
ростем ми туго так як жолудь
а все ж дерзотний сміх
Та хіба ж не завше молодь
молодіша од усіх

Де хилилась вербичка у полі
там тепер паротягове депо
Проходять рейки через по
летять історію історять
Учора ще ж «раби»
сьогодні глянь як твердо творять
філософію доби

Через річку ліниву і сяйну
що мутна ж та розслаблена уся
нова вже мисль явилася
Мережно-пружна стекла й стисла
мисль напориста
перекинулась повисла
в формі дужного моста

Прокладаємо ріжем ламаєм
ні жалю ані жалощів нема
бо це ж спланованість сама
Ану ж оклепуйте оклинням
щоб сила життяна
влила прийдешнім поколінням
вина

Забудовуєм високо й гордо
аж глухим догукнулася луна
Нехай ще вище йде вона
Знанням Загостренням Сталінням
щоб сила життяна
влила прийдешнім поколінням
вина

Ще ж лежать під землею багатства
ще ж енергія річки охляна
Черпнім достаньмо аж до дна
Ану ж оклепуйте оклинням
щоб сила життяна
влила прийдешнім поколінням
вина

ЛЕНІН

Л е н і н
Одно тільки слово
а ми вже як буря
Готово

Напружим в один бік направим в другий
і крешем і кришим і крушимо як стій

Л е н і н
Всього лиш п'ять літер
а скільки енергій
Так рвіть ж

Царям не допоможуть ні брехні ні жест
Шумуй вишумовуй залізний протест

І от він вмер. І кажуть різно
то се то те

Непманючє.

Клянємся клятвою залізною
що ворог жоден не втече

І от він вмер. І кажуть з сміхом
«тепер державам спокійніш
дихнем хоч раз колишнім дихом
грошнем свободоньку за гріш»

Нехай же знають «патріоти»
нехай повідомлять «міщан»
не заспокоїмся ми доти
аж поки з поля в е с ь бурьян

не вирвемо. А вирвем грізно
Багнетом Критики мечем
Клянємся клятвою залізною
що ворог жоден не втече

ПЕРЕКОЧОВУЮЧИ НАСИЧУЮЧИСЬ

Перекочовуючи насичуючись
кількісно якісно перехлюпуючись
проймаючи взаємно протилежності
запереченням старого вибухаючи
прямуєм за законом діалектики
до незмирénного майбутнього

Отже перепони всі досліджено
отже глибини всі розгадано
отже з'ясовано всі недомудрення
Розженімось цюкнім по історії
може відкришиться нам виломок
од незвичайного майбутнього

Як часто з дрібнòго незадоволені
ми зневіряємося хилимося падаєм
ми спотикаємося глухнемо
і нам уже не чути як поршнями
ходить двигот по всесвіту
від непосидючого майбутнього

Загоряйсь палай заокрилюйся
включайсь та не млявістю байдужого
не божевіллям і не одчаєм сп'янілого
а пристрасною силою свідомості
щоб ми були чіткіші й неспокійніші
від неспокійного майбутнього

Виділяй не повторюйся ув'язуйся
Одплили а вже далеко від берега
Над глибинами суховійно негóдяно
Корабель здригається поршнями

Ходить двигот такий же по всесвіту
від нестаріючого майбутнього

Перекочуючи насичуючись
кількісно якісно перехлюпуючись
проймаючи взаємно протилежності
запереченням старого вибухаючи
прямує за законом діалектики
від незмірénного майбутнього

ПАРТІЯ ВЕДЕ

Та нехай собі як знають
божеволюють, конають, —
нам своє робить:
всіх панів до 'дної ями, —
буржуїв за буржуями
будем, будем бить!
будем, будем бить!

Адже це уже не дивно,
що ми твердо, супротивно,
владно устаєм.
Ми йдемо походом гідним, —
всім пригнобленим і бідним
руку подаєм!
руку подаєм!

Оживляєм гори, води,
відбудовуєм заводи,
ростемо ж ми, гей! —
До пустель, каналу й річки
наші славні п'ятирічки —
мов би до дітей,
до своїх дітей.

Наша Армія Червона
стерезе свого кордона,
а в повітрі флот —
він і б'є і сіє й носить,
він республіку підносить
до нових висот!
до нових висот!

Проти мурів, проти молу
в нас бадьорість комсомолу —
ще й підмога йде:
збільшовиченої ери
піонери, піонери—
партія веде,
партія веде.

Не на Рейні, не на Марні,—
в МТС пошлем друкарні —
це ж у нас, у нас!
Ми тривожим стратосферу,
атомне ядро і сферу —
о прекрасний час!
неповторний час!

Неповторний, невмирущий...
Хто ж од нас у світі дужчий?
Із яких країн?
Ми плануєм творчі гони —
за колонами колони,
та все як один!
та все як один!

Та нехай собі як знають
божеволіють, конають, —
нам своє робить:
всіх панів до 'дної ями,
буржуїв за буржуями
будем, будем бить!
будем, будем бить!

ПІСНЯ ТРАКТОРИСТКИ

Як Олеся Кулик тікала на курси 1930 р.

Дим-димок од машин,
мов дівочі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол - річка не та.

Літом я робила в полі,
а як всніжило тіль - тіль, —
я товаришòк питала,
поступала ув артіль.

Ой, артіль, моя «Трояндо»,
маркізет, мадеполам!
Вишивала я узори
з тривогою пополам.

З тривогою — ой же смішно —
з тривогою ну й чудна! —
Тільки десь там загуркоче —
так і кинусь до вікна.

А воно й ніяк не смішно,
бо між наших вороних
повелися тії коні,
що вже знала я про них.

Не сінце вони смакують,
не траву і не овес,
а так ходять, як літають,
завертають в МТС.

Дим-димок од машин,
мов дівочі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол - річка не та.

Тут моя упала голка,
вишитий узор ізблід...
Як не кинувсь я в перерві —
та й собі скорій услід!

В МТС їх зустрічають,
сходяться керманічі,
друзями їх називають,
поплескують по плечі.

Я до трактора підходжу —
сонце яснее! світе мій!
Ой, як хочеться учитись,
щоб вести його самій!

Та пустить же мене, мамо —
звідки в вас отее зло?
Я ж на курси трактористів
У Попівку, у село.

Мати кажуть: бога бійся!
Я кажу: чого це ви?
Доки будуть мене мучить
ваші ряси та церкви!

Дим-димок од машин,
мов дівочі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол - річка не та.

Мати кажуть: і не думай!
Я кажу: все 'дно втечу!
Раз я вранці рано встала,
що й ніхто мене не чув.

У самій лише хустині,
у блаженькім пальтечку,

подалась я на Попівку
по веселому сніжку...

За Харківкою, за мостом,
у тумані, як ві сні,
доганяла я підводи —
не підводи, а пісні.

То виспівували хлопці —
високо ж та весело!..
Що, курсантів не впізнала! —
Ми в Попівку, у село.

Я дивлюсь — і аж не вірю —
все знайомі, все свої...
Сідай з нами, комсомолко,
та й поїдем, та й пої —

Дим-димок од машин,
мов дівочі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол - річка не та.

Миргородська МТС,
7/XII 1933.

І ОД ЦАРІВ І ОД ВЕЛЬМОЖ

І од царів і од вельмож
зоставсь якийсь огидний дроз, —
зостались невігóйні плями —
і тільки попiл над полями...

О вічний бунту грізний мій!
Який твій дивний круговій!
Вриваєшся ти в сонний похід,
як заперечення епохи.

Зчеркнувши з пам'яті всю муть,
ти піднімаєш каламуть,
несеш ту муть і східно й спадно,
аж поки брязнеш її владно.

Ти вже не бунт, ми не раби:
ти план страшної боротьби.
Ти ділиш світ на два — руками:
І ми, як прапор над віками!

Од нерозкутого труда
така земля ще в «них», — руда.
Ростеш — хоча кругом окопи —
під лютим поглядом Європи.

Рости ж, рости, як пишний сад,
на дві журби, на п'ять досад!
Нехай старе смішком ще трусить,
однак: що має жити — мусить!

ПІСНЯ ПІД ГАРМОНІЮ

Рута м'ята да неприм'ята
непрогорнутая трава
Сюди вітер та туди вітер
аж потоками обвіва

Потоки як токи
руто ой рутò
Ти ж у нас так пахнеш
як ніхто ніхто

Повне літо да перелито
медоцвітами нахиля
Дощик бором та перебором
переструнюючи гілля

Танцюючі тучі
ви не при собі
нащо вам ронити
перли голубі

Ось там ходить та вже підходить
трактористка на каблуках
Здрастуй м'ято сьогодні свято
чого ж книжечка у руках

Парубочу хочу
пиху перекрить
того в мене й книжка
от тобі одвіт

Ну та й кріпка ж як тая скрипка
ти русявочко молода

В мене мислі не те щоб кислі
нам злюбитися б не біда

Не кисни не висни
діла не будє
Все вперед та вище
жінка наша йде

Ей юначе ти п'яний наче
не заглиблюєшся в життя
Нам робити да врагів бити
ще й учитися до пуття

Недоречі речі
про твою любов
Ударником станеш
полюблю ізнов

ПІСНЯ ПРО КІРОВА

Зелен сад-виноград,
славне місто Ленінград!
А які твої слова
Про Сергія Кірова?

— Слава, честь більшовику,
що у місті у Баку
під єдине із знамен
кличе тюрк і вірмен!

Гей, червоне знамено,
ти від партії дано!
Раз ми разом, значить разом,
всі ми сходимось в одно.

Сланець, торф і метал,
Біломорський канал!
А які ж у вас слова
про Сергія Кірова?

— Слава, честь більшовику,
що на труднім на віку
був трибуном і бійцем—
з мужнім світлим лицем!

Гей, червоне знамено,
ти від партії дано!
Раз ми разом, значить разом,
всі ми сходимось в одно.

Зелен стан, красен стан,
славен краю Дагестан!

А які твої слова
про Сергія Кірова?

— Слава, честь більшовику,
що в своєму у полку
він прапора не схиляв,
нас від пана визволяв!

Гей, червоне знамено,
ти від партії дано!
Раз ми разом, значить разом,
всі ми сходимось в одно.

Нівабуд і Свірбуд,
ой, який прекрасний труд!
Все вдається, все біжить —
тільки б жити, тільки жити!

— Слава, честь більшовику,
що на труднім на віку
всі деталі розумів,
стать улюбленим зумів!

Гей, червоне знамено,
ти від партії дано!
Раз ми разом, значить разом,
всі ми сходимось в одно.

Ой, Нево, ой, ріка,
де ж життя більшовика?
Ворог в Кірова стріляв,
гад у партію ціляв!

— Поклянемося ж ізнов:
ми відплатимо за кров!
За бійця за сталінця
всіх поб'єм їх до кінця!

Гей, червоне знамено,
ти від партії дано!
Раз ми разом, значить разом,
всі ми сходимось в одно.

КОМСОМОЛІЯ

Славна комсомолія
з ворогами бореться,
мітко націляється,
у боях не змориться
Ціль ця
да яр ця
в пісню перетвориться.

Тож як в дев'ятнадцятім
грізно починалося:
треба було діяти —
класами ж хиталося.
Раз клин
да два клин —
розкололи й сталося.

Що таке — балакати?
з тими з розпроклятими?
Ваше благородіє,
накиваєш п'ятами.
Биймо
да биймо
панів з паненятами!

Ох же і мостили їх!
Ой, по тім'ю стукали!
На наших гвинтівочках
чукикали, чукали—
ловко ж
да ловко,
чортовії хрюкали!

Ще свиней трапляється —
в нашім огороді є,
але ми їх винищим,
чорнее отродіє —
хрюкай
не хрюкай,
ваше благородіє.

Ще багато клопоту
стільки ще турбації:
глянь, як викривляються
фашистівські грації.
Гади!
пощади?
а немає рації.

Будем домолочувать,
ворога докінчувать,
за проводом партії
всі гвинти загвинчувать,
в праці,
в науці
комунізм увінчувать.

Славна комсомолія
з ворогами бореться,
мітко націляється,
у боях не змориться.
Ціль ця
да яр ця
в пісню перетвориться.

ПЕРЕСПІВ ПІСЕНЬ СКОВОРОДИ

Будь славно, природо, за все —
чи тут, чи отам, чи осе —
будь славно, природо, за все!

Ой щастя-нещастя, ой срібне,
чому все трудне — непотрібне?
Тому, що потрібне — це все.

Як будеш шукать свою стать:
користь, любов чи верстать —
шукай свою стать, бо це все.

Ой щастя — нещастя, ой стікле,
життя — розсипне та утекле,
ну як же шукать, коли все...

Шукай лиш властивую стать:
барабан, чи торжок, чи верстать, —
шукай свою стать, бо це все.

ЧУТТЯ ЄДИНОЇ РОДИНИ

Глибинним будучи і пружним,
чужим і чуждим рідних бродів,
я володію арко-дужним
перевисанням до народів.

Воно в мені таке могутнє,
і на стількох стоїть підпорах!
Поцілиш блиском-громом в сутне
і чути: другий грім у горах...

А другий грім — другим ще далі
гримкоче, хоче та радіє,
що поміж націй міст із сталі,
що міжнародна дружба діє.

І ось тут сам, прогримкотівши,
стаєш ясным в своїм розвої, —
як доброго здоров'я пивши
коло криниці степової.

Ой, пивши, пивши, ще утершись —
без попереджень, без умови —
в послідньому вбачаєш першість,
як до чужої прийдеш мови.

До мови доторкнешся — м'якше
м'яких вона тобі здається.
Хай слово мовлено інакше—
та суть в нім наша зостається.

Спочатку так: немов підкова
в руках у тебе гнеться бідна,
а потім раптом—мова! мова!
Чужа — звучить мені як рідна.

Бо то не просто мова, звуки,
не словникові холоди —
в них чути труд, і піт, і муки,
чуття єдиної родини.

В них ліс шумить і пахне квітка,
хвилюють радощі народні.
У них класова чути нитка
від давнини і по сьогодні.

І позичаєш тую мову
в свою, — чудову, пребагату:
А все знаходить це основу
у силі пролетаріату.

26. VII—36. Ірпінь.

ПІСНЯ ПРО КОТОВСЬКОГО

А я шляхту переб'ю
де шляхи де Львовські.
Як махнув же у бою
у дні августовські —
шаблею та шаблею,
шаблею Котовський!

За Країну Рад ідем —
геть білополяки!
Що б то в наше у святе
влізли посіпаки? —
Брешете та брешете,
брешете, собаки!

А Пілсудський каже: «Юж
єстем круль Кийівські».
А його по шапці тут
полк Білоцерковський, —
шаблею та шаблею,
шаблею Котовський!

Чуем слово Леніна,—
Україні жити!
Чуем слово Сталіна —
в одній сім'ї жити!
Леніна—Сталіна —
будем боронити.

Ей, Пілсудський, не спасти
тобі матки-боски:
вже ж тебе перехрестив
на князь олуховський —

шаблею та шаблею,
шаблею Котовський!

За Країну Рад ідем, —
геть, білополяки!
Що б то в наше у святе
влізли посіпаки? —
Брешете та брешете,
брешете, собаки!

А тупу назад, тупу,
«од можа до можські!»
Дасть вам тут по черепу
черепної чоски —
шаблею та шаблею,
шаблею Котовський!

Чуем слово Леніна —
Україні жити!
Чуем слово Сталіна —
в одній сім'ї жити!
Леніна—Сталіна —
будем боронити!

НА ОЛІМПІАДУ ХОРІВ

Розцвітаймо піснею, писаною, усною,
виростаймо щасною, чистою та чесною,
освіжаймось росною, завше земносною,
щиро-прямовисною, усною, прекрасною!

Щоб у пісні чулося: діло увінчалось!
Бо ж за діло й билось — ворогів колосось!
Щоб само співалось, щоб само ходилось,
щоб на крилах мчалось, парусами дулось...

Тут не смій ізбочити, правді десь перечити:
спів не можна мучити, — сміхом треба значити,
мужність забезпечити, в фарбах ожіночити.
Хто не вмів побачити — де вже там позичити!

Спів реальним живиться, цим як бритва правиться,
гнівом грізно бровиться: ворог сам не з'явиться.
Як фашизм удавиться — всесвіт ущасливиться.
Хай нам сонце дивиться! Сталін нехай славиться!

Розцвітаймо піснею, писаною, усною,
виростаймо щасною, чистою та чесною,
освіжаймось росною, завше земносною,
щиро-прямовисною, усною, прекрасною!

Згинь старе із мріями — йде нове з героями! —
з розмахом, із зброями, з золотими збруями!
Бризнем водогроями — в нас таланти строями!
Хай нам сонце дивиться! Сталін нехай славиться!

ПЕРШЕ В ІСТОРІЇ

Що у них самі ж колючки — гострі та суворії.
А у нас гінкі берези — срібні, яснокорії.
Буржуазні «свободи» — плюсклії ще й хворії.
Наше ж право, рівне право — перше ув історії!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде, —
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

Ой гнилеє ж панське право по своїй брехливості.
Бо без впливу, без маєтків, без цензу осілості
не доб'ється його бідний, як якоїсь милості.
Наше ж право, рівне право — цільне в своїй
цільності!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде, —
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

Що банкірам служить бідний згорбленою спиною,
скоро їм в житті постане грізною причиною.
Ми ж пишаємось героїзмом, честю,
батьківщиною.
Женщина у нас у праві рівна із мужчиною!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде, —
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

Те, що нам за днів царату тільки було мрією,
дійсністю тепер явилось, діючою дією: —
демократія радянська розцвілась лелією.
і для бідних всього світу стали ми надією!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде, —
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

ДАВИД ГУРАМІШВІЛІ ЧИТАЄ ГРИГОРІЮ
СКОВОРОДИ «ВИТЯЗЯ В ТИГРОВІЙ ШКУРІ»

Жартував Гурамішвілі да з Сковородою:
ой же й дівчину я бачив з мужньою ходою!
Хочеш? — підем познайомлю. З піснею, з ігрою —
ти сюдою, я тудою — зійдемось горою.

Тут Сковорода підвівся: слова твої ж ярі!
Щастя я в душі шукаю — не в плотському чарі.
Що мені дівочі очі, голубії, карі? —
Зачинив у світ я двері — ме давхуре карі.

І сказав Гурамішвілі: не сміши, Григорій!
Хочеш бути як береза в льолі білокорій?
Зовнішнього відректися? всіх віків, історій?
Ей, слова твої несмачні, як густий цикорій.

Ну от ти шукаєш щастя, але де — в пустелі?
Ну от ти угору рвешся — над тобою ж стелі?
Будь земним, життеупругим, як герой в новелі!
З Руставелі бери приклад, тільки з Руставелі!

І почав Гурамішвілі, ставши серед хати,
да словами ж Руставелі світ старий хитати.
Ей, Сковородо, ти хочеш од світу втікати?
Чи ніколи не кохав ти? чи не нюхав м'яти?

В вісімнадцятім столітті, у просвітнім віці
стидно нам шукати вати — миру в чоловіці.
Що якби та пошукав ти у людини криці?
Дрогнув тут Сковорода: я знаю, — відповів: ме
віці.

Криці кажеш ти? заліза? — і, розкривши руки,
враз Сковорода промовив: ось я весь! На муки,

муки бідних я дивився, тільки ж за поруки
не знайшов я, щоб звільнити їх од пана й дуки.

В Руставелі яр заліза? — дай же тої ярі!
Був у біблії я довго, як у темній хмарі.
«Вепхис Ткаосані» чую — сам горю в розгарі.
Відчинив свої я двері — ме гаваге карі!

І почав Гурамішвілі, ставши серед хати,
да словами ж Руставелі світ старий хитати.
Він читає та хитає — й сипляться агати,
і алмази, і сапфіри — тільки б підбирати!

Так і світяться додолі — годі вже! доволі!
Що ні вірш та що ні думка — радсці ж і болі.
Й поміж них одна прорвалась, як буран на волі:
Всіх рабів, в кайдани кутих, визволи з неволі!

Що такеє раптом сталось? Що з Сковородою?
«Визволи рабів з неволі», — повторив луною.
Руставелі, в Україну підеш ти зо мною:
буду я тепер ходити з думкою одною, —

від Ізюма до Полтави, ще й до Кременчуку.
Дівчину, просту крепачку, я візьму за руку.
відкупивши її в пана, віддам у науку.
Ой панам тепер проклятим нароблю я стуку!

І Сковорода промовив та слова ж веселі:
Руставелі, Руставелі, я — в новій оселі!
Ой спасибі ж Руставелі за слова за ярі!
Відчинив свої я двері — а був як у хмарі, —
відчинив у світ я двері — ме гаваге карі!

Грузинські слова тут означають те ж саме, що в кожному
наступнім рядку після них сказано по українському.

20-ХІІ 1937. По дорозі на Тбілісі.

ПІСНЯ МОЛОДОСТІ

Значить, єсть у нас ті соки, що коріння поять.
Єсть плоди червонощокі, що к зимі достоять.
Ті майстри, що дім будують і подвір'я строять.
Юнаки, що завше норму удвоять—потроять.

А пісні співатися
чёрвоно, крилато!
Танцю танцюватися,
бо на те ж і свято.
Гей танцюй да гей танцюй,
серце ворога клинцюй!
Все зробив ти? — не забудь:
весел
будь!
Весел, весел, весел будь!

Єсть у нас могутні люди, що немов із сталі.
Дихаєм на повні груди, прозираєм далі.
У великому ж працюєм, у всесвітнім залі —
перельоти і змагання, матчі, фестивалі.

Дружбою ми здружені
Батьківщино-мати,
в наші дні напружені
що нам треба знати? —
Чи це ворог чорний, білий,
чи від злості посивілий,
а чи жовто-голубий,
просто
бий!
Просто, просто, просто бий!

Як гірлянда із калини, що вже не порветься,
між народами країни дружба розцвітеться.

А в тій дружбі, молодече, це ж багатством
зветься —
і танцює, і сміється, й де воно береться!

А пісні співатися
чёрвоно, крилато!
Танцю танцюватися,
бо на те ж і свято.
Гей танцюй да гей танцюй,
серце ворога клинцюй!
Все зробив ти?—не забудь:
весел
будь!
Весел, весел, весел будь!

Значить, єсть у нас здоров'я, і краса, і сила.
Вірю в творчість і любов я, що мене зросила.
А були ж ми, як послідні, чорна смерть косила,
Революція Жовтнева бідних воскресила!

Дружбою ми здружені
Батьківщино-мати,
в наші дні напружені
що нам треба знати? —
Чи це ворог чорний, білий,
чи від злості посивілий,
а чи жовто-голубий,
просто
бий!
Просто, просто, просто бий!

ГОРЬКИЙ

Розкорінюється дуб та на всі боки,
а вгорі гілля його, як тая стеля.
Корінь Горького — у кожному народі,
в українській він землі аж переплівся.

Гей, з Мануйлівки встають легенди бурі;
над Голтвою пісня радість колисає:
а в Чернігові садки тремтять і досі:
лист із Капрі проказав їм Коцюбинський.

Як ходив із правдою між людом Горький —
то ж і бралося на нього люте панство!
Тільки — чувано хіба коли такеє,
щоб пани та не жахались правди світла?

Ось і зараз — на суді ж одкрилось ясно,
що вони протесту Горького боялись.
Як же не боятись! Кришталево-чесний
Сталіну він був порадником найближчим.

Ах, гадючі жала, прихвосні фашизму!
Ну авжеж що Горький панство розметав би!
Він би скелями ненависті закидав
вас, собак неситих, зрадників проклятих!

Ах, гадючі жала, розпродажні душі!
Україну в кабалу вам продавати?
Ми вас, проклятувши, з пам'яті ізбудем!
Кригами презирства в небуття затиснем...

Хай лиш бороги посміють зачепити —
ми їх добре пошануєм, пошаткуєм!
Наше серце тільки партії уважне,
наше серце тільки Сталіну одвітне.

ПЕРШЕ ЗНАЙОМСТВО

(Чернігів, 1910 р.)

Пригадую: осінній день. Прихильно
по-щирому синіло небо. Синь
його — немов би срібна! Легкокрильно

той срібний пил носився з вітром. Тінь
була в садках суха аж посивіла.
І, як стара, тремтіла далечінь...

А чи не вийти б на етюди? Сила
якась тягла мене із кам'яних
казенних стін на простір! Закінчила

уроки ж семінарія — і сміх
і крик під музику губну нехитру
по класах залунав. Зза тісних

я виліз парт. Почистивши палітру,
її в етюдний ящикок уклав
і защепив гачками — й ось... під вітру

постійне забігання (ніби знав
той вітер, де мені іти) спішуся
із ящиком в руці до Валу. Сгав

на вуличці я раптом і дивлюся:
та можна ж тут! Он поблизу тече
тихенький Стрижень. Правда! Примощуся

та й малюватиму. Почав. Пече
згори так сонце! Сонний час. Чиновник
якийсь пройшов. Я знову сам. Плече

одне моє на сонці. Наче мовник
чужою мовою заджеркотів
пожовклий ясен падо мною. Човник

на Стрижні повернувся... Я хотів
покласти ще краплаку на палітру
і мимоволі оглянувсь. Летів

із клену листопад, і струмом вітру
односило його аж на дроти
на телеграфні, де він, як на цитру,

по струнах грав... Внизу ж, немов рости
з землі узявсь, підвівсь якийсь високий: —
— Нуда, а як усе це принести

додому? — він промовив. Чорноокий.
У капелюсі. Й повно на руках
живого листя! А в очах — неспокій.

Коли і як підсів він? Чи в словах
його було й до мене щось дотичне?
Та й хто він сам — не знав я. З гілки птах

спурхнув. Буран ущух. І сонце вічне
засяло. Незнайомий подививсь
(в очах його щось тепле, чоловічне!),

на мене глянув він ласкаво. Стрівсь
аж десь в душі зо мною, усміхнувся
й пішов. А я зірвавсь, на ноги звівсь,

стояв, про все на світі я забувся
і вслід йому дививсь... А через п'ять,
приблизно, днів — великий в нас відбувся

у семінарії концерт. Стрічать
гостей запрошених самі ж ми учні
взялись. По коридору вже гулять

прибула публіка пішла. І штучні
звисали над дверима в зал гірлянд
разки дебелі. Отже ми, підручні,

стояли біля входу. Про Жорж-Занд
розмова долетіла... Ці пройшли —
вже друга пара: х-ха, невже у фант

не вмієте?.. і третя знов... З імлі
розмовної вони все виринали,
а я стояв замислений... — Найшли! —

хтось крикнув біля мене: ми й не знали,
що ви ось тут... у мріях... Як ві сні
я стрепенувсь! Дивлюсь і завмираю:

до мене ж усміхаються ясні
І чорні очі! Хто це? А! високий...
Це той високий, що тоді... рясні

листочки ясенів... І неспокій
той самий ув очах. — Ну, не журись, —
сказав учитель малювання: — поки

там що, а ми вже й познайомились, —
це молодий поет, що мо й до друку
пора б його... — Ага, ага, надісь

уже от стільки написали? — руку
по-дружньому до мене простягнув
високий, лисий, — засміявсь без звуку.

— А це ось Коцюбинський, — підморгнув
мені учитель малювання. — Фата?
у мене вирвалось... Високий був

такий радий: та фата ж... Розіллята
в очах його за мене радість — враз
передалась і мені. Багата

душа його озвалась: — ми вже раз,
здається, бачились? — І взяв за плечі
мене злегенька він, і мій екстаз

оберігаючи, між молодечі
повів ряди, між юні пари... З ним
мені було так легко! Жарти, речі

кругом лунали. Я ж не чув. Одним
його лиш голосом впивавсь. Сердечним,
м'яким, ще й теплим сміхом золотим

з іскринками... — Ну, не журись, — безпечним
мене своїм тут ліктем підштовхнув
учитель малювання. Словом гречним

хтось привітавсь до нас... Сміявсь і гув
і рухавсь коридор... Дзвінок почувся —
тож люд увесь поволі повернув

до зали. Й ми утрюх пішли. Вже чувся
там настрої концертний. Поту ля
дав кларнет альтам. І розгорнувся

од проби інструментів гук! Здаля
здавалось: звуків суперечка. Взявши
і я тут свій гобой, що, як маля,

весь шум оркестру тонко пронизавши,
заплакав, — знов поклав його, а сам
тремтів я... Капельмейстер, вгору знявши

оббиту паличку, всім голосам
сказав замовкнеть. Стихло в залі! Глінка
у музиці заговорив. Лісам,

що все росли із звуків, порошок
жива із неба сіяла привіт —
тріолями. Озиме і травинка

заслухались. Скінчивсь зимовий гніт —
весна! Саме лиш сонце, та в блакиті
ота пташиночка. Е, ні! І піт,

трудящих піт, що в «Intermezzo» в житі
його ж сам Коцюбинський відчував
як головне: крізь нього ж бо — всі ниті

в майбутнє, в «завтра»! Це оркестр іграв
прозорий «Жайворон», І на гобої
радіючи, я бачив — мов читав

те «завтра» Коцюбинський: — і двобої
ще ж будуть і бої!.. Принаймні він
дививсь кудись поперед себе. Строї

мінялись в музиці, а він один
сидів наструнений і себе гідний —
серед усіх — творець! Я тих хвилин

ніколи не забуду! Любий... Рідний...

17-IV 1938

НА «СУБОТАХ» М. КОЦЮБИНСЬКОГО

(В Чернігові 1910-го року, як я ще вчився в середній школі)

Високий, трохи зігнутий у плечах,
він зустрічає нас на дверях: о!
сьогодні й новички є? А по втечах

не кинуться ж за вами? Все одно
(ми сміємось) не вернемось: хай правлять
«всюношну» батюшки и без нас, в рядно

чи то пак в ризу обіп'явшись. — Давлять
церквами вас, як і мене колись
душили. Ну заходьте ж. — Нас цікавлять

суботи Коцюбинського, а слизь
церковна... ой, набридла ж як! Привітно
сміється він до нас. І тепла бризь

в очах його: — Помітно ж бо, помітно,
що ви не будете царю служити
та церкві. Роздяглися? Прóшу! Квітно

до зали двері розчинились. Жить
схотілося ж одразу — стільки люду!
Від лампи від калільної дрижить

кружечок там на стелі... Йдем, без труду,
по теплому знайомимось. І враз:
— Дозвольте сказати? а то забуду!

(Присутні в залі втихли. Квіти з ваз
теж насторожились): — поет між нами!
Усі: поет? а де ж?.. І кожен раз

дивились на дідка, який (з бровами —
острішками) сидів і все гортав
журнал якийсь. І я з товаришами

своїми теж на нього поглядав
з цікавістю. Та Коцюбинський: — бачу,
що не вгадали. Гляньте ж! — показав

рукою він на мене. Як в гарячу
я воду вскочив! Сердце налилось...
бо справді ж: молоденький — що я значу?

А він сідає тут до столу: — ось
той зошит ваш, що ви його в суботу
дали мені. В ньому таке є щось

крізь зелень прозира!.. Ну як, в роботу
ми включимо і це? — він запитав.
Усі: будь ласка! просим! — Про голоту

тоді я прочитаю. Тиша. Став
читати він — і я в своїх писаннях
побачив те нове, чого не знав

раніш. В притишеннях і в наростаннях
гнучкого голосу його — рости
почав я! А відтоді ж у зростаннях

все йду. Як де убрід. А де й через мости.

А прочитав тоді М. Коцюбинський саме оцей ось вірш:
«Розкажи, розкажи мені, поле: чого рідко ростуть
колосочки».

1937

ПОЄДИНОК КОТОВСЬКОГО З БІЛОПОЛЯКОМ

Наскочили одні на одних несподівано. Удень. Там, де гай осінній пожовклий, прозорий, поруділий, кінчаючись, немов би ще хотів себе продовжити чагарем, ліщиною, перелісками, — раптом заголубіло щось. Кіндрат: польські улани? А цить... ого, та в них шабель із шістдесят буде, а в нас усього ж сорок. Оксен: приймати бій, чи ні? — Але тут одразу, вихопивши шаблю, Котовський: за мною! А голубі улани теж—з криком ринулись на котовців. І попереду летів у них цибабий сивий вершник. Іх, як і зштовхнулися ж! — аж кресонуло на всі боки...

Тут не було ні гармат, ані бомб, ні швидких
кулеметів —
чиста робота! Все шаблею тільки — чикрижі
по крижі! —
шаблею тільки по черепу черсне та й тупо
оддасться;
шваркне при шиї самій, шараконе — і навіки
одхватить
голову ту білопольську, що вже,
й одлетівши, з розкритим
ротом (немов би збиралася крикнуть) —
з коня тут котилась,
долом стрибала, та ще раз і ще...
а свого докотившись,
шиєю вгору, як зрізана тиква, гойднувшись
ставала;
кров тільки з шиї густая спішила —
у рот, ще розкритий,

й плечі могутні зверху освітить,
на шаблях сікучих,
гострих шаблюках, що так тобі й чешуть,—
сонце відблисне,
сонце в них блисне, по всіх переблисне,
та враз заблiskoче,
скочить на вістря холодне й як стій
у ворожее серце
разом із ним воно різко вженеться!

А сили ж поляків
більші були, але сили якії?
Не кожен з уланів
знав за що бився, а наші ж котовці,
свідомості повні,
знали, що бились вони за країну
радянську, — країну,
пана в якій вже нема і ніколи не буде.

Поляки
шаблею місця шукаючи де б уколоти, —
й словами,
лайкою, криком кололи: на пана ідеш?
ах ти ж бидло!

— Нна! — тут котовець йому: як ти пан —
получай же за «бидло».
Й раптом пан голубий опинявсь на коні
одноруким.

З другого ж боку колов уже інший:
бунтоваць? босота!
— Нна! — тут котовець йому: як ти пан —
получай за «босоту»
Й раптом пан голубий трохи нижчим ставав,
безголовим.

— Господи-боже, прийми мою душу! —
кричав розгубившись
третій улан, коли шаблю котовець з руки
йому вибив:
матко-боска, вмираю ж за Польську
від можа до можа.

— От і дурний, що «від можа до можа».
кольнув тут котовець

дісно): чули? Нещадний: та що ви за нього турбуєтесь? Маленький він чи що? — з'явиться. — І то правда. — сказав Мартин, утираючи піт з чола правою рукою, що в ній шабля невитерта поволі гусла і темніла. І всі вони — в одставленій руці далеченько від себе шаблі свої тримали (це — щоб коней не замазати) і густо-чорне з їхніх шабель стікало на землю, на жовте листя опале, по краплі падало з вістря...

Коні ж бійців аніяк не хотіли стояти на місці:
все ще мов грались — самі повертались
в один бік, у другий.

Коні з налитими жахом очима тривожно
косились:
що? чи нема ще де ворога? всіх пересікли? —
і часто
ніздрі свої роздимаючи, важко боками носили,
глухо ржучи самим черевом, в землю
мостили копитом.

І кожен з котовців до коня свого: ну що, брат, стомився? Абож: еге, та я бачу, іще тобі мало. І самі собі відповідали: чого ж там мало—хватить. І кожен, вловивши гілку над собою, обшарпував затиснутою жменею листя її осіннє холодне. І з полегшенням шаблі свої тим листям обтирали. Та все на купу з трупів то один, то другий поглядали, — на землю, кругом притихлу, непорушно заголубілу, — на розкинуті проти тісного гайового неба руки ворога, — на виставлені, скорчені коліна, що витикались, — на голови одсічені, що кругом валялись — которі:ї де і як прийшлося впасти — чи то носом у кучу мурашину, чи вухом до землі: ї щокою, а чи шиєю вгору, шиєю, що з неї ще кров виступала густо. — Добре! Так добре, аж серце радіє! Але — де ж це Котовський?

Глянув Оксен, подививсь Лук'ян,
а Котовський аж онде:
кінь його Орлик несе проти сивого
вершника! — Битись? —

— Ну я ж стсю, — спокійно йому Котовський, іще й рукою — тією, що з шаблею — убока взявся, — я стою, але дозвольте спитати, чою це ваша милость так ловко дрібушечки на зубах вицокочує? Чи може якраз замість кулемета вас у Польщі найняли?

— Що? — завищав тут поляк: — щоб мене
ображать? Не позваляю!
Як це ти смієш із мене сміятись? Я шляхтич!
а ти хто?
В мене ж маєтків — аж золото капає!
хліба, худоби...

— Пробачте, ваше сіятельство, — смиренно сказав Котовський: але мені здається, що у вас он із носа капає трохи, га? Ануда, що слід було б спочатку вам утертись, а тоді вже й балакати зі мною. (і раптом міняючи смиренний тон на гнівний, владний): хліба й худоби, кажете? Так чого ж ви тоді на наш хліб зазіхаєте, на нашу худобу? Ех ви ж... шляхта недорізана!

— А! так ти ось як? — поляк верескнув:
приготуйся ж! — і шаблю
вгору піднісши, він раптом завмер на хвилину,
бо часто
смикатись шиєю став, мов із петлі тісної
вилазив.
Гикавка гостра напала і він — ковтне слину
та й кавкне;
стримає себе, що от уже наче й минуло —
та й знову
кавкне, аж Орлик, Котовського кінь,
реготати узявся:
що це бо справді? — заржав він: противник
полови об'ївся?
Й тупнув копитом, ще й ямочку вибив —
таку глибоченьку,
темну провальну, що й сам із Котовським
набік похилився.

— Ну ти! не балуйсь! — ласкаво сказав Котовський до коня. І, відхиливши свій корпус назад та набравши поводи на себе, він послабленими шенкелями осадив Орлика назад. І знов до циба-того спокійним, немов би співчуваючим голосом: — е-е! кепська ваша справа, я бачу. Чому кепська? Та ж у вашої світлості ще й досі, видно, судороги не проходять. Хм. Добреж я, значить, тебе, пане Пшесмицький за горло колись був подержав. — Як?! Котовський! — жахнувся Пшесмицький. — Так! він самий і є, — відповів Котовський: а що не впізнав хіба? Той самісінький Котовський, що у бесарабського поміщика (пам'ятаєш, як я служив у твого пана садівником, ще до революції, а ти був правою рукою гнобителя пана?) за те, що я оступився за бідних, ти хотів мене... Пшесмицький й (аж задихаючись від люті): так, я хотів тебе вбити і, давши оголошення скрізь Котовського шукати, оцінив твою голову у 10000! Так ось коли її нарешті маю! Котовський: так ось коли і я твою голову маю, — голову, що й копійки не варта, але ж мені зараз для розплати потрібна. — Ні, ще не маєш! — осіпнувши коня, процокотів зубами цибатий: «для розплати», — хлоп ти неуконі! — і кінь його, гарцюючи, повернувся чогось лівим боком: повернув свого Орлика й Котовський — і стали вони як при роз'їзді: цей хвостом сюди, а той хвостом у інший бік. Пшесмицький й: зі мною битись — це тобі не пісеньку про хоца Кодряну співати. Котовський: а ти тільки одного Кодряну й знаєш? А іще ж я й про хоца Воїну з другом дитинства свого співав, із Кіндратом (не повертаючи голови) — Кіндрате, чи чуєш? (Хлопці, презирнувшись винувато, аж тепер тільки з Кіндратом страшно щось відчули, і зразу ж потиху троє відділилося до гаю). Котовський: а Воїну — це все одно, що український Кармелюк, він і свого молдавського пана добре бив, та лупив же і вашого! Зрозумів? Де тобі, мізерії такій. зрозуміти, — ти ж бесарабському поміщикові Пуришкевичу увесь час чоботи лизав.

— Ах ти ж нещєнсни! — поляк завищав.
І коня свого вліво
поводом змусивши тут повернутись,
сам ізогнувся:
очі — мов спущєні з цепу собаки;
зубами аж клацнув;
шиєю смикався теж, начє з петлі
тісної вилазив.
Шаблею ж — чисто як віничком дєсь обмітав
павутиння! —
легко помахував: ось! — верещав він:
ану підступися!

— Ах ти ж мерзотний! — Котовський гукнув.
І, коня свого вліво
внутрішнім шєнкєлем підштовхнувши,
сам відхилився:
очі — як тії прожектори два,
що на хвильку пригасли —
й раптом блискучим розплющатся в гніві,
всього тебе знижуть,
наскрізь понижуть, просвітять, проріжуть,
до мозку проколять.
Шаблею блиснувши, приснув презирством:
— ну що, ізлякався?

— Панє Пшєсмицький, не здавайтесь! — захрипів,
по землі качаючись, недобитий улан. Котовці ки-
нулись було туди, щоб його... — Не треба! — зупи-
нив їх Котовський: — хіба не бачите? і так уже ж
сам він доходить. А рука улана немов ще хотіла
щось сказати: ізза трупа коня свого попробувала
привітно панові своєму помахати, та й зразу ж
упала — важка, непотрібна.

— Я ізлякався? — поляк підсмикнувся: щоб я?
пан Пшєсмицький
хлопа боявся?.. І півником крикнув:
— ого! Какаріком
воло надувши: — пшепрášам! —
од злості труснувся.

Плюнув, алеж обплював тільки груди собі.
А утертись —
заняті руки були. — Пам'ятаєш? —
продовжував: як я
вдарив тебе, коли ти захищати почав
двірську челядь.

— Що ж, пам'ятаю, — йому тут Котовський:
— це все що згадав ти?
А ніч! У саду! як тебе я піймав та як,
тії спустивши
з тебе, усипав гарячих по голому тілу!
А бив я
дошкою з ящика — в ній ще стирчали гвіздки
і гвіздочки.
Ух і вертівся ж ти в мене! та ох же
й крутився! А потім:
ой! — запищав: я не буду! ніколи не буду.
більше не буду.

Мов буря зірвалось за спиною Котовського — аж над гаєм гайвороння знялося! Та Котовський не оглянувся, навіть бровою не повів. Він знав: це його хлопці, горді за нього перед ворогом, раптом реготом вибухнули скаженим, а пересміявшись трохи притихли. А сонце спід хмарни.. занавісок теж і собі, приплюснувшись носом до шибки, з цікавістю поглядало: а що то воно буде?

— Буде таке, — тут ізнову Котовський:
— що я тебе кокну —
й чесно розстанемось. Ну? Починаймо?
Пшесмицький: убити
хочеш мене ти? Котовський: а ти
не хитруй. Убивати
ще я нікого ніде не вбивав, а боротись,
битись —
завше охочий. У рівнім бою саме ж діло
покаже —
хто з нас лежатиме долі, а хто переможцем
лишиться.

він пам'ятатиме клятий! — Та — дзвяк його
знову по шаблі,
дзвяк його ще раз, — оце щоб не хвастав.
У нас щоб не шастав!
— Ну, то Антанту тоді я покличу, —
скрикнув Пшесмицький:
всі буржуазні країни, усіх королів
і банкірів,
папу римського, бога самого на тебе
настрою!
— В бога, — йому тут Котовський: ми зовсім
не вірим. А папи
й мами твоєї Антанти — теж аніяк
не злякались.
Що ти пициш тут, ну що ти змагаєшся?
Гусінь зажерва!
Жевжик нещасний! Це ж ви українців
у Польщі гнітили!
Сало пузате! Це ж ви білорусів живими
копали!
Прокляте падло! Це ж ви, як Петлюра,
євреїв громили!
Будете ж знати тепер — і від нас, і від люду
від свого!
Комуністичная партія Польщі зростає!
Будеш,
пане, летіти з палаців! — Та дзвяк його
знову по шаблі!
— Будеш летіти та ще й як! — не втерпів за спи-
ною Котовського Нещадний.
Коні злетілись один проти одного,
з храпом на диби
знявшись, немов би боролись ногами
в повітрі. Завмерли
хлопці Котовського, стежили пильно:
ага? тільки крикне
радо которийсь, абож: а ще так його, так!
А цибатий
просто вже ліз як сліпий, та Котовський
удар оберігав свій
десь наостанок, а тільки одбиви вправно
робив він.

Отак, змагаючись на здіблених конях, непомітно одійшли вони до примороженого клена серед поляни. Вітер війнув — листя з клена жовте, жовтаво-золоте полетіло! Попавши в повітряні потоки, воно безжурним табунцем спочатку покружляло — повертілось над двома єдиnobорцями вгорі, а потім, нижче спустившись, посідало їм на голови, на плечі, на гриви коней почіплялось. А те листя, що вбік поодлітало, — немов би вже й кружляти розучилось: над самою землею, де вітру нема, рясно злитими зливками золота падало...

Падала млява рука і в цибатого:

він употів весь.

Кінь його теж опустився на передні,

назад осадився.

— А! захарамаркавсь? — крикнули хлопці: бо все ждав, що на поміч хтось прийде? А Котовський: ану дисципліна! І враз рубонув прорізуючим ударом, ударом з одтяжкою і те, що звалося Пшесмицьким, квякнуло мокробризкуче і як поготовому напополам від голови по черепу і глибше — розхилилось, одвалилось; а, одвалившись, немов незвичайними нагородами повисло на плечах (аж дивно), плечі оцяцьковані, а голови нема.

Мов зливки золота із срібних лопат дзвінких раптом за спиною Котовського сипнув хто в потоки! Це його хлопці, горді за нього, так щедро сміхом дзвенючим сипонули!.. а безголовий цибатий, перед тим, як упасти, ще трохи похитався на коні, немов би роздумував: а в який саме бік хилитися? І шаблю випустив додолу він, сам грякнувся на землю. Кінь його злякався і помчав — та чомусь помчав у той бік, де стояв Оксен кучерявий. Оксен: тю на тебе, сатано! ага, догрався? (а підїхавши до гурту, радіс закричав): ой, папашо, красота! Одне тільки недобре: ну й що б було його мені віддати, ще тоді, як я просив!.. Та я б його... А з другого боку, підлітаючи на коні, Лук'ян довгоносий аж не тямив себе від захоп-

лення: ой же й дійсно розкіш! Але тут хлопці: тс! тс! несуть... Котовський (швидко обернувшись): кого несуть? Нещадний (ведучи свого коня на повіді): ну як тобі сказати, Григорій Івановичу? Язик же не повертається. Котовський: ну що таке? та швидше ж бо кажи! й чого ти без шинелі? Нещадний: Кіндратові твійому шинелю я віддав (сказав і, затулившись рукою, гірко враз заплакав). Котовський: Кіндратові? (шенкелем свого Орлика повернув). Що таке? коли і як це могло статись? Чого ж ви мовчите? Чого раніш мені цього не говорили? Чуєте, що я сказав? Нещадний: ну як можна, коли ти бився з оцим ось... (Плюнув на труп Пшесмицького і знову закритися рукою). А Мартин (на коні): та й самого ж Кіндрата ми довго не могли знайти ніяк. А він був он там, на самому споді під купою поляків.

Але Котовський вже їх не слухав. Орлик стрілою поніс його туди, до гаю! Назустріч йому із гаю четверо хлопців — на шинелі, як на носилках, виносили Кіндрата. — Кіндрате! — крикнув Котовський і простягнув до нього руку з шаблею, яку ще й досі не вкладав він у піхви. Але зараз же нахмурився і відхилився як од нестерпного видіння: Ні, ні... це не Кіндрат... не Кіндрат? а хто ж тоді? О—о!.. (застогнав і враз тихим голосом ласкавим заговорив): Кіндрасю, чого ж це ти такий необережний? Вони на тебе зграєю насіли? Чудак, так ти б мене гукнув. Ти, кажеш, гукав? А як же так, що я й не чув, — ой, Кіндратоньку, Кіндратку... (лівою рукою зняв із голови червоного свого кашкета).

Хлопці тим часом мовчки поклали Кіндрата на м'якому листі нападаному на червонястому із осінніми крапками, смертними, як тая парча, листі золотому... Під'їхали й ті, що були коло клена, познімали шапки свої, глянули на труп — і зрозуміли, чого це Котовський аж наче осів плечима. — Горем,

Кіндратку, не можна жартувати, — так само проникливо і по-дитячому чисто продовжував Котовський:—Скажи, що ж це ти зробив зо мною? Ти встанеш знову, ну правда ж, скажи, ти встанеш? І ми побіжимо в той яр, що за Кокорозинською школою, де ми з тобою ще дев'ятсот третього року прокламації читали. А потім увечері в село Бієшти підемо на «джок» і ти будеш танцювати, а під час танців вербувати хлопців до нашого підпільного гуртка: Ну то чом же, не встаєш, чуєш ти, Кіндратку?

На шинелі ж, у вічному заціпенінню, лежало щось таке — посічене! пошматоване! — що й трудно було в ньому людину впізнати.

— Розгнівався на мене, Кіндраточку? Чи може загордився? — Котовський, підвівши свою голову, поволі обвів усіх ясними очима, повними сліз, і немов би скаржучись промовив: — що ж... не хоче говорити. Ой, важко мені, товариші, важко! (і сам закрив лице своєю рукою). Сльози душили котовців, і вони, як той клен приморожений, на вітрі з непокритими головами стояли, глибоко всім єством своїм чуючи, що і в них оце листя спадає потроху.

— Ну добре! — обиженим, захриплим од горя голосом промовив Котовський. (Надів свого кашкета, за ним і всі хлопці голови свої покрили). Добре. (І ще раз, тільки вже голосом вищим): добре! нехай і так! Ми ще покажемо!.. Осадив Орлика назад, хлопці теж — у другий бік із кіньми відступили. І залишилось посередині між ними на шинелі Нещадного те, що вже ось одійшло від них, і відійшло навіки. Котовський: так от що! Героя (це він промовив зично) — орла (це він промовив гордо) — славного борця за свободу (на повний голос закричав) — борця за щастя трудящих — пошануємо ж ми так, як він того достоїн. Кіндрата з честю поховайте та не денебудь, а отут під гаєм. Нехай йому влітку сонце світить, нехай

його пташки щоранку будять; нехай йому листя цілоденно і вночі шумить — великій славі його задрячи своїм шумом, шумом рясномільйонним. Мільйони Кіндрата будуть пам'ятати. А що торкається оцих (шаблюю в руці показав на голубії трупи), що торкається панів і буржуазії, світової наволочі — клянимося, товариші, ось зараз тут над останками героя, що ми їм (голос його ще вище зазвенів, очі гнівом налилися), — ми цього їм ніколи не забудем! Усі: клянємось тобі, Кіндрате. Ми помстимось за тебе. Бити шляхту ніколи не забудемо! (І почали копати яму).

А Орлик сердито заржав, ще й тупнув копитом у землю. І за один раз — ямку вибив у ній — да таку глибоченьку, темну, провальну, що й сам із Котовським набік похилився. А Котовський хотів було сказати йому: не балуйсь! — та так і не сказав нічого. Він все ще тримав у відставленій руці гостру шаблю свою. І густо-чорне стікало з неї на землю, на листя, на зливки золота по краплі капало...

МОЇМ ВИБОРЦЯМ

В юрті я сидів на килимі в гостях
у столітнього акина у Джамбула,
коли раптом увійшла новоприбула
рада гостя з телеграмою в руках: —
з неба птах!

Україна й тут про тебе не забула!

Всі присутні, що жували беш бармак¹,
зупинилися: а що там? хочем знати!
Кандидатом висувають в депутати?
Срібна радість! любе щастя! добрий знак!
І юнак
переклав Джамбулу — той почав співати.

Ой, домбра моя, Джамбулова домбра!
Ти вітай поета приграванням мірним,
осипай його зерном пісень добірним,
щоб ніяк він не сушив свого пера, —
для добра
хай народіві слугою буде вірним.

Ой, домбра моя — душевні дві струни!
пам'ятаєш нашу долю незавидну?
А тепер свою ми владу маєм рідну,
і щасливі ж любі дочки і сини, —
ти дзвени
славу Сталіну — високу та побідну!

¹ Казахська національна страва.

Тут устав я і Джамбулу відповів:
Розуме одстояний і многолітній!
Ти — пшениці колос, я ж мов колос житній.
Нас один і той же дощик покропив: —
лийся спів
про закон чудесний Сталінський новітній!

Ну прощай, Джамбул! і степ, і ти, горо!
Ви прощайте, любі друзі побратими!
Та вже ж моє серце під горами тими,
де Тарасова могила, де Дніпро.
Там добро
колосками визріває золотими...

І до вас я повернутись поспішив, —
Ось я весь стою! як єсть тут перед вами!
Зразу й радості не вимовиш словами!
В дні врожайнії, напередодні жнив
в нас один мотив —
Сталінові слава! — в місті й над полями!

Вам подяка — за довір'я і за честь.
Обіцяю бути вірним я слугою.
Україна стала іншою, другою!
Хай дає мені наказа — я готовий! єсть!
Буду я робити —
під рукою Сталіна під дорогою.

Вірш прочитано автором на мітингу в Каневі перед своїма
виборцями 11 червня 1938 р.

СТАЛЬ І НІЖНІСТЬ

НА ОДЕРЖАННЯ ОРДЕНА

Я одержав нагороду.
Що скажу своєму народу?
Тільки те, що я із ним
буду жить життям одним.
Буду піснею дзвеніти,
і мужатись і мужніти, —
через довгі мости
переходить і рости.
Ой, яким же мені бути:
з холодочком м'яти - рути?
Чи суворим як той став, —
Щоб аж ворог трепетав?
Розстановка ж сил у світі
і жорстока і складна.
Ще Європа в ближнім літі
стрепенеться аж до дна...

І народ як нива грає,
голосом відповідає:
сталь і ніжність, любий мій,
поєднать в собі зумій.
Все вмісти в душі: — і м'яту,
і Європу перем'яту:
ти узорами узорсь,

до глибин перепрозорсь.
А прозорість тут не проста:
мускулиста, повнокоста, —
що могла б і жить, і жить, —
кров по жилах в ній біжить...

Я одержав нагороду.
Слава Сталіну й народу!
Слава тим, хто мене вів,
соками землі живив!
Ой, ти, земле, люба земле, —
всю ж тебе душа приємле.
Ти рахманна і пухка,
сонця промінь — як рука...
Сонце гріє і голубить,
на геройство серце будить,
і давно збудився я:
он сичить на нас змія...
Та хіба ж я можу бути
з холодочком м'яти - рути?
Ні тим більш сховатись десь:
світ розколюється ж весь!

І народ як нива грає,
голосом відповідає:
від укусів та від жал —
відбивайся як кинджал!
Все вмісти в собі: — й природу,
й думи вільного народу,
й запах рідної землі,
повні зорі на Кремлі...
Ти повнися повнотою —
творчою, презолотою,
що могла б і жить, і жить, —
кров по жилах в ній біжить...

1939

ПІСНЯ ПРО СТАЛІНА

Сад зелений — що є краще,
як кругом цвіте, росте?
У країні нашій славній
все кругом цвіте, росте!

На дитячу повну долю
лється мов із повних чаш.
Любимо тебе ми, Сталін,
рідний батьку наш!

Книга й школа — що є глибше,
як з наукою дружить?
Тож як мудрості доходиш, —
хочеться і жить, і жить!

В нас найперший є учитель,
знає вся його земля,
Любимо тебе ми, Сталін,
усміхнись з Кремля!

Сила, юність — що прекрасніш:
вічно бути молодим!
Ворога труснуть нам треба,
так труснуть, щоб тільки дим...

Будем смілі ми й відважні,
так, як Сталін на фронтах.
Любимо тебе ми, Сталін,
славний у віках!

Батьківщина — що миліше,
Як земля ота свята?
Яблуні по всім просторі
тече річка золота...

Корабель пливе рікою, —
що йому глибокий вир?
Любимо тебе ми, Сталін,
дужий богатир!

1940

ГАННУСЕНЬКА ІЗ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Ой річенька манюсінька
всі греблі розрива.
Стояла там Ганнусенька
і кидала слова!
— Течи, моя гарнюсінька,
на той бік, де права.
Хай чує ж бо матусенька,
що я іще жива.

Хай рученьку улюблену
хутчій мені подасть.
Ой скільки в ніч загублену
зазнала я нещастя!
Мою хатину рублену
спалила панська власть.
Невже ж оцю зазублену
не скину я напастя?

І їй в одну хвилиночку
матусенька: — Іду!
Ну хто ж свою дитиночку
не прийме до ладу, —
не справить їй хустиночку,
скупає у меду?
Хрещатий мій барвіночку
в зеленому саду!..

Взяла її — сиріточку —
й вернула всім полям,
і золотому житечку,
і ягідним садам.

Ще й брівоньку, як ниточку,
погладила отам:
мою маленьку квіточку
в обиду я не дам.

І стала жить Ганнусенька
в своїй сім'ї, в роду,
така русява русенька
з рум'янцем на виду.
Тут качечка, там гусонька,
ще й груші у меду...
А щедрая матусенька
раділа у саду.

1939

РУМ'ЯНА ТА РУСА

Був прекрасний той день. Небо — тихе та чисте.
Але щось відчувалось у настроях врочисте.
І кругом — так немов би тремтіла земля:
то почули ми голос з Кремля.

І лились нам слова, як густе молоко у бідони.
Раптом глянули — на Заході відсунулись кордони!
І не курява, й не сарана, і не сніг миготить,—
а то просто із шляхти пір'я летить...

А червоні прапори там коливають-коливають.
Спочиваючи, бійці славному пісню співають —
про мудрого Сталіна і про наш народ,
що в своїм стремлінні не знає загород.

І виходить тут Гоголь: — Ой, Галицька земле!
Руки простягає, до серця він її приємле. —
— Галицька, люба, нещасна... Це на тобі ж
століттям гуляв неситий панський ніж.

Чи це ж мені видиться, чи це мені сниться,
що від Сяну й по Дінець гнучкая пшениця!
А її все вітри колосять та колосять.
Виноградні сади, як водоспади, висять...

І виходить Шевченко, сміється та плаче.
А сонце над ним, а сонце ласкаве, гаряче:
— Будь здоров, Тарасе... Хвилина ж яка!
Зустрічай Федьковича, цілуй Івана Франка.

А червоні прапори там коливають-коливають.
Спочиваючи, бійці славному пісню співають —

про мудрого Сталіна і про наш народ,
що в своїм стремлінні не знає загород.

Гей, свободо ж моя, ти рум'яна та руса.
Довгожданєє щастя українця й білоруса.
Де сама нужда ходила — боса, гола,
там тепер дозвілля, пісня, рідна школа.

Чи це мені видиться, чи це мені сниться,
що від Сяну й по Дінець гнучкая пшениця!
А її все вітри колосять та колосять.
Виноградні сади, як водоспади, висять...

А червоні прапори та й коливають-коливають.
Спочиваючи, бійці славну пісню співають —
про мудрого Сталіна і про наш народ,
що в своїм стремлінні не знає загород.

1939.

В українськiм мiстi Львовi
всi трудящi йдуть, спiвають,
а вгорi, а вгорi —
скрiзь по вiтру так i мають.
та здоров'ям же здоровi,
гей, червонi прапори!

По майданах, на просторi
i промови i оркестри,
а вгорi, а вгорi —
п'ятикутнi яснi зорi.
Ой, братове й любi сестри,
ми вже вiльнi на зорi!

Вiльнi, вiльнi! — клич лунає,
ще й гармонiй перебори,
а театр — аж гримить:
там iдуть Народнi Збори,
з грудей «слава» — виринає,
з грудей тисяч в одну мить.

Ми звiльнилися по слову,
що дала Радянська Влада
у Москвi у Кремлi:
жить без пана i без гада!
Славте мову цю чудову
на оновленiй землi!

Ця ж бо мова для народу
вище всiх пiсень, симфонiй.
Ах, вона — як два крила,
мiж яких летить свобода.

Слава Армії Червоній,
що нам руку подала!

В цій годині превеличній
бачим сонце, сонце права.
І за це — за молоде —
Сталіну найперше слава,
Партії Комуністичній,
що до щастя нас веде.

1939

ФЕДЬКОВИЧ У ПОВСТАНЦЯ КОБИЛИЦІ

Що терпів од свого батька
чорнобров юнак Федькович —
ні словами не сказати,
ні душею не збагнути.
То ж одна сім'я і хата,
тільки б ось, здається, жити, —
але ж батько за старе був,
син же прагнув лиш нового.
І тому життя розбилось,
кожен день докори, кпини:
Я в поліції працюю,
ти ж не визнаєш закона?
Чи в Лук'яна Кобилиці
бунтувать оце навчився?
Бачить син — у хаті пекло,
і не буде вже спокою.
Пісню спишеш на папері —
вирвуть з рук і пошматують;
слово скажеш про свободу —
кинуть палицею в тебе.
Бути злим, чи бути кротким —
що в житті найголовніше?
Світе мій! Ну де ж шукати
задля себе порятунку?

Раз утік із цього пекла
молодий поет Федькович,
та й пішов собі на гору —
славну гору Буковинську.

Він іде, а вітер свище,
букові ліси колише,
темні хмари наганяє
на самий гори вершечок.
Він іде, а вже за шию
крапля впала ось холодна;
раптом блиснуло у хмарі —
й почалося гримотіння...
Тут оглянувся навколо
легінь-сокіл, верховинець:
бачить — зяє чорний отвір
при дорозі в самій скелі.
Він забіг у ту печеру
та й став слухати природу.
А вона в великім гніві
сікла землю блискавками.
І шуміла шумом злива,
і ревіли з гір потоки,
і котилося каміння
аж туди, кудись в безодню...

Скрикнув тут од здивування
чорнобров юнак Федькович:
Скільки я ходив у гори,
а такого ще не бачив!
Щоб за 'дну хвилину в небі
гнів згромадився великий.
Це ж так швидко може діять
лиш повстанець Кобилиця.
— А ти хто такий і звідки? —
враз почулося в печері.
Оглянувсь — нема нікого,
тільки темрява глибока.
Певно звук лунає лунко
у порожній цій печері.
І продовжував словами
легінь-сокіл, верховинець:
Та невже ж мені не вдасться
хоч колись його зустріти?
Щось мене до нього тягне —
протистояти не можу.

— А чому ж воно не вдасться?—
знову голос той почувся.
І з глибин печери вийшов
велетень в простій одежі.

— Ти хотів мене побачить?
Ось я єсть... та ти не бійся:
ще нікого не зобидив
справедливий Кобилиця.
І мовчав юнак Федькович,
усміхався ж Кобилиця, —
тільки блискало у хмарах
та ревли із гір потоки.
— Заспокойся, любий хлопче,
я тримать тебе не буду:
тільки злива перестане —
зразу ж підеш ти додому.
І поплескав юнака він
по плечі рукою ніжно.
Усадив його на камінь,
сам же на стіну оперся.
І юнак розкривсь як квітка
і почав розповідати —
про своє велике горе,
про гірку несправедливість.
— Краще б я не бачив неба,
краще б я не бачив сонця,
краще б я помер одразу,
ніж терпіть такі знуцання!

І сказав йому ласкаво
справедливий Кобилиця:
Ой, дитя моє хороше,
любий житній колосочку!
Не клянись ти небом - сонцем,
в світі жить не зарікайся.
Швидше так зроби, щоб люди
на руках тебе носили.
Ти хотів ось допитатись:
що в житті найголовніше?
Я скажу: служити Правді,
бідних визволять з неволі.

Ти хотів зм'якшити серце
на зеленій на природі?
Навпаки, скажу, потрібно
гартуватись та міцніти.
Бо ще буде: весь народ наш
проти панства грізно встане;
в боротьбі у тій кривавій
світ розділиться надвоє!
Отоді твої нам сили
дуже, дуже придадуться —
як співця, як піснетворця,
як натхненника звитяги.
На великій Україні —
грим повстань проти кріпацтва.
Гей, якби нам швидше зараз
їм поспіть на допомогу!
Не забудь, що тільки звідти
сонце волі, сонце зійде.
Певен я, що Буковина
та зіллється з тим народом.

Ну, оце і все, здається,
що хотів тобі сказати.
Перейшла гроза, утихла, —
лиш шумлять іще потоки.
Осьде хліб перед тобою,
осьде сир, в глеку водиця —
підкрпись і йди додому,
і до битв нових готуйся.
Я б провів тебе охоче,
та виходити не можна,
щоб поліція не знала,
де повстання я готую.
В цій же самій у печері
жив колись Олекса Довбуш.
Значить, ти одержав силу
і від Довбуша й від мене.
Ну, прощай, іди ж тихенько,
щоб нога не поковзнулась,
ой, дитя моє хороше,
любий житній колосочку!

— Прощайте, — тут уставши
чорнобров сказав Федькович:
ваших слів про гартування
я ніколи не забуду!
Буду в битву йти я першим,
буду визволяти бідних,
буду нашу Буковину
на схід сонця повертати!
І пішов униз Федькович,
і пішов униз веселий.
Сонце виглянуло з хмари,
сонце путь йому світило.
І почав Федькович пісню
аж усі зачудувались:
Хто ж це там на верховині
про свободу нам співає?

1940

ЮНЬ

Чи нема про що писать,
чи мо' що приснилося,
що я думкою літаю,
в молодих літах витаю, —
пурх, пурх, пурх, пурх, —
вже й перелетілося.

Ось прийшов я в темний сад:
сад увесь хитається.
— Де ж вона? — спитав я вітра,
десь, видно, сховалась хитра.
Цить, цить, цить, цить, —
солов'ям співається.

— Люба, мила, де ж ти є?
— Тут! — немов озвалося.
Я біжу: — найкраща в світі!
Аж то вишенька у цвіті —
хить, хить, хить, хить, —
та й перехиталося.

Тільки крапля десь там: кльок!
аж вода одкльокує.
Я зітхаю: значить мила —
я зітхаю: розлюбила?
Цить, цить, цить, цить, —
соловей прицокує.

Сам ти цить, — кажу йому.
Я з гуртка підпільного
лісом йшов, подерся дуже,
а коханій це й байдуже?

Я, я, я, я —
вроді божевільного.

Ой же і проклятий час!
Кров'ю в серце крапає...
Цар розпутний Миколашка,
церква, пуга та ще пляшка —
день-в-день, день-в-день
дряпає та й дряпає.

Щось почулось? Ні, то клен,
вітру в нім овація...
— Тут! — озвалось. Ну чекай же
я ловлю... вловив ось майже! —
Ні, ні, ні, ні,
молода акація.

Ще ж вона та й не цвілась,
а вже, бач, колючиться, —
з сміхом гілками вихає:
не кохає, не кохає,
кинь, киць, киць, киць, —
з іншим мила ручиться.

І від горя я схиливсь, —
хай життя б кінчалось...
Враз близенько люба стала,
ластівкою вщобетала:
— Що, що, що, що,
що з тобою сталося?

— Як то «що»? Давно я жду.
Поясни причиною,
поясни чого спішилась.
А вона: я так спішилась!
Ти, ти, ти, ти
звешся ще мужчиною?

Може в мене батько вмер,
а ти що... із ревністю?
— Як то вмер... Чи ти жартуєш?
Взяв її за руку: — чуєш?

Ну, ну, ну, ну,
ну, пробач! з душевністю.

— Та не вмер, а от... в злобі
Миколашка грається.
— Як? — я скрикнув. — Знов гадюки?
— Не кричи, жандармам в руки
скрізь, скрізь, скрізь, скрізь
так же й попадаються.

Обнялися мовчки ми:
гнів же настрій викував!
Щічку гладив їй щокою,
а сам думав: смерть покою!
Цить, цить, цить, цить, —
соловей покликував.

І у тон моїм думкам
люба стрепенулася,
враз від мене відхилилась:
— це вже юнь моя скінчилась!
Юнь, юнь, юнь, юнь.
я й не оглянулася.

Я ж не знала боротьби —
виростала, бавилась.
Батько заробляв руками,
десь бував з робітниками,
де ж, де ж, де ж, де ж —
тим я не цікавилась.

А тепер... я вся горю,
годі бути заклованим!
Я жандармів тих понищу,
від гидот життя очищу, —
смерть, смерть, смерть, смерть,
смерть всім коронованим!

Взяти батька, а за що —
що не хтів коритися?
От тепер вже я прозріла,

ще б навчитись того діла:
смерть, смерть, смерть, смерть, —
над царем помститися.

— Люба! Ах, яке ж кріпке
наше це побачення!
Сильна ти — і я теж сильний.
Підеш ти в гурток підпільний?
Там, там, там, там —
там твоє призначення.

— Разом, любий? Поведи!
— Поведу, бо віриться:
правда в світі переборе.
Од царя таке в нас горе!
Ні, ні, ні, ні,
з ним душа не мириться.

І стояли ми удвох.
Півні десь горланили...
В о́чах в неї срібно-злоте,
цілував її в сто-соте,
ще, ще, ще, ще, —
солов'ї аж ранили.

І стояли ми удвох
зрілістю одмічені.
— Ну, прощай, — вона сказала.
Я ж стояв, вона стояла.
— Ну, ну, ну, ну?
Підеш ти коли, чи ні?

Я сказав: — Та я вже йду.
Сам же — милуватися.
Милувався та тулився,
в саму душу їй дивився:
ще, ще, ще, ще,
вічно б так кохатися!

Без кінця воно тоді,
без кінця прощалося.

Пахли нам кущі бузові,
ледве мріли бірюзові —
тінь, тінь, тінь, тінь,
й трохи розвиднялося.

Хтось на сході взяв кинджал —
бризнуло червоною...
Ми про батька тут згадали.
Ранні птиці пролітали —
кря, кря, кря, кря,
ворон за вороною.

Вітер віяв, не вщухав.
Навпаки — обурено
пролетів по всьому саду,
з солов'я зірвав досаду.
Стій, стій, стій, стій, —
той озвався зажурено.

Й ми розстались, розійшлись, —
чи то може снилося?
А я думкою літаю,
в молодих літах витаю, —
так, так, так, так,
так бо захотілося.

1940

ДИТИНСТВО ОВАНЕСА

Ой цвілась душа весняна
Ованеса Туманяна
і в долині й на горі
пречудовного Лорі!

Уночі він бачив зорі.
Сонце вдень — як на узорі —
по траві тихенько йшло...
І так весело було!

І питав він: люба мамо!
Ти скажи — чи то ж так само
вміє й сонце говорить.
А чого ж воно мовчить?

Мати з сміхом: босоніжка!
Онде квітонька, як сніжка,—
ти б побіг та ізірвав,
мамі б тут не заважав.

Тільки слухай: гратись грайся,
та в долину не спускайся.
Ой, голівонько моя!
вбито ж там багатія.

— А за що ж то, мамо, вбито?
— Бо другим не дуже сито.
— Як не сито? І кому?
— Та мовчи... бо ще в тюрму...

Ованес біжить, стрибає.
З лісу ж старець видибає.

Очі в старця — блискіт лез,
ще й кричить він: барев цез.¹

Ой, рятуйте мене, братця!
Де б мені тут заховаться?
Там за мною вже біжать, —
швидше ж бо! не можна ждять...

Зразу ж, як почула мати —
старця повела до хати.
Те імастутюн унес² —
повартуй тут, Ованес!

Сонце впало на травичку.
Мов зелену рукавичку —
то в один бік, то в другий...
Ой узор же дорогий!

Ованес стоїть, вартує.
Значить, старця він рятує?
Старець втік з долин, із нив?
А кому ж він завинив?

Раптом винирнув із низу,
зза кущів та купи хмизу,
злий жандарм, що так і в'ївсь:
— Біг тут старець? де подівсь?

Ованес: — побіг тудою! —
Ще й показує рукою.
— Де побіг? — Та он же, там!
Вниз побіг — я бачив сам.

— Як же вниз, коли я знизу?
Ти не строй мені комизу!
Біг він тут — і раптом щез?
... Вийшла мати: — барев цез!

— Що тут ви на мого сина!
Старець, кажете? — й часина

¹ По-вірменському: Добридень. Дослівно: Драстуйте вам.

² Якщо маєш обачність.

не пройшла, як дійсно біг.
Вниз спуститися він міг.

— «Вниз» та «вниз» — мов зговорились.
Ой діла ж нам сотворились!
Старець — знаєш, що зробив?
Він багатія убив.—

І жандарм побіг од хати.
Усміхнулась тихо мати:
— Те імастютюн унес —
молодець ти, Ованес!

Сонце впало на травичку.
Мов зелену рукавичку —
то в один бік, то в другий,
Ованес про себе: стій...

— А за що ж... того... убито?
— Біднякам не дуже сито.
— Як не сито? — розкажи.
— Рано знать тобі. Біжи!

Ованес біжить, стрибає,
й раптом біг свій зупиняє:
біднякам не сито жить? —
І замислений стоїть...

А навкруг красує літо.
Каже Ованес: — Убито...
Хоче ж їсти і бідняк?
Правда ж, мамо? Чи не так?

А навкруг шумить природа,
Віють вітри з огорода,
ще й хитають повний мак:
любий хлопче, тільки так!

Тільки так, а не інакше...
Каже й мати: бідним м'якше,
щоб було на світі жить —
треба їм же й послужить.
Бідним треба послужить.

1939

МАКСИМУ РИЛЬСЬКОМУ

Ще в семінарії як я учивсь, —
було, коли на кафедрі учитель
нам задає урок назавтра, — я
тихесенько спід парти витягаю
маленьку книжку. Звалася вона
чудесно так, що я й самую назву
все повторяв: на білих островах,
на білих островах. На дворі осінь.
У класі тьмяно й непривітно. Сон
на мозок налягає. А учитель
скрипучим голосом кілки вбива
у мозок наш та й убиває. (Сам він
прямий як дошка був і підстригав
свою борідку на манер Ісуса).
— Параграф тридцять восьмий — всі найшли? —
Помовчить він. А потім раптом зверху
немов пристукне, як обухом: от,
візьміть про догмат трійці пресвятої
в відношенні його до розуму.
Чи зрозуміли? — Тут я механічно
кивав йому, а сам весь поринав
у книжку ту, що я тримав таємно
під «богослов'єм». Які вітри
мене гойдали! У які простори
заносили мої думи! Не знав,
не помічав я: та й коли ж це саме
на крилах знявсь я вгору?.. О! Земля —
внизу вже десь. Далеко! Я ж в блакиті
лечу щасливий... Ах, як вільно тут,
як широко, могутньо! Ніжна хмарка
назустріч ось. Питає: утомивсь?

Сідай та одпочинь. І я охоче
сідав з краєчку на її, бочком,
на білім острові летючім. Небо
вгорі, внизу безодня. Широчінь
кругом, і легко дихається грудям.
Я піднімаю руки до хмарок,
що он ще вище наді мною. Стійте! —
гукаю, — та вони пливуть собі,
пливуть, на мене ж — жодної уваги!
Ага, ви так? чекайте ж бо тепер.
І я, в безодню кинувшись, на крилах
вирівнююсь в повітрі, рвучко знов
все вгору, вгору забираю, поки
аж не догнав хмаринок тих, і став
на їх хребті як гордий переможець.
Пливуть хмарки, а з ними й світ увесь.
А з світом я пливу в простори, — пісня
у мене ж вирвалася гучна!..

Але —

я раптом помічаю тут, що тиша
якась настала. Що це? В класі я!
Всі дивляться на мене. А учитель
підходить, як лисиця: повторить,
що я сказав про бога! Сам — єхидно
всміхається. Та ось якраз дзвінок
(спасибі ж бо йому) на коридорі
кінець урока сповістив, і всі
зірвалися. Дежурний враз молитву
одтарабанив. І пішов собі
прямий як дошка вчитель. А до мене ж
весь клас гуртом: ну, де ти був? Куди,
куди це ти літав, що й не помітив,
як підійшов учитель? Я ж усім:
на білих островах я був, — ви чули? —
на білих островах!..

Я й справді ж бо,
на крилах мрії ніжною гойдавшись,
злітав аж ген туди, звідкіль мені
земля була — як на долоні. Знаю,
що мрія та могла б мене тоді

хто зна куди завести. А тим часом —
не завела ж. А тільки від нудьги,
від семінарської урятувала.
Та як же і не мріять: молодий
тоді я був ще! Як і той прозорий,
сердечний, чистий, молодий поет,
що з ним я познайомився по книжці.
Тим більш, що після мрії ми ж ізнов
верталися на землю і краплі крові
вже бачили на ній, обдертій. Час
страшний то був, пустельний, чорний, дикий!
І вільне слово під «опіку» взяв
царизм проклятий. Це ж тоді загинув
Архип Тесленко! І я почув протест
у тій маленькій книжечці, що звалась
«На білих островах»: «Ганьба, ганьба
і сором нам!» Хотілося побачить
поета юного, чуткого.

Гей,

благословенна будь ти, молодосте!
Благословенно будь споріднення
і перегукування душ! Із мрійних
обидва ми зросли на земляних.
З малих стежок ми вийшли на широку
народну путь. І ти вже став трибуном,
співцем — та молодим же, молодим!
В щасливий час ми живемо. Бо слово
у нас — в повазі і любові. Час —
воістину презолотий! Іди ж,
поете любий, тим шляхом широким,
складай пісень, складай гучних, як та,
що весь народ її співає, — «Пісня
про Сталіна»!

1940

НАТАЛЯ УЖВІЙ

Під гнітом царської сваволі,
у темну ніч, у ніч глуху
до світлої ішла я волі.
Була гнітюча тиша в полі,
і я — самотня на шляху.

Кругом тумани нависали,
холодним тиснулись плечем.
Мене ридання потрясали —
та ще ж і зорі не скресали,
а вже он смерть стоїть з мечем.

Коли це раптом — земле! світе! —
на сході блиснула зоря.
І голос чийсь: в життя ідіте,
на поміч кличте всіх, зовіте, —
ми з трону скинули царя!

І я зірвалась і побігла.
А там уже і сонце, й день!
Все думала: хоч би ж я встигла...
Аж ось дивлюсь — як вишня стигла
свобода йде поміж пісень.

Й бере мене сама за руку:
ой, сестро, — гарна ж ти з лиця!
Невже й тебе в'ддали круку?
Даю тобі я запоруку,
що ти будитимеш серця.

Ти ж волод'єш в'щим слухом
людей угадувать путі.

Одним душевним тільки рухом
примусиш їх підвестись духом,
змістовним стати у житті.

Ти вмієш виділять істотне
у переплетенні подій.
Глибоке, пристрасне, турботне —
для тебе — мов писання нотне:
іди ж читай його й радій.

І я їй в пояс уклонилаь.
Сама ж незчулася — як стій:
враз на підмостках опинилась,
перевтілялась та мінилась,
то в одній ролі, то в другій.

І люди серцем прояснялись,
в долоні плескали мені,
браталися, за руки брались,
ще й квіттям запашним вбирались
в щасливі сонячні дні.

І я народові служила,
і я з народом радо йшла,
йому я образи зложила,—
щоб ніч вже більш не ворожила,
щоб вічною зоря була!

І я служитиму і далі,
щоб не даремно я жила.
З малої мрійної Наталі
я стану мужньою, як з сталі,—
щоб вічною зоря була!

Щоб те, чого людина хоче,
та сповнене ж було тепла:
щоб розвивалося охоче
дитяче, юнеє, дівоче,—
щоб вічною зоря була!

1940

В ІМ'Я ЛЮДЕЙ

Нам треба голосу Тараса. Зично
щоб прозвучать про наш могутній день.
Хай чують вороги, що ми — залізні.
Роздушимо, роздавимо того,
хто посягне на нас.

Нам треба голосу Тараса. Сонце
над нами сяє. Сонце ж передать —
це можна тільки піснею живою, —
глибокою. І дужою. Агей,
поети, глибше тон!

Бо глибша стала в нас житечність. Ширша
й багатша путь. І жито золотіш...
В ім'я людей споруджуем заводи;
в ім'я людей — театри; — добрий день
трудящим на землі!

Нам треба голосу Тараса. Море —
навколо нас. Воно біснується
й вирує. Вся ж заражена Європа, —
І кашляє, і бризкає... Пождіть,
ще будуть там громи!

Нам треба голосу Тараса. Спека,
що понад морем, — як жандарма сон, —
вона ж бо душить кожну вільну думку.
Але вогонь вже блискає із хмар:
ще будуть там громи!

Бо там могутні скрізь глибини — маси
народні. Стережись, вандале! Ти

за безневинну кров — своєю кров'ю —
і за Іспанію і за Китай —
заплатиш широко.

Ой, широко заплатиш! Кров ворожу
ще не одна, розлившись, понесе
в Європі річка. І червоний прапор
замає високо. І вирветься —
такий могутній спів...

І що чудесно: в цім могутнім співі —
мотив Шевченка вчується, — як там,
в Іспанії, — коли окрема рота
ім'я його носила з гордістю
на прапорі своїм.

I—III 1939

ПАМ'ЯТІ ОКСАНИ ПЕТРУСЕНКО

Співала ж дзвінко, дужо, незрівнянно!
А голос був — із щирого срібла!
Ой рано, рано, дуже рано,
Оксано, ти від нас пішла...

Їй од природи — стільки було дано!
Як велетень — вона росла й росла.
Ой рано, рано, дуже рано,
Оксано, ти від нас пішла...

У нас же літо зараз: засміялась
природа вся! — Чудовий урожай!
А ти в далеку путь зібралась?
Не від'їжджай, не від'їжджай...

Тебе ще слухать хоче вся країна, —
набратись сонячного почуття —
І Бесарабія, і Буковина,
що скресли до життя.

Ну, глянь же синіми очима. Слово
почуй від нас: за те тобі хвала,
що людям спів несла чудово
і вірна Партії була!

Ї народ, яким жила ти, — вічна сила —
носитиме твій образ на руках!

Що смерть? Сьогодні хай скосила,
але не скопить у віках!

Співала ж дзвінко, дуже, незрівнянно!
А голос був — із щирого срібла!
Ой рано, рано, дуже рано,
Оксано, ти від нас пішла...

1940

ЛЕОНТОВИЧ

Мамонько, люблю я пісню
про зозулю і про гай, —
я прошу тебе, ну, люба,
Леонтовича співай!

Ти ж мені про нього вчора
ой же як розповіла! —
про калину й про малину,
що у лузі розцвіла...

Що в той луг та у лужечок
ти б'жком і я б'жком —
Леонтовича зустрінем
над річкою бережком.

За річкою ж, за Дунаєм, —
бачиш? — ворог аж притих...
По цей б'к Червоне військо,
ще й наш татко серед них.

І гукну я: тату! татку!
ти ж тримайсь! щоб кріпко так!
Засміється він до мене,
Засміються річка й хмари,
й при долині мак, мак,
при широкій мак...

1940

НА ДЕНЬ СВЯТА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Радійте, гори в синій піднебесності!
Радійте, ріки й давнії ліси!
Такої ж не було ще в нас чудесності —
воістину казкової краси!
І ти, народе буковинський, — в чесності
сьогодні честен, — славен бо єси!

Година красна, гожа, незабутня,
година сонця й теплої роси...
А як згадать, — ой, сило ж ти могутня,
які страшні були тобі часи!..
Радій, — зоря червона, п'ятикутня
понад тобою, — славен бо єси!

Ти славен творчими ясними соками, —
неси ж їх, всьому світові неси!
Дзвінкими голосами та високими
ніхто ще так не воздавав яси.
З жінками ти своїми чорноокими
виходь на свято, — славен бо єси!

Хай всі чудуються, нехай всі дивляться:
які в тобі є творчі голоси.
Коли ж, буває, вороги покривляться, —
струси плечима з себе їх, струси!
Твої джерела — нашими оживляться
на віки вічні, — славен бо єси!

Ідуть твої легінники з дівчатами
(пшенице, колосочки колоси!),
ідуть поважні мужі, ноженятами

ще й діти... Та хіба ж передаси
пером, як пахнеш рутами та м'ятами,
народе любий? — славен бо єси!

І ти, найкраща жінко героїчна,
прекрасно Ольго! Духа не вгаси,
як не вгашала ти ніколи! Стрічна
тобі любов од нас! Ти воскреси
нам діяння народу: одвічна
ти ж наша сило, — славна бо єси!

29.XI.40

ІДЕМО З ВЕЛИКОЇ БАГАЧКИ

(Після ювілею кобзаря Ф. Д. Кушнерика)

В ніч таку, морозяну і строгу,
в небі зорі — наче вимиті, нові...
«Выхожу один я на дорогу»
все дзвенить у мене в голові.

Ідемо з Великої Багачки.
Сніг скрипить — на весь широкий світ!
Синьо так! Біжать собі конячки,
«И звезда с звездою говорит».

Враз передня вниз пішла підвода.
Міст заgrimкотів — це Псьол-ріка.
Кілометр — не більш до небозвода,
тільки ж він біжить собі й тіка.

Хай тіка в нічні свої алеї.
В тім же все й життя, щоб доганять.
На Кушнериковім ювілеї
нас було в Багачці двадцять п'ять.

Знову поле. Вітер в два весельця
нас погнав, як човна в синій млі...
Що й казати! Чудесно односельця
шанував народ у цім селі.

Радий я, що все оце побачив:
ах, яких в житті ще нам прикрас!
Лермонтову шлях — у тьмі маячив.
Нам же шлях — освітлений весь час.

«Выхожу один я на дорогу» —
в цих словах ой скільки гіркоти!

Ми ж співаєм сонцю перемогу,
сонечку, з яким нам легко йти!

Працювать — сумлінно та почеськи!
Заспівать — на весь широкий світ!
... Сніг скрипить. Вже близько он Яреськи,
«И звезда с звездою говорит».

23.XII.40

З МОГО ДИТИНСТВА

Павлусю! Ну ж взувайсь у чобітки —
в Чернігів їдем. Мій тобі отецький
такий совіт: не гулі-гулянки,
а працювать. Іди собі у співаки
в той Єлецький у монастир чернецький.

А що ж. — озвалась мати: — що робить?
Погладила мене рукою. Лиця
заплакані. — Павлусю! Трудно жить!
Ти їдь. Мо вдасться в бурсу поступить.
Сідайте на дорогу — так годиться.

Посиділи. Встаєм. Виходим в двір.
Мою корзинку в передок п'дводи
вмостив уже Ладимер. Кінь як звір,
тремтить увесь... — Прощай, Павлусю! Вір
в людей! — і мати, добра од природи,

заплакала... Схопився Незівай
і на коня загавкав. І побігли
за возом Ксеня й Костя: — приїжджай!
Кричав щось і Євген — лиш чулось: — «ай».
Та швидко повернуть вже ми устигли...

І от Чернігів. Ранком він ще спав.
За ніч осівся іней на будинки...
Двірник гнойок по вулиці змітав.
Я в сад одб'г, каштанів назбирав.
Купили на базарі ми печінки.

Борщу! — кричали там: — гарячих щей!
В соборі дзвін загув. Куди ми, татку?
— А піїдем приложитись до мощей. —
Поклав я п'ятачок — «святих вещей»
нам дав чернець: іконку, хрещик, ватку.

Як вийшли ми, то ген там дзвін почувсь.
Це в Єлецькім! — і батько захрестився...
— Господь поміг би — я б тебе ізбувсь,
і легше б стало... В думках я й незчувсь,
як перед нами Єлецький розкрився.

Висока брама. Хрест. А так здаля
і церква. Йдуть з торбинками прочани...
Чернець назустріч їм — благословля.
— Так це монахом, татку, буду й я?
— Мовчи! Таке дурне вже, копійчане.

Навіщо ж бо тобі монахом бути?
Співати будеш в архирейськім хорі
та в бурсі вчитись. Тут же хоч і б'ють,
а все ж... труди твої не пропадуть.
А без науки що ж — нидій у гсрі...

Було мені ще років вісім. Мав
тоненький голос я. Але по слуху
яку завгодно п'сню переймав.
І от прийшли ми. Регент потримав
мене за пугвицю: — Святому духу

як вмієш — значить, не без талану. —
Мовчав я, бо не знав чого він хоче.
А батько: — дайте я його струсну,
то живо рота він розкриє... ну?
Аж дивно: дома — то таке співоचे!

Та регент знову: — «Господі воззвах»
второго гласа... — Й чого він причепився? —
подумав я собі. Он небо... птах...
Шепнув мені тут батько: просто жах,
що за дитя! Куди ти задивився?

Дививсь, бо за розчиненим вікном
у сірих блузах хлопчаки сміялись;
чомусь мені грозили кулаком,
показували язика, котом
нявчали, бігали, перекидались...

— Так от, — промовив регент, — їдь назад.
І не проси й не плач, бо що ж ти знаєш?
А я й не плакав: все дививсь у сад,
де хлопчаки для чогось стали в ряд...
Заплакав батько тут: ну от і маєш...

А сам, вклонившись регенту, сказав:
— Прийміть його! Зостанеться ж нещасний
та без науки. Так би вас прохав!
Якби він «Тече річка» заспівав,
абож хоч «Спи, младенец мой прекрасный!»

— Та то все добре! — регент усміхнувся: —
це світські пісні, а нам духовні
потрібно. Ти! — до мене він звернувся: —
не стидно, га? божественних забувся.
Кишені ж ось твої каштанів повні.

— Авжеж! — погодився і батько мій: —
ти слухайсь, слухайсь та навчайся. Чуєш,
Павлусю? Тям і все це розумій.
Сім'я ж велика в нас. От і зумій
крутиться. Як ти всіх їх прохарчуєш?

Поклимав регент скрипку: — ну, давай
попробуєм. Що важко жити — це знаєм.
Візьми ось так... Звучить як срібно!.. Рай
тобі в нас буде... Ще раз... Заспівай
і пісню. — Я ж тут — «Ой, за гаєм, гаєм»,

як ухопив, то хлопчаки в рядах
здивовано переглянулись. — Значить, —
промовив регент: — буде в дискантах
ходить. А тільки ж «Господі воззвах»
щоб виучив!.. — Ой як же вас оддячить! —

зворушено мій батько поклонивсь.
Та регент: — нам нічого не потрібно,
а хлопцеві хіба, щоб він учивсь,
на книги. Повернувся і де він дівсь —
я й не помітив. Срібно! срібно! срібно! —

кругом затанцювали хлопчаки.
— А звідки ти? І де такий узявся?
— Ну я пішов,— тут батько: — ти ж таки
не балуйся, а вчись. Пройдуть роки... —
Й крізь сльози він зо мною попрощався.

Не встиг я повернутись, як — «Жучок!» —
у сад хтось крикнув: — швидше йди! Посвятим!
Прибіг хлопчак: — а де той новичок?
Души подушкою! Лупи в бочок!
Ось ми тебе... Щоб тертим був та м'ятим!

Та в келію тут репетитор вбіг
і всі принішкли. — Що це, корчиш гостя? —
до мене він: — нема того, щоб книг
держатися, так бач... — І скільки міг
лінійкою мені по пальцях... Костя

чогось мені згадався і худа
добряча мама... Й так же стало журно
та боляче! — Привикнеш, не біда —
промовив репетитор: — ось вода,
ти випий. Хто ж кормить вас буде дурно?

А ні — вертайсь назад, пахай, коси, —
Аж тут до церкви задзвонили в дзвони.
Дали мені півпуда нот — неси!
І я поніс, голодний. В ті часи
якраз же я й зненавидів ікони.

31.XII.40

СКОВОРОДА І БІСНУВАТИЙ

(Уривок із поеми)

Три місяці пробігло,
мов кораблі веселі в морі —
всіма цвіта́ми процвіта́ні,
добрим скарбом переповнені.
Три місяці пустинь Китаївська і в ній Сковорода
немов пливли —
поміж садами рожайстими,
серед криничного узлісся,
на полі повному, де хвиля хвилю лле
і зупинятися не хоче.

Уранці,
тільки небо почне наливатись
і вітер зелений одчалить в далечінь —
уже Сковорода
встає з досвітньої дрімоти
й сідає знов писать.
У келії ще тьмяно,
а тому
і стеля, й стіни та ікони,
й аркушики паперу на столі,
і гусяче перо, і власні руки —
усе це
сумним якимсь, непевним видається,
тремтливо-фіалковим...
Фіалковим мерехтить
і обличчя Іустина,
що, вистромивши бороду іспід рядна,
спить на дивані.
Пізно вночі притягсь він додому,
і п'яно реготався та верзякав.
Хотілось плюнути в лице йому
і, захопивши торбу свою з книжками,

тікати із монастиря цього огидного,
від гостювання недоречного,
від родича брудного, тупоумного!..
Та ось —
і як воно це сталось?—
до завтрього ще залишивсь.
На сліди ж бо Огенії учора він натрапив —
в розмові з селянами
у полі
випадково.
Її шукати треба тільки тут? —
побіля сіл десь недалечко? —
боже мій — тут!

О, кохання тонкостанне, сірооке!
Ти явилось раптом, як вихор:
надуло надо мною паруси —
і погнало по морю, погнало...

Човен мій від бурі хилитається.
Чи гребінь хвилі чи безодня — не питається.
Одно підкидається, одно підкидається...

О, кохання тугострунне, теплоруке!
Невже ж тебе я знов не доторкнусь?
Не доторкнусь устами келеха,
в якому сік,
цілющий сік солодкий, виноградний?

... Сковорода умочить тут перо в чорнило
й скаже:
«Мустум» — назву трактат я про натуру.
Mustum,
що по-латинськи означає —
молоде вино.
Природа ж, світ увесь —
мов видавлений сік із винограду,
і ми його п'ємо,
п'ємо...
А разом з ним
впускаємо до серця й бога,

що весь розлився у природі.
— Бога? — в розчинене вікно питає вітер.
— бога? — в саду насмішливо оріхи зашумлять.
— бога? — лукаво на вікні щось біле залопоче,
ще й надметься.

Сковорода
поверне свою голову в той бік, де свіжий струм іде,
але йому тут раптом —
таким виблискуючим сміхом пирсне занавіска,
що він од несподіванки
одхилиться здивований!
А з стола, як божевільні,
аркушки паперу полетять:
на аналой,
на лаву, що править Сковороді за ліжку,
на глек з водою...
І кинеться Сковорода їх підбирати:
оцей ще мені вітер!
Що пустун же, сказати б, тінь порожня,
а отакее виробляє.
А вітер, підхопивши занавіску,
опреться ліктями об лутку,
й прозоро головою похитає.
— Ну, як такеє можна говорити?
А ще філософ зветься.
Пустун то я пустун,
але ти зрозумій і те,
що раз я тінь,—
то при мені, виходить, десь же мусить бути й тіло?
Філософ,
немов би прислухаючись до чогось,
на хвилиночку застигне,
а потім полегшено зітхне
й здивується уголос:
— Так от воно що!
Тінь —
і та навіть тіло своє має.
Значить, сто раз я правий був учора,
коли на диспуті з панами говорив:
матерія — вічна.

Так чого ж тоді я знов сьогодні спотикаюсь, —
бог?
Адже природа для мене бог лише в такому
розумінні,
як називає її й Спіноза,—
що вона самої себе є причина,
абож
первопричина.
Щож до бога з запахом, з бородою, з хітоном,
з благословляючою рукою —
невже хоч колинебудь та отаке я говорив?
Мухи, проснувшись,
з гудінням закружляють над столом.
І через це, немов ще більше,
неодв'язними стануть філософські питання.
І ось
почне Сковорода по келії ходити
і сам з собою сперечатись.
(А за вікном, нікого не питаючись, світ світає,
заскрипить хвіртка в саду, пташка десь озветься).

Сковорода

Якщо ми визнаємо бога,—
тим самим визнаєм, що світ конечний?
Іншими словами:
що його було створено колись?
А тим часом
це ж не так.
Зовсім, філософ мій любий, це не так!
Бо початок і кінець —
в єдиній точці сходяться,
бо від зерна колос —
в зерно ж і повертається!
І там, де світ нібито закінчується,
там він тільки наново народжується,—
світ —
вічнотекучий,
світ —
як вода.
Найди: де перша крапля в ній, а де остання?

І Сковорода, жадібно з глека води ковтнувши,
знов по келії заходить.
Ну от. Освіживсь.
Тепер — далі.
Іустин уві сні з крехтом повернеться на бік
і носом задирчить, як пилка...
(А за вікном, нікого не питаючись, світ світає.
До утрени у дзвона вдарять.
Ченці, одкашлюючись, через сад, як тіні, пройдуть).

Сковорода

Якщо ми визнаємо бога,
то буде Дух тоді в нас зверху, а не Матерія?
Алеж Матерія якраз і є та сила,
без якої й самий Дух не може існувати.
Справді.
Відчування, Свідомість, Розум —
звідки ж вони узятись можуть,
якщо не буде тіла?
Та навіть і таке, здавалося б, безплотне,
як повітря,
а воно ж —
твердіше від каменю,
міцніше від заліза,
бо інакше
птиці, літаючи, не могли б на нього опиратись.
О! Тепер цілком тебе я розумію,
Генрі Кавендіш:
відкривши газ, що легший від повітря, — водень,
та силою його
машини мрієш пустити плавають над землею?
А що ж,
і попливуть колись, і попливуть!
Осяяний думкою новою,
швидко Сковорода до столу сяде, —
але в цей час
в саду оріхи червоним схопляться, як полум'я,
і на стіні у келії
вогнистий знак вікна появиться неждано,
ще й весело заграє він, заходить,
мов золотими рибками акваріум...

Сковорода, очервонений променем, скрикне:
Як! Уже?

І збудиться від його голосу Іустин,
і потягнувшись, смашно позіхне, аж визкне.
Перехрестивши собі рота, байдуже запитає:
пишеш?

А Сковорода, своє продовжуючи,
з одчаєм йому скаже:

Та ні, ти подумай!

Цього ще не бувало, щоб я його коли зустріти
запізнився!

А це... що робиться —
в вікно ось глянь!..

Та Іустин

поплямкає зарослим ротом,
ліниво спустить свої ноги додолю
й так само тупо, безнадійно перепитає:

Зустріть? А' кого?

Сковорода аж кинеться на нього, як на звіра:
як «кого»? Сонце!

та враз,

схопивши чоло своє рукою,
гірко-гірко сам на себе головою похитає:
до кого це я мовлю?

навіщо я знижаюсь?

Навіщо я і в монастир оцей прийшов?

Переслідувань губернатора злякався?

Та краще в житті під стрілами іти,
аніж отут в єлейному багні
стрічатись з мертвими душею

і відчувати, що й сам ти поміж них —
тонеш, тонеш...

— Іш ти який?—

кине йому з докором Іустин

і почне собі вичухувати спину...

Сковорода

тільки погляне на нього з ненавистю
й одвернеться поволі.

А потім,

немов би що згадавши,

швидко на столі аркушки свої накриє
книжкою важкою.

й стрімголов
вибіжить у сад!

А там —

там птиці ранок опадуть,
клюють-клюють, не доклюються,
і солодко співають, сон розказують.

Сонце крізь, у всі кінці, як Архімедова спіраль,
розкреслиться

і дзвонить і гуде

і світлом землю наповняє
щедро-щедרותно!

Сковорода простягне руки тут до нього:

О, сонце моє ясне!

сонце любе, ласкаве, прекрасне!

Без тебе не було б життя —

ні хліба, ні води, —

прийми ж раніше вітання од вічно юного

Сковороди!

Тут саме Іустин

із келії покволом вийде —

у клобуці, у рясі, —

чотки перебираючи в руці,

докірливо на нього гляне

й, поплямкавши,

дерев'яно видавить крізь зуби:

— Сонцю поклоняєшся?

Пора б і до церкви якимось заглянути.

Ох, господи премилосердний,

і як ти грішників ще терпиш?

Та Сковорода

лише рукою відмахнеться

і ще дужче заспіває:

О, сонце мелодійне!

Сонце славне, дивне, чудодійне!

Без тебе люди не жили б,

не цвілись сади, —

прийми ж вітання від Сковороди!

І, тричі відхрестившись, Іустин
задом, як од божевільного, почне від нього
відступати.

А Скворода
на землю упаде,
цілує квіти, трави гладить,
росою очі немов незрячі протирає:—
природо!
як ти всього мене кругом наповнюєш —
щедро-щедотно!
Пролий душі моїй силу,
і муст¹, і нектар, і любов,
нехай я мудрістю твоєю затужавію,
руто моя!
І рута пахуча зразу ж десь почує,
і Сквороді
такий муст у серце вступить,
що він од радості і бігає, і плаче,
і кожне дерево вітає,
метелику й комахці дякує —
за все, за все!
П'єрце удода на стежці піднявши,
в петельку сорочки він собі застромить,
і ніжно дмухає на нього —
навмисне,
щоб упало.
Тільки ж п'єрце,
вже й перехилившись головою вниз,
тримається на кінчику і падати не хоче.
О, натуро!
Що може бути краще,
як та гармонія душі.
Неспокійні руки роботи попросять.
Гембля свого під напиналом в саду знайшовши,
він ясенові дошки струже і гембелює.
А дошки ж лисі, аж шуті, —
а по них узорі шиті —
сухопінявий шум!
Тісняться стружки у стружки —
шуті, шиті, шум!

¹ Від латинського *mustum* — молоде вино.

Тікають скручені в кружки —
шуті, шиті, шум!
Гармонія, ах, гармонія душі!
Для неї — все на світі залишу...
Для неї ж я...

— Та не сміши!—
за спиною його почується тут голос,
пощерблений,
простужений,
важкий:
Не сміши — кажу, —
бо хто в болото лізе — того же й попхнуть.
Поцілений у саме серце,
здригне плечима Сковорода,
перце з грудей своїх здмухне сердито,
немов би воно це було причиною досади,
і так із гемблем у руці
обернеться на голос.
Перед ним — біснுவатий,
що так розумно завше дивиться.
А там он — з сусідньої гори —
співаючи іде солдат з цеберком,
і по стежці за ним —
як жива —
гадючиться віршовка...

Сковорода
Ти щось казав?

Біснுவатий
Хвіц-міц, не буде з того ніц.

Сковорода
Та добре ж.
Але мені цікаво про болото, —
ти можеш повторити?

Біснуватий
О, боже мій! Та доки ж повторяти?
Та ще кому — тобі?

Тобі, що світ би зміг увесь перевернути,
аби лиш захотів?
Ех! і сказав би я тобі...

(пританцьовуючи)

Ой, гуць-гуці,
Сорочечки куці!
Будем робити,
Щоб приточити.

Сковорода

А це ж уже що означає?

Біснுவатий

А те,
що ти в нас розумний по коліна в Біблії.
А треба, щоб до твоєї філософії
та щось би нового трошки приточити.

Сковорода

А! То ти й до філософії прихильний?
Се цікаво, — давай поговоримо, — цікаво.
Тільки ж: щодо моєї —
тут ти, певно, помиляєшся.
Бо образи Біблії
я беру лише як символи, не більше.
І, розкриваючи їх, я хочу одного:
щоб людина
та могла ж нарешті сама себе пізнати:
... — Що?—перепитає Біснுவатий:
«Пізнай себе самого?»
Ох же й упоров!..
І раптом, схопившись за живіт,
почне тремтіть од сміху ще й хилитись
на всі боки.

Чуєте, гори, що він сказав?
Хай нас тиран і б'є і мучить,
а ми —
«Пізнай себе самого».
Чуєте, долини?
Нехай народ із голоду у пана пухне,
а ми

«Пізнай себе самого».

А може б ти хоч поцікавився книжкою Гельвеція
«Про розум»?

У нього ж, наприклад, мораль —
грунтується на збігу особистих інтересів
та інтересів громадських.

А може б ти хоч поцікавився
«Економічною таблицею» Кене?

У нього, наприклад, чудово пояснюється доля,
доля річного процесу репродукції.

А то:

Сократ на снідання,
Сократ на обід ще й на вечерю —
хіба ж так можна?

Це дійсно упоров так упоров!..

(А сам сльози витираючи од сміху,
то розкриється,

то знов закутається в лахміття своє мізерне,
під яким—яскраві, як іволга,
жовтіли старі штани потерті,
обтягнені, військові).

Сковорода

Пересміявсь уже?

Ну, от і добре.

Ех ти ж — дитина.

Але — я бачу — ти зовсім не розумієш моєї
філософії.

Аджеж «Пізнай себе самого» — це є гасло
всього нашого вісімнадцятого віку!

Ним заклопотані: й Вольтер, і Гельвецій,
і Гайдн, і Глюк,

і навіть економіст Кене,
який, досліджуючи, пізнаючи:
куди йде господарство Франції,
цим самим, як хочеш ти знати,
пізнає — кого? самого ж себе.

От куди йде моя філософія,
а ти спрямовуєш її в якийсь, я бачу, інший хід?

Б і с н у в а т и й

Та в який же інший, як тільки в той,
що ми його були б повинні всі —
ти розумієш?—

геть чисто всі вхопити.

(І по хмурній мовчанці,
оброслу голову на шиї, мов жорна, повернувши,
у стугні груди б'є рукою
і страшно пророкує,—
в свої уривчасті слова
мішаючи чужі, французькі):

Наш хід—як тигр—нестримний гон,
Землі то тон демократі.

Са іра! Са іра!

А ви? що ви? Кого ви лю?

І землю для і люд давлю,

Прокля... царá... тира...

(І раптом засміється):

А Катерина ще не здохла?

— Ну, йди ж, іди! — надійшовши, солдат
на нього крикне —

Й дзвінке цебро спустить у криницю.

Ух! — злякається цебро

й немов хватаючись за цямрини,

там десь

в глибокій лункій тиші

то в один бік глухо бухне,

то в другий...

С о л д а т

(водячи вірьовкою відро на глибині)

Здрастуйте, Григорію Савичу!

Дошки стружете?

А мені ось — бачите? — яка служба:

двічі на день воджу його на прогулянку,

а потім знов на цеп сажаю.

Ну а що ж?

Хай не говорить поганого проти цариці.

Та ви й самі скажіть:

Хіба ж не можна тихо, мирно жити?

Так ні ж таки...
Ох і люблю я ваші співи про цеє мирно житіє!
Прийду колись — послухаю.
Ну, витягайсь, водичко, витягайсь...

Б і с н у в а т и й
(до Сквороди)

Так от чим ти зачарував мого тюремника?
А я й не знав.
(Сумно похитавши головою):
В гармонії перебуваєш?
У розслабляючій молитві до натури?
А я —
щодня замість молитви прокляття шлю —
царям, тиранам та владикам.
Хоча... (Він усміхнеться гірко):
що можуть вдіяти самі лише прокляття?
(І знову грізно прокричить):
Са іра́! Са іра́!
Скворода,
лівою рукою оббираючи шорсткії з гембля стружки
свої тут філософські, вічно здивовані брови
насторожить
і зацікавлено питає:
Са іра́ — тобто: все вперед, влаштується,
на добре піjde,
а звідки ж ти умієш по-французькому?

Б і с н у в а т и й

В притузі треба знать усячину,
і дороги щоб не питаться.

Солдат, витягнувши води з криниці,
поставить цебро на цямрину
і, перехиливши його, пити стане.
А вода —
важко розколихана, від неба синя —
вихлюпується спід рота бісерними нитками,
вихлюпується на пісок...

Біснுவатий

(до Сковороди)

Воду філософії розливаєш на пісок сухий,
неплодоносний?
Час би вже знайти й родючий ґрунт—ти чуєш?

Солдат

(напившись)

Чуєш?

Ти йдеш—кажи мені—чи ні?

Біснுவатий

(з досадою)

Та йду! лечу!
А все ж... царі...

(до Сковороди)

Сказать?

Я б перший їх
зарі—

зарі —

Ух! заворушитись народу тільки дайте...

Сковорода,

скупчивши поміж брів своїх якусь нову
глибинну мисль,

свій гембель одкладе

і довго дивиться услід обірваному біснуватому,—
іще й рукою так,

немов би ось-ось його завернути хоче...

А той,

віддаляючись,

щоразу обертається назад

і спотикається й плюється:

заворушитись

тільки

дайте...

1920—1940

ШЕВЧЕНКО І ЧЕРНИШЕВСЬКИЙ

(Уривок із драматичної поеми)

Дія відбувається в Петербурзі. Рік 1859. 31 грудня. Номер гостиниці. Казенна обстановка: скупіше щодо квітів та картин. Ліворуч — двері в коридор. Коло дверей — в'шалка і стілець для одягу. Просто перед глядачами — два вікна, між яких стоїть стіл робочий, письмовний і перед ним крісло. Од правого боку в кутку — етажерка з книгами, трохи ближче до глядачів — піаніно. На передньому плані другий стіл, святковий, уставлений холодними стравами, винами, приборами. Вечір. У номері темно. Двері розкриті. Ледве мрячить світло в коридорі. За стіною скрипка грає. Скрипка, кілька колін мазурки перебігши, раптом умовкає. На коридорі голос: «Захарку! Чи ти чуєш? Захар!» У розкриті двері з коридору обережно, в правій руці тримаючи, вносить лампу Костомаров. Він в чорному сюртуці. Без бороди, в окулярах. Рушник на плечі. Лктем правої руки притискає до себе держак підмітальної щітки, що тягнеться за ним по підлозі. А лівою рукою весь час намагається притримувати скло лампи, яка ледве-ледве блимляє. Костомаров: «Хіба ж того Захарка докличешся? Ніколи в світі». Коли Костомарову, нарешті, удається донести лампу до письмовного стола і там її поставити обережно — тут як на зло щітка падає, рушник сповзає, книжки сиплються дотолу. Костомаров: «Ах ти ж горенько!» Підкрутивши лампу, він кидається прибирати з підлоги і все це робить хоча й без досади, але ж з енергією: щітку до етажерки з стуком приставляє; рушник позад себе десь кидає; книжки водворяє на місце, ще й зверху кулаком їх притовкує, а сам у крісло падає в знемозі.

Костомаров

Хху! Стомився як... Ну просто ж сил немає! Цей вечір, мені здається, буде не із легких. Гостей багато! А головне — що й Чернишевського ж я запросив. З одного боку — страшенно радий я. Еж скільки зустрічалися ми з ним в Саратовському гуртку! А з другого — так немов би... боязко чогось... (З тривою). А може когось? (Замислено

повторює). Чер-ни-шев-ського... (Скрипка знову починає грати). Але чого ж це я сижу? (Біжить до дверей і гукає в коридор). Захар! Та йди ж бо сюди! От іще... від скрипки одійти не може.

(Послухавши трохи, він зачиняє за собою двері й підходить до святкового столу: пересовує стільці відповідно до приборів — кожен на своє місце).

То, значить, тут Тарас... а тут Микола.
А з того краю Горбунов Іван.
Ну от. А біля цього сяде Ольга.
Сократівна... Чотири? Ну, та я —
це буде п'ять? А де тоді Данила
я посажу.

(Зачеплений стілець падає).

Данила, чорт побрав,
куди ж я діну?

(Піднявши стільця, на місце ставить сердито).

Мордовець

(причиняючи двері)

Бач як! Чую ж, чую,
що вже Данила й чорт побрав!
А я й не знав.

(Він без пальто й без шапки).

Костомаров

(обертається)

Та бог з тобою, що ти!

(Підбігає до нього).

Здоров, здоров! Проходь же в хату.

Мордовець

(одводить його руки)

Ні,

Скажи, чого це ти черкав на мене?
Данило Мордовець тобі бридкий?
Так він собі й назад поверне.

К о с т о м а р о в

Друже!

Ти справді?

М о р д о в е ц ь

(удає ображеного)

Він черкає, хай, а я —
мовчи! Так от який ти, Костомаров?

К о с т о м а р о в

Та що ж це бо... аж плакати хочеться.
Хіба не вмісті ми ярмо тягнули
в Саратові?

М о р д о в е ц ь

Та все це добренько.

К о с т о м а р о в

Сусіди ж ми й тепер. Чотири сажні
твоя кімната від моєї — тут,
у Балабаївці, отут ось, поруч
у цім же коридорі, навскоси.

М о р д о в е ц ь

«Сусіди». Хай і так. Хоча—лиш тиждень,
як я тут поселивсь. Я — новичок.
А от... що стукав я, а ти не зволив
почути — це що, порядок? Як це звать?
(Обома руками наструює собі брови на гнівний лад).

Та я тебе за це скатую! Чуєш?
За це я, закачавши рукави,
з тобою битися буду! навкулачки!
Отак ось, так.

(Наступає).

К о с т о м а р о в

(одмахується, жартливо)

Та годі! Ну тебе!

(Пояснює).

Стілець упав, — то, певно, й не почув я!

Мордовець

Стілець? А я ж при чім, — все чорт та чорт?

(Стає в грізну позу, але тут же й сам він не витримує й проривається сміхом, який у нього спочатку скидається на частий стогін здивований, — з підхлипуванням, а потім уже в запізнілий регіт переходить, регіт басючий. Костомаров теж і собі, поправляючи щоразу окуляри, весь труситься від сміху).

Костомаров

Це я черкав того, що холостяцьке життя моє та не дає ж мені можливості гостей ушанувати як слід.

Мордовець

(проходячи від порога)

А що хіба — що, тісно?

Костомаров

Глянь:

не стіл, а сідало. Стільців мо' й хватить.

А от біда, що слуги заняті...

(Раптом біжить до дверей і, причинивши їх, гукає).

Захарку! чуєш бо?

(Зачинивши двері).

Отак, як бачиш,
сьогодні цілий день я на ногах.

Мордовець

(піднімає рушник)

А це валяється чогось.

Костомаров

Рушник?

Ну, словом, катастрофа.

(Стук у двері).

Можна!

(Увіходить Захар).

Захар

Я —

до ваших послуг, пане.

Мордовець
(сідаючи в крісло)

Ти вже й паном,

виходить, став тут?

Костомаров
(здвигує плечима)

Чуєш сам. (До Захара). Так от:
поперше, я не пан тобі, Захарку,
і звать мене Микола Йванович.
Подруге, у гостиниці сьогодні
нікого не докличешся із слуг!

(До Мордовця).

Чого? Це ж ясно: перед Новим роком
по номерах розбірані.

(До Захара).

То ж я
хотів би... Ні, не зараз!.. як надійде
дванадцята година — самовар
щоб був готовий, хліб... ну все, що треба!

Захар

Так точно... розумію.

(Хоче йти).

Костомаров

Тільки це —
лише тоді, якщо ти справді вільний.

Захар

Мій пан на цілу ніч поїхав. Він
повернеться аж вранці.

Костомаров

Ну, й чудесно!

(Захар виходить).

Чудесно!

(Хватає щітку і, підмітаючи, наспівує).

Ну, а звать мене, а звать—
Микола Іванович.

Мордовець
А звать Данила
ти знаєш, як?
(Достає порттабак із кишені).

Костомаров
Данилом же і звать
(Спинається на щітку біля святкового столу).
Хоча б як небудь уміститись! Бачу,
що просто таки тісно.

Мордовець
Не вгадав.
Бо зовсім не Данилом, а ось — слухай...

Костомаров
(з жахом)
Ой, слухай! Це ж комусь аж дві мілких
тарілки дісталися!

Мордовець
А чудова ж
була хвилина!
(Зліплює язиком цигарку).

Костомаров
Наче ж брав я всі,—
ву, а глибока ж де?

Мордовець
Ти неглибока
людина, якщо так!

Костомаров
Та що таке!
Я ж слухаю.

Мордовець

(продовжуючи)

Ну от. І та хвилина
Всього мене піднесла! Уяви:
я написав замітку — в нашій пресі —
в Саратовській губернській — і про що ж...

Костомаров

А знаєш що? Не буду позичати
тарілки я! А просто так. Я сам,
поскільки я хазяїн, осьде сяду
на двох мілких та й вже.

Мордовець

Хоч і на трьох
тарілках сядь — та тільки слухай. Отже,
у тій замітці — як ти думаєш? —
про що я написав?

Костомаров

(неуважно)

Не знаю.

Мордовець

Бач...

(втирає сірника)

якийсь собі там офіцер...

Костомаров

(махає рукою)

Та знаю!

Еж ти розказував мені про це.

Мордовець

Ну, то послухай ще й удруге. Трудно,
чи що?

Костомаров

(сміючись)

Та ні, воно не трудно.

Мордовець

(пускаючи дим)

Ось...

якийсь собі там офіцер та вдарив
нізашо унтер-офіцера. Я
й подумав тут: а що якби... І Гоголь
багато ж викривав чого. Тарас
картає «ширюю неправду». Герцен
у дзвона дзвонить. Салтиков-Щедрін
крутогорян висміює. Давай же
і я колыну — хоч трошечки, мовляв,
хоч трошечки, — а може ж це послужить
прогресові.

Костомаров

Ну й розтягнув! Кажі —
чим закінчилось?

Мордовець

Чим же? Гарним.

(Самозадоволено).

Батьком,

заступником покривджених мене
тепер вже називають.

Костомаров

Ну, положим,

тобі далеко до заступника
покривджених, далеко ще до батька.

Мордовець

(спалахнувши)

Ну да! Бож батько в нас один — Тарас?

Костомаров

О, друже мій, я не про те... А тільки ж...
Хвилинку!

(Односить щітку до дверей і наспівує собі).

Ну, а звать мене, а звать—
Микола Іванович.

(До Мордовця).

Про що я хочу
повідать? Ось про що. І двірники,
й буфетчики, і швачки, і солдати,—
вже й не кажу про покриток, селян,
тих кріпаків нещасних, — це найперші
друзяки у Тараса. І коли
за нижнього ти чина заступився,
за унтер-офіцера — значить: тут
ти сходишся з Тарасом. Ну, а в іншим...

Мордовець

А що ж ув іншим? Ні, я бачу, ти
до мене з упередженням підходиш,
і смілий, благородний вчинок мій —
тобі байдужий і чужий...

Костомаров

Неправда!
Я знаю, що тебе за вчинок цей
в Росії судять. Знаю — за кордоном
підносять до небес...

Мордовець

Ну, а про що ж
не знаєш — договорюй.

Костомаров

Не захоплюйся,
ой не захоплюйся, прошу тебе.

(У причинені двері просувається мужська голова в шапці,
а за нею й жіноча).

Костомаров

Не знаю ось чого: чи це з протесту
зробив ти, а чи... з розрахунку?

Мордовець

Що?

Цього вже я не розумію.

(Ходить по кімнаті).

Просто

ніяк не розумію! Як Тарас
ізробить — це одне, а як Данило —
то тут ось бач!

Костомаров

(нетерпляче)

Чекай...

Мордовець

Та що «чекай».

І Чернишевський он із візниками
щодня балакає,—так це йому
береш ти за заслугу?

Костомаров

(замислюючись)

Чернишевський

І візники? А це продумано
у нього. Визнаю, що непогано.
Хоча... хоча й розхожусь я із ним
у дечому. Ну просто от розхожусь!

Мордовець

(зрадівши)

Ага? Ну бач! До речі, буде він
сьогодні?

Костомаров

Ну, а як тобі б хотілось.

(Мордовець, притушуючи цигарку в попільничці, мовчить).

Костомаров

(заклопотано)

Та що ж це їх нема? Пора б уже...

(Кладе руку на плече Мордовцеві).

Пора, заступниче? Ну, договорюй.
Так що з солдатом тим?

Мордовець

Я заступивсь,
бо вдарили його при людях!

Костомаров

Себто?
Якщо в полку, то ти лупи його
по чім попало? А при людях...

Мордовець

(ніяково)

Бачиш..

Та ні... цього ж я не казав тобі...
Навіщо ж так?

Костомаров

Оце ж і є те друге,
чим по-різко́му відрізняєшся
ти від Тараса. Так!

Старечий голос

(із прочинених дверей)

Лупи солдата!
Муштруй його! дубцем по голові!
(Кашель із затяжкою).

Мордовець

Це що за жарти?

Костомаров

(до дверей)

Генерал Дитятин?

Будь ласка! Просимо! Ну, де ж ви там?

(Біжить, розчиняє двері. — Заховайсь! — чути голос. Жіноча
постать раптом одскочила убік. Човгаючи ногами й безпе-
рестану кашляючи, увиходить скарлючений Горбунов
із палицею).

Горбунов

(строго)

Ну представляюсь: генерал Дитятин!

В одставці я. Хожу і в штатському.

(Вітається скинутою шапкою).

Ізвольте бесідувать? Приємно.

Костомаров

(наспівує)

І в штатському ж, і в штатському хожу.

(Мордовець дивиться на нього здивовано).

Горбунов

(до Мордовця)

Ну, а скажіть мені, будь ласка: ви...

чи ви не говорили тут, пробачте,

чогось такого... знаєте?.. чогось

крамольного чи що.

Мордовець

(до Костомарова)

Незрозуміло!

Ніяк! Про що йде мова не збагну.

Костомаров

(впадаючи в тон Горбунову)

О, будьте певні, генерал: нічого,

ей-ей, нічого!.. Так собі... краєчком

торкнулись, правда, ми життя солдата—

тяжкого і нестерпного життя...

Та от, до речі, вам рекомендую:

Данило Мордовець, що заступивсь

прилюдно за солдата.

(Непомітно підморгує йому).

Горбунов

(до Мордовця)

Що ж. Приємно.

(Вітається скинутою шапкою).

Хоча й не зовсім. Не дивуйтеся.

Бо те, що ви солдатам даєте
поблажку—це не зовсім. Га? Не зовсім!

(Стукає палицею об підлогу. Жіноча постать просувється
в двері і, непомічена ніким, стоїть, мімікою бере участь
у розмові).

Мордовець

Та ні... Я, бачте... як би вам сказати...
Ну, от: коли солдата б'ють на людях —
терпіти я не можу. А коли —

Костомаров
(підказує)

Коли в полку?..

(Підморгує Горбунову).

Горбунов
(до Мордовця)

Юначе! це невірно!
Бо треба бити: на людях і в полку —
на те він і солдат!..

Мордовець

Ну що ж. Як старші
таке кажуть — я з цим згоден.

Костомаров
(з жахом)

Ти
погоджуєшся, значить?
(Наспівує).

Кажуть бити
на людях і в полку, да і в полку.

(Мордовець знову зливанняї свої брови підняв на Косто-
марова, але той невинно собі нігті чистить).

Мордовець
(в нерозумінні)

Ну що таке?

К о с т о м а р о в

(до Горбунова)

Він згоден? Хай. І добре.

Запишемо.

(Одвернувшись, труситься від сміху. Жіноча постать робить реверанс і зникає).

Г о р б у н о в

Запишемо!

(Стукає палицею).

М о р д о в е ц ь

(занепокоєний)

А що —

не так сказав я? Знов незрозуміло.

Г о р б у н о в

Та що ж тут розуміти? Еж солдат на те і створений, щоб його бити.

К о с т о м а р о в

(в притворнім гніві)

Лупити! Нищити!

Г о р б у н о в

Юначе! Ви...

(Костомаров пирскає від сміху).

М о р д о в е ц ь

О, господи! Це новорічні жарти, а я ж узяв їх усерйоз.

Г о р б у н о в

(своїм голосом)

Курйоз.

Ну словом, ви себе вели «отлично»

(Випрямившись, розшаркується широко).

Представитись дозвольте. Горбунов, Іван! Артист, письменник, декламатор!

К о с т о м а р о в

Ех, ти ж!.. Данило!

(Обняв за плечі Мордовця він — і так повис на ньому,
трусячись від сміху).

Г о р б у н о в

(на Костомарова)

Ро-з'їй-шовсь!

М о р д о в е ц ь

Пусти!

За плечі очепивсь. Мене ж ізвалиш.

Воно і справді смішно, — га?

(Починає сміятись — немов би схлипує спочатку, здивовано
стогне, все частіше, аж задихається, — а далі враз прори-
вається реготом басючим. Жіноча постать знову
непомітно увиходить).

М о р д о в е ц ь

А я,

признатись, відчував, що хтось жартує, —
та ось... мене він збив із пантелику:
мовляв, заходьте, генерал Дитятин!

К о с т о м а р о в

(крізь сміх, благаюче)

Мовчи!..

М о р д о в е ц ь

Так от який ви генерал?

Ну радий познайомитись!

(Іще раз тисне руку).

Оддишем.

Г о р б у н о в

(роздягається)

Ні, ні, ми все таки запишем. Так?—

Миколо! Е... та він уже аж плаче.

(Перевішує собі пальто на руку).

К о с т о м а р о в

(під лирами сльози витираючи)

А що ж ти думаєш — не смішно. Я ж...

М о р д о в е ц ь

Та годі, годі. Справді ж бо: Данила підбодити отак? Ну, добре.

(Хитає головою).

Г о р б у н о в

Що,

підстроїли?

(Всі трое сміються).

Ж і н к а

(ображено)

Вони собі сміються,
а як же я?

(Всі обертаються на голос).

Г о р б у н о в

(схаменувшись)

Пробачте, я й забув,
що я ж не сам...

Ж і н к а

(до Горбунова)

«Забув». Тепер вже пізно.
Цього вам не прощу.

(Свариться пальчиком).

К о с т о м а р о в

А так його!

Ж і н к а

«Сховайтесь» — каже. На хвилинку! Добре.
Сховалась я. І жду. Вже й генерал
Дитятин перестав бути генералом, —
а я все жду. Та скучно ж мені стало!

(Загальний вибух сміху).

Цього я не прощу!

Г о р б у н о в

Ізольдочко!

І з о л ь д а

О ні! і не просіть!

(Туває ніжкою).

Г о р б у н о в

(покаянним тоном)

Посыпал пеплом я главу,
Из городов бежал я нищий...

(Кладе собі на схилену голову пальто, — загальний вибух сміху).

І з о л ь д а

«Забув»! Чи чули?

Я познайомлюсь і без вас!

(Вітається).

Г о р б у н о в

(рекомендує)

І з о л ь

К р е т ь е н о в н а !

(Вішає пальто своє).

К о с т о м а р о в

Яке ім'я чудове!

Дозвольте вам допомогти!

(Знімає пальто з неї й несе до вішалки).

І з о л ь д а

А ви

й повірили?

(Скидає шапочку).

М о р д о в е ц ь

А як же нам не вірить,
коли ім'я прекрасне.

(Відносить шапочку на етажерку).

І з о л ь д а
(до Костомарова)

Знаєте
«Трістана та Ізольду» в переробці
Крет'єна де Труа?

К о с т о м а р о в
(підсовує їй крісло)

Та цей роман
усі ми знаєм!

І з о л ь д а
Ну, так от. Страшенно
люблю його!

Г о р б у н о в
І я люблю
(Стає на одне коліно перед нею).
Люблю!

І з о л ь д а
Ви перестанете, чи ні?
(Підкреслює).
Люблю Крет'єна.
(до Костомарова)

Так от тому я і Крет'єнівна,
хоча і звать мене зовсім інакше.

Г о р б у н о в
(встаючи)
Та що тут говорити. Два ім'я
вона ж бо має. Бачте з молодими
людьми — вона: Ізоль Крет'єнівна.
З людьми ж старими — тут вона: Ізольда
Труанівна.

М о р д о в е ц ь
Чого ж «Труанівна»?

Горбунов

Та як «чого». Романа ж переробка
Кретьєна де Труа!

(Пальцем граючи, щемов на кларнеті).

Труа — Труа —
Труанівна Ізоль!

(Загальний вибух сміху).

Ізольда
Пождіть! Тепер же
задам я вам!

(Б'є його рукавичкою).

Горбунов
(тоном присяги)

Сьогодні ж визнаєм
ім'я ми — тільки перше. Бо... гадаю...
що всі ми тут... Ви розумієте?

(Пробуючи рукою свої голени вуса, покашлює по парубоцьки.
Костомаров та Мордовець теж і собі бадьоряться —
то зводяться, то опускаються на носках).

Костомаров і Мордовець
Авжеж! Тут молодь! Тут старих нема!
(Покашлюють весело).

Горбунов

Ну, словом, хочете чи ні — все ґдно
Ізольда ви.

(Зводить її за руки з крісла).

Костомаров і Мордовець
Ізольда! О! Ізольда!
(Плещуть у долоні).

Горбунов та Ізольда
(танцюючи)

А ну ж за руки,
Гой! — да!

Дай свої уста.
Ідуть з гори Ізольда,
Ізольда і Тристан.

К о с т о м а р о в
(журно)

Ідуть з гори Ізольда,
Ізольда і Тристан.
О, що б я дав, щоб зараз і свою
побачити Ізольду.

(Опускається на стілець в задумі).

І з о л ь д а
Ну, а ваша —
також Кретєнівна?

М о р д о в е ц ь
(притишено)
О ні, вона
Леонтєєвна.

Г о р б у н о в
(незадоволено)
Ізольдо!

К о с т о м а р о в
(сам до себе журно)
Так. Аліна
Леонтєєвна. Тепер вже замужем.
І має діти. Я ж зоставсь...
(Закривається руками).

І з о л ь д а
(підбігаючи)
Пробачте,
що я пожартувала словом.

К о с т о м а р о в
(одкриваючи руки)
Ви?

Нічим не винні ви передо мною.

(Встає, цілує руку їй).

Це так. Це просто так. Згадалося.
Далекий час — його уже не вернеш!
З Ізольдою моєю я хотів
тоді вінчатися. Уже й боярин
до мене на весілля поспішав,
та ще який боярин. Сам Шевченко
Тарас Григорович. І от...

(У праве вікно — чути — хтось стукає).

А глянь,

Данило, в чім там річ?

Мордовець

(крізь шибку вдивляючись)

Якийсь мужчина,

а хто — не розберу.

Костомаров

(встає)

А дай я сам.

Горбунов та Ізольда

І я! І я!

(Усі, обставши праве вікно, замовкають).

Голос за вікном

(щедрує)

Ластівочка

Щебетала

І д' оконця

Припадала,

Господаря

Пробуждала.

Костомаров

(радісно в вікно)

О, друже мій!

(Обернувшись до всіх).

Щедрує ж

Тарас!

Горбунов та Ізоolda
Тарас! Тарас!

(біжать до дверей).

Костомаров
(за ними теж)

Розчинимо —
давайте — двері! Йди ж сюди, Данило!
Як тільки ввійде — всі нападємо
на нього, та й закрутимо.

Ізоolda

А цитьте!..

(Всі, ставши у два ряди по боках розчинених дверей, ждуть.
Чути, як вхідні двері десь там далеко в кінці коридору
хляпають і Шевченко, наближаючись, щедрое):

Ой, устань, устань
Пан-господарю;
Засвіти свічу
Воскову;
Побуди челядь
Молодую.

Костомаров
(до всіх)

Глядіть же — разом!

Ізоolda
(в захопленні)

Ой!.. цікаво ж як!

Шевченко
(появляючись у дверях)

Щедрий вечір! Добрий вечір! Добрим людям
на здоров'я!

Всі
(плещуть у долоні)

Тарас! Тарас! Григорович! Кобзарю!
(Кидаються до нього, танцюють кругом і закручують його
в тісне коло, щедруючи).

Ластівочка
Щебетала.
І д' оконця
Припадала...

Шевченко

(вириваючись)

Пустіть! Задушите! Ну от же ж бо
задушите! Кажу вам «добрий вечір!» —
а ви напались...

Всі

Добрий вечір!

Горбунов

(удаючи обуреного)

Як!

Напались? Ну, а хто ж посмів напасти?
А признавайтесь, хлопці!

Всі

(по черзі одмовляючись)

Ні! Не я!

Не я! Не я!

Шевченко

Так може я?

(Сміється).

О, боже,

яка це радість — бути з друзями
своїми! Й головне — на волі, волі! —
(Кладе шапку на стілець).

Ї відчувати жарти, сміх, життя,
кипіння... Аж не віриться! Киргизькі
степи. Пустеля. Й муштра без кінця,
проклятого царя опіка... Тут же
я відчуваю наче у сім'ї
своїй.

Костомаров

Ну, а чого ж кричав, що душим?

Шевченко

Попробуй, — може ти не крикнеш?

Костомаров

А?

тобі недовподоби наша зустріч?
Ануге, хлопці, ще раз!.. Зачиню
ось тільки двері. От. Тепер заходьте
кругом. Ага, взяли?

(Закручуються знов у коло).

Шевченко

(огортає руками всіх)

Та годі ж бо!

Хоч дайте роздягнутись! Хху! Аж душно
зробилося...

Костомаров

Е, ні! Обнімемось

спочатку, а тоді вже й роздягатись.
Хоч ми й не вперше бачимось отут
після заслання нашого, — а отжеж
я надивитися не можу! Я...

Я ж так давно тебе не бачив! Друже!
Ти ж ластівкою прилетів!..

Шевченко

Летів!

Костомаров

Ну що, змінився? Дай погляну в очі.
Авжеж змінився. Бо, може, й каявся...

Шевченко

Ні!

Караюсь, мучусь я, але не каюсь.
І не змінився ні на краплину. Цар
хотів мене іззисти — та й вдавився
і сам із горя здох...

К о с т о м а р о в

Ну, про царя
нехай ми потім. Дай себе обняти!
(Цілується з ним тричі).

Г о р б у н о в

І я!

(Цілується також).

І з о л ь д а

І я!

(Вжахнувшись).

О, ні... ой, господи,
та що ж це я сказала!

Ш е в ч е н к о

Не жахайтесь
того, що з серця виривається.
Життя ж таке жорстоке! Дякую,
шановна... Ви пробачте — імени ж
не знаю вашого.

(Підходить і цілує руку їй).

Г о р б у н о в

Ім'я Ізольда.

По-батькові ж...

(Пальцями грає, як на кларнеті).

Ш е в ч е н к о

Я знаю: Горбунов
охочий жартувати.

К о с т о м а р о в

Ні, це правда:

Ізольда ж бо!

Ш е в ч е н к о

Ну, а по-батькові?

Г о р б у н о в

Труа́—Труа́—Труа́нівна...

Шевченко

Так он що?

Ну я вже догадався.

Ізоolda

(до Горбунова)

Добре вже:

«Ізоolda». Може й так. Не це важливе.
Важливе ось...

(до Шевченка)

Еж я — прихильниця
таланту вашого. Давно сказати
про це хотіла вам, — та не була
знайома з вами.

Шевченко

(зворушений)

Дякую сердечно.

Найбільша нагорода це мені
за всі мої страждання і за муки.

Ізоolda

Ви заступилися за жінчину.
Ах, ваша «Катерина» — я не знаю
правдивішого твору в світовій
поезії! Вона мені, що в бідній
сім'ї родилася, така близька
і зрозуміла. Я — великороска.
Але ж тепер із гордістю скажу:
люблю я вашу Україну, пісню,
народ! Люблю! І все це — через вас.
І я... ну, що сказати? Я не промовець, —
заступник ви окрадених. Прийміть
моє вітання!

(Тисне руку Шевченкові).

Шевченко

Друзі! Я — щасливий!

Щасливий як ніколи! Чули ви?
Подяка жінчини, — Миколо! Чули?
Заступника мені дають ім'я, —
Данило!

Мордовець

О! це дійсно...

Шевченко

Боже милий!..

То я недурно, значить мучивсь? Єсть
на світі люди — справжні люди! — друзі
й прихильники мої, з якими я
обух сталитиму, щоб твою волю,
нарешті, вже збудить!

Мордовець

А нащо? Цар

і сам вже думає про це. Поможем
йому у розкріпаченні селян.
Хіба потрібно ще й будить. Та й чим же?

Шевченко

Сокирою! Сокирою будить
проклятих!

Костомаров

Не кричи, Тарасе: надто
тоненькі стіни, — ще почують...

Ізольда

(до Шевченка)

Ах!

оте, що ви сказали про сокиру, —
таке нове для мене і страшне!
Не тим страшне, щоб я її боялась
і в руки взять. О ні, із нею б я...
та я й не знаю б що зробила!

(За вікном чути сюрчання квартального).

Костомаров

Тихше, —

прошу я вас!

Горбунов

Авжеж.

І з о л ь д а

Пробачте, я...

я вся тремчу...

(Костомаров іде до дверей і, прочинивши їх, дивиться,
чи ніхто не підслухав).

Ш е в ч е н к о

(до Ізольди)

Спасибі вам. Спасибі
велике. О! з моєю думкою
я все таки не сам. Оце Микола
Гаврилович зрадіє! — боже, як
зрадіє він!

(до Костомарова)

Чекай, а де ж Микола?
Ти не запрошував? А я ж хотів
його побачить! — саме щоб сьогодні!

К о с т о м а р о в

(махає руками)

Та прийде, прийде, — ну, чого це ти
нахмурився?

М о р д о в е ц ь

А, може, він до мене
у номер завернув? Дозвольте я
піду погляну.

К о с т о м а р о в

Та й стільців, до речі,
з собою принеси. Бо недохват.
Не вмістимось.

(Мордовець виходить).

Сідаймо, друзі. Що ж ми
постали тут?

(Всі розсідаються коло письмовного столу).

І з о л ь д а

(до Шевченка)

То, значить, з вами я
знайома вже!

Шевченко

Ім'я хороше ваше!
Немов... нагадує із Вагнера...

Горбунов
(перехоплює)

Ізольда? Хха! оце ж вона та сама.

Ізольда
(до Шевченка)

Я бачу, Вагнера ви любите?
Ах, Вагнер, Вагнер!..

Костомаров

Просимо Ізольду
заграти про Ізольду!
(Всі плещуть у долоні).

Ізольда
(до Шевченка)

Так заграють?

Ну, добре.
(Ізольда сідає до піаніно і, напівобернувшись до своїх слухачів, говорить туди кудись, поза їхні голови).

Літня ніч. В саду дерева шепочуть. На побачення прийшла Ізольда. Жде. — Трістане! Під ногою чиеюсь гілка хруснула. — Та ні, це я! — відповідає тут Брангена. — Вартуй, вартуй же, няню! Щоб ніхто, буває, не побачив нас. — Трістане! — знов Ізольда кличе. А його ж — нема. Нема! То, значить, не кохає? Чи, може, вбитий ворогом лежить самотньо десь, а я отут... ой леле!

Коли тебе не стане—
знаю що робить:
лиш себе убить!
Кого ж тоді, Трістане,
кого ж тоді любить?

Та цить!.. Он потихеньку кличе він:
Ізольдонько! А де ти? — Тут! — побігла
в глибінь таємну саду. Тиша. Ніч.

(Ізольда, повернувшись знов до піаніно, витримує настроєву
паузу, щоб почати. Але в цей самий час за стіною
чути скрипку).

К о с т о м а р о в

(до Ізольди)

Ну що ж, ми слухаєм.

І з о л ь д а

Та як же грать?

я пережду.

(Обернувшись до Шевченка).

Ш е в ч е н к о

(прислухаючись)

Чи це мені здалося?

Ви чуєте? — Шопен!

М о р д о в е ц ь

(увіходячи із стільцями)

Отой іще
буфетчик!..

Ш е в ч е н к о

(спалахнувши)

Як! буфетчик — не людина?

К о с т о м а р о в

Ну що ви, друзі! Перестаньте. Ми ж
зібрались Новий рік зустріти — й раптом
сваритися?

(До Мордовця).

Прийшов Гаврилович?

Ну, значить, прийде.

(Наспівує).

Просимо Ізольду
заграти про Ізольду.

І з о л ь д а

(вслухаючись в гру)

Вірно. Так.

Шопена річ. І непогано грає.

Г о р б у н о в

(захоплено)

Це справжній музикант.

Ш е в ч е н к о

(зривається з місця)

Я вибіжу —

Послухаю: мотив — такий знайомий.

К о с т о м а р о в

Та що з тобою! — сядь.

(До всіх).

Ви знаєте? —

всього три дні тому: зо мною поруч
спививсь отут якийсь поміщик. От
кріпак його, в той час, як пан де їздить,
і виливає сум на самоті.

Ш е в ч е н к о

Кріпак — артист? Так це ж бо особливо
стає цікавим! Друзі, — ви мені
пробачте, — я піду й познайомлюсь!
Я приведу сюди його! Я вміть
із ним порозуміюсь...

К о с т о м а р о в

(не пускаючи)

Ну, Тарасе!

Ну, що бо ти! Послухай, любий, сядь.
Він прийде сам.

Г о р б у н о в

(співаючи, як в опері)

Він прийде сам.

Шевченко
Так прийде ж?
Ну, будьте свідками, що він сказав.
(Всі уклоняються весело).

Тоді... тоді я сяду. Добре.
(Замислюється).

Ізольда
(мов казку розказуючи)

Скрипка ж
пограла-грала, та й замовкла.

Горбунов

Знов?

Ізольдо!

Ізольда
(піднявши плечі)

Я ж нічого.

Шевченко
(думаючи своє)

Що «замовкла»?

Костомаров

Нічого... Власне...

(Ніякова пауза. За вікном сюрчить свисток).

Шевченко
(сам до себе)

Добре. Тільки ж: де
й коли я чув оцей мотив Шопена? —
ніяк не пригадаю.

Костомаров

(встає)

Вже б пора

і починати?

(Наспівує).

Просимо Ізольду.
заграти про Ізольду.

Мордовець

(намагаючись оживити розмову)

Отже, ми...

на чому, бач, ми зупинились?

Ізольда

Вагнер

непрограмим лишивсь.

Костомаров

(до Ізольди)

Ми все таки

послухаєм «Тристана»?

Ізольда

А я й не знаю,

чи грати?

(Запитливо дивиться на Шевченка).

Шевченко

(мов зі сну прокидаючись)

Що? «Тристана» Вагнера? —

Авжеж, авжеж, заграйте. Будем слухать.

(Ізольда сідає до піаніно. Грає. Але, обернувшись під час ігри, вона зауважує, що Шевченко відходить до вікна, й перестає грати).

Костомаров

І де цей Вагнер народився? Міць!
Яскравість! Глибина!

Мордовець

А ще й прозорість,
така прозорість! — кожен камінець
на дні потоку видно... й ти вже знаєш,
ти бачиш: що от ут повинно йти, —
перебрести глибоке, бо інакше —

Горбунов

(грайливо-граціозно)

спіткнешся об камінчик.

Шевченко

(саркастично)

«Що отут

повинно йти»...

Мордовець

А що, ти з цим не згоден?

Ізольда

(встає від піаніно)

Недовподоби вам «Трістан», а я...
а я ж старалась так! Ну що ж? Пробачте...

(Надувши губки, тупає ніжкою).

Тепер навмисне грать я розучусь!
Абож... тополею із горя стану:
Так як тополя в аша — край дороги.

По діброві вітер виє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

(Журно на всі боки хилється, як тополя від вітру).

Шевченко

(щим зачудований)

О, боже мій, яка дитина ви!
Яка безцінна любая дитина!
Та я ж уважно слухав вашу гру,
уважно!

Ізольда

(радісно)

Значить, слухали? А правда
похожі: «Тополя» ваша і «Трістан»?
У них — мотив одвічного кохання.

(На строгий тон переходячи дитячий).

Лише в — «Трістані» дивне зілля-чар —
обое п'ють — не знавши! — а в «Тополі»
сама ж дівчина, ще й свідомо.

Костомаров

А!

та ви і критик, бачу я?

Горбунов

(стверджує)

А критик!

Та ще який!

Ізольда

(до Шевченка)

Так, значить, вам «Трістан»
подобавсь?

Шевченко

Ах, яка ж бо ви дитина —
прекрасна! сонячна! глибока! Так.
Подобався мені «Трістан». Та й дуже.

Мордовець

(бурчить)

Подобався йому «Трістан», але ж...
але ж сам Вагнер не сподобавсь: дивно...

Шевченко

А ти вгадав. Бо Вагнера люблю
лише того, що говорив сміливо
про Революцію.

Ізольда

Оці ж слова

мені аж в саму душу западають!

Мордовець

(до Шевченка)

Ну-ну, то що?

Шевченко

У Вагнера ж почавсь
новий період творчості — містичний,
заплутаний, лихий. Релігія,
на його думку, надихає велич
людині. Ну, а я з цим поглядом
не згоден. Так! Не згоден з відкиданням
реального земного світу.

Мордовець

Хм.

А що ж сама земля нам дасть — грязюку?

Шевченко

Скажіть — яка чистьоха! Він землі
боїться! Неба йому треба! Як же!
Монархії підпору треба дати!..

Костомаров

Невже вам, друзі, не набридло? Годі.

Ізольда

А це цікаво: небо? чи — земля?

Горбунов

(незадоволено)

Ізольдо!

Костомаров

Філософія ж не 'днака —
уся й біда.

Шевченко

У мене — Фейєрбах,
а в нього — Шопенгауер.

Костомаров

(роздосадуваний)

Ну й добре!

Не говоріть уже! Мовчіть! Кінець!
Давайте краще ми стола підсунем.
(Костомаров, Горбунов та Ізольда беруться підсовувати
стола. Шевченко ж ізнов до вікна підходить).

Горбунов

Сюди, чи що?

Ізольда

Та на середину ж.

(Поставивши стола, вони весь час його ще совають
то сюди, то туди, вивіряють — чи не хитається).

К о с т о м а р о в

Спасибі. Стіл хитається... Як Вагнер.
А гарний Вагнер?

Г о р б у н о в
(декламуючи)

О! Його «Трістан»! —
його Ізольда! — ах, з кохання плаче
вона: чого це він не йде?

Ш е в ч е н к о
(тривожно)

Чого
і справді він не йде?

К о с т о м а р о в

Ти про кого це?

Ш е в ч е н к о

Я жду його, — мого натхненника
і брата...

М о р д о в е ц ь

Дивно це мені, що «брата»,
та ще й «натхненника».

Ш е в ч е н к о
(напівобернувшись)

Данило! Ти?
і ти таке говориш? Я дивуюсь!
без краю я тобі дивуюсь!.. Цар,
неситий кат, жорстокий, лютий —
роз'єднує народи, щоб душить.
Той ти його манєру переймаєш?
Хотів би ти, щоб Чернишевського
Шевченко звав не братом?

М о р д о в е ц ь

Ну, то зви вже
не тільки Чернишевського, а всіх,
усіх, кого так сильно уподобав,
усяких там собі...

Шевченко

(обернувшись усім лицем)

О, ні, пробач:

не «всяких там собі», а найчесніших,
найкращих бо людей, — що за народ
життя своє віддать не побоятся!

Мордовець

Це Добролюбов і Некрасов?

Шевченко

Так!

Це Добролюбов і Некрасов! Герцен,
і Огарьов і Салтиков-Щедрін!
А ти... щоб не дружив я? Так — не буде!
Бо не на те ріднимся ми — народ
російський, славний — як і український,
в незламній боротьбі прославлений
народ!

Мордовець

Ну от. Тепер уже я винен!
Та ж я і сам проти царя, і сам
з міністрами борюсь...

Шевченко

Наполовину?

Костомаров

Чекайте, друзі! От ще... завелись.

Горбунов

Та ще ж бо перед самим Новим роком, —
до чого це?

Шевченко

(до Мордовця)

Того ж і душать нас,
що все наполовину робим.

Мордовець

Себто?

Повинен я на Чернишевського
рівнятись? Ах! чи може на Тараса?

І з о л ь д а
(до Мордовця)

Не смійте ображати Кобзаря!
Він наш! Всьому народові належить!

М о р д о в е ц ь

Ну а чого ж він на одному став:
все: «Чернишевський! Чернишевський!»
(Розчиняються двері — увіходить Чернишевський з дружиною).

Ч е р н и ш е в с ь к и й

Осьде

і Чернишевський сам!

Ш е в ч е н к о
(радісно)

О, брате мій!

Ч е р н и ш е в с ь к и й

Тарасе! Любий!
(Кидаються один одному в обійми).

К о с т о м а р о в
(до Шевченка)

Ну, діждався?
(до Чернишевського)

Тільки
й було розмови в нього, що про вас.

Ш е в ч е н к о

Так як же!.. боже мій... який я радий
Іще раз дай обняти... Ще...

Ч е р н и ш е в с ь к и й

Тарас.

(Обидва, побравшись за руки, від радості плачуть. Усі ж від радості сміються. Тільки Мордовець до вікна собі відходить).

З М І С Т

Перемагають і живуть

Я утверждаюсь	3
Як Сталін нас кликав до бою	5
Ми йдемо на бій	7
Люба Земська .	8
Партизан Залізко	12
Тебе ми знищимо — чорт з тобою	19
Голос матері	23
«Свиня-наполеончик»	26
Він не сказав ні слова	28
В безсонну ніч	30
Мій народ	33
Весна (1942 р.)	35
Правдивим будь... .	38
Матері забути не можу	39
Тобі, народе, любий мій	42
Відповідь бійцям на фронт	44
Україна бореться	45
День настане	47
Українському народові	49
Червона Армія — любов народу	52
За тучами, за хмарами	55
Сирітка	57
За Харковом воскресла і Полтава	64
Радійте, співайте	65
Харків .	67
Київ	68
Гроза	70
Саратов	74
Ірландському письменникові Шон О'Кейсі	76
Народові єврейському	79
Сайфі Кудашу	82
Похорон друга	84

Із ранніх творів

Що місяцю зіроньки кажуть...	93
Ви знаєте, як липа шелестить...	94
Розкажи, розкажи мені, поле...	95

Соняшні кларнети

Не Зевс, не Пан . .	96
Закучерявилися хмари...	97
Гаї шумлять...	98
Арфами, арфами... .	99
Десь надходила весна...	100
Цвіт в моєму серці .	101
Не дивися так привітно...	102
Подивилась ясно...	103
З кохання плакав я...	104
О люба Інно... .	105
Я стою на кручі...	106
Квітчастий луг... .	107
Там тополі у полі...	108
Гаптує дівчина... . .	109
Ой не крийся, природо...	110
Енгармонійне:	111
Туман .	111
Сонце .	111
Вітер	111
Дощ	112
Ходять по квітах... (Старим поетам) .	113
Співає стежка	114
Пастелі:	115
Пробіг зайчик... .	115
Випив доброго вина...	115
Коливалося флейтами...	115
Укрийте мене, укрийте...	116
А я у гай ходила	117
Хтось гладив ниви... .	118
На стрімчастих скелях...	119
По хліб шла дитина...	120
Одчиняйте двері... . .	121
Дума про трьох вітрів	122
Хор лісових дзвіночків (Уривок із поеми)	125
Золотий гомін	126

П л у г

Плуг	131
Сійте...	132
І Бєлий, і Блок...	133
На майдані .	134
Як упав же він .	135
Перезорюють зорі	136
І буде так... . .	137
Зразу ж за селом .	138
На могилі Шевченка . .	139
I. I, уклонившись праху...	139
II. Спинились ми...	139

Із циклу «Сотворіння світу»	141
II. Вже би' заснув...	141
III. Пустили бідних .	141
Листи до поета (триптих)	142
I. Еллади карта...	142
II. Ви десь... .	142
III. Я комуністка	143
Псалом залізу	144
I. Ненавидим прокляту мідь...	144
II. Десь за морями...	144
III. Минув як сон...	145
IV. Начорта нам...	145
Ронделі	146
I. Іду з роботи я... .	146
II. Мобілізуються тополі...	146
Там на горі за Дніпром	147
Я знаю...	148
Плюсклим пророкам	149

Вітер з України

Вітер з України	150
Плач Ярославни .	152
I. Сніг. Сніжок	152
II. Дивний флот...	153
Надходить літо	155
Кожум'яка .	157
Три сини .	159
Ходить Фауст... . .	160
Відповідь землякам	161
За всіх скажу...	163
Великим брехунам	165
Перед пам'ятником Пушкіну в Одесі	166
Осінь така мила...	167
Ми кажемо...	168
Весна (з Баратинського)	169
La bella Fogpagipa . .	170
Хмари кругом облягли...	171
Повстанці (Уривок)	172
Живем комуною . .	175
I. Живем комуною...	175
II. На капусті жовті метелики...	175
III. Вночі фаланги сняться...	175
IV. Іще в нас музики...	176
V. Посивів, Дніпре мій...	176
VI. Хочеш, Дніпре... .	176
VII. Дихнуло з півночі...	177
VIII. Вигулюється там...	177
IX. А іноді... . .	177
X. Живем комуною...	178

В космічному оркестрі	179
I. Благословенні...	179
II. Я дух...	180
III. В космічному оркестрі	181
V. На берегах вічності...	182
VI. Мов, пущене ядро...	182
Вулиця Кузнечна	184
Захід I	184
Захід II	185
Охляло сонце	185
Великдень	186
Перше травня на великдень	187
Харків	188
Фуга	189

Чернігів

Доганяємо їх доганяєм	193
Ленін	195
Перекочуючи насичуючись	196

Партія веде

Партія веде	198
Пісня трактористки	200
І од царів і од вельмож	203
Пісня під гармонію	204
Пісня про Кірова	206
Комсомолія	208
Переспів пісень Сковороди	210

Чуття єдиної родини

Чуття єдиної родини	211
Пісня про Котовського	213
На Олімпіаду хорів	215
Перше в історії	216
Давид Гурамішвілі читає Григорію Сковороді «Витязя в тигровій шкурі»	218
Пісня молодості	220
Горький	222
Перше знайомство	223
На «суботах» у М. Коцюбинського	228
Поєдинок Котовського з білополяком	230
Моїм виборцям	248

Сталь і ніжність

На одержання ордена	250
Пісня про Сталіна	252
Ганнусенька із Західної України	254

Рум'яна та руса	256
В українському місті Львові .	258
Федькович у повстанця Кобилиці	260
Юнь	265
Дитинство Ованеса .	270
Максиму Рильському	273
Наталя Ужвій.	276
В ім'я людей	278
Пам'яті Оксани Петрусенко	280
Леонтович	282
На день свята Ольги Кобилянської	283
Ідемо з Великої Багачки (Після ювілею кобзаря Ф. Д. Кушнерика)	285
З мого дитинства . .	287
Сковорода і біснுவатий .	291
Шевченко і Чернишевський	305

Редактор М. Рильський

Художник Г. Фішер

Павло Тычина. «Избранная поэзия»

(на українском языке)

БФ-00455. Підписано до друку 24/ІІІ 1945 р. 21¼ друк. арк.
В 1 друк. арк. 36000 літ. Зам. 1697. Тираж 15000.

Друкарня «Известия». Москва. 1945 р.

